

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

LUMINĂ ÎN ÎNTUNEREC

ENCICLICA-PROGRAM A SFÂNTULUI PĂRINTE PIUS XII

Rânduiala lumii s'a sfărmat. Ne-au învăluit umbrele morții. Plutim în haos și ne întrebăm, cutremurați, unde ne vom opri? Cine va rosti peste aceste vâltori amețitoare cuvintele vieții și ale ordinei? Căci trebuie să existe verbul magic de care să asculte națiile învolburate și să se liniștească furtunile patimilor pustiitoare! Ordinea grandioasă a universului, ca și evidentă poruncă a vieții ce se aude în adâncurile ființei noastre ne asigură, că nu moartea și ne-ființa vor avea ultimul cuvânt în acest sbucium îngrozitor al vremelniciei întunecate.

Entuziasmul universal cu care a fost salutat, în catedra lui Petru, Card. Pacelli-Pius XII, nu era decât isbucnirea instictivă a credinței generale, că dânsul va face să răsune în furtună „glasul cel mare“ al păcii, al vieții care-și va cânta biruința într'o nouă ordine a lucrurilor.

Nădejdea n'a fost zadarnică. Din prima zi a pontificatului său, Pius XII a înfruntat piepțiș uraganul, în mână cu toiagul păcii. Dintre toate grijile, aceasta a socotit-o supremă. Ei i-a închinat partea cea mai entusiastă a energuor și autorității sale. Fe măsură ce primejdia se întea, glasul lui răsuna mai puternic, mai categoric. — Iar acum când iadul și-a deschis porțile, când arde în vâlvătăi rugul civilizației europene, Vicarul lui Hristos grăiește cu plenitudinea autorității, muștră lumea de păcat cu necruțătoare fermitate și aprinde, peste abisurile întunerecului, farul mântuitor al luminilor eterne în forma cea mai solemnă cu putință. — Enciclica-program SUMMI PONTIFICATUS, trimisă lumii în numele și la sărbătoarea lui Hristos-Regele, trebuie socotită peatră de hotar între vea-

cul pierzării, în care ne-a îmbrâncit păcatul, și între lumea dreptății care va trebui să se clădească din ruinele de astăzi.

Nimic nu-i lipsește acestei solii a mântuirii. Are putere și căldură; vede în adâncurile prăpădului, peste care însă aprinde nădejdlile eterne; muștră cu iubire și deschide în întunec drumuri de lumină.

Pius XII nu grăiește ca un străin, ca unul de departe. Glasul lui nu e tunet ce vine din înălțimi neștiute, nici strigare peste pustiiri fără hotar. — Ci vorbește ca Părintele cu copiii săi năpăstuiți. Are în glas tremur de durere și în fiecare vorbă vibrează marea lui iubire. Ii cuprinde pe toți în această căldură a dragostii, întreaga „familie umană“, care este toată a lui Dumnezeu și a lui Hristos. Plânge cu cei ce sufăr; sângele ce gâlgăie îl înfioară; perspectiva prăpădului îl copleșește. Nu e privitor la cumplita tragedie; o trăiește intens în toată grozăvia ei. — De aceea cuvântul lui găsește calea inimilor.

Simțind împreună cu noi, Sfântul Părinte este și rămâne totuși, dela începutul până la sfârșitul scrisorii, Vicarul lui Hristos. Grăiește „ca unul ce are putere“. Se simte, în fiecare rând, autoritatea de sus, perfectă obiectivitate și desăvârșitul senin ce se revarsă peste slovă din înălțimile divine de unde se inspiră. O singură țară e pomenită cu numele: Polonia, martiriul eroic al căreia nu poate să nu înduioșeze orice inimă cinstită, orice suflet creștinesc. Incolo, vorbește Adevărul, care aruncă peste vâlmășagul vremii luminile principiilor sale neînduplecate și nepărtinitoare. Ceice se isbesc de ascuțitul lor, se osândesc singuri, în măsura vinovăției.

Inalta conștiință a misiunii, ce are de împlinit, face tăria cuvântului papal. Pius XII știe că el e pus în lume „ca să mărturisească adevărul“. De aceea se simte dator să „biciuiască rătăcirile și fărădelegile oamenilor“. Nimic nu-l va opri în această datorie. Nici un fel de considerent uman, nici o frică de supărări, de nemulțumiri, de răstălmăciri. Ci va merge ferm pe urmele lui Hristos, „lucrând adevărul prin iubire“ (Ef. 4, 15). De aceea, pe fruntea acestei lumi amețită de orgoliul progreselor și mașinilor sale, mâna Sfântului Părinte apasă fără cruțare pecetea arzătoare a cuvântului apocaliptic: „Tu zici: bogat sunt, și m-am îmbogățit și nimica nu-mi lipsește; și nu știi că tu ești nenorocit, și vrednic de plâns și sărac, și orb și gol“. (Apoc. 3, 17).

Judecata Papii este dreaptă. Pius XII nu este un observator de suprafață, ci cunoscător profund al problemelor sociale. Teolog desăvârșit, el coboară în hăurile frământărilor vremii, în mână cu lampa adevărurilor veșnice. Astfel reușește să vadă limpede însași

rădăcina răului și să urmărească pas de pas acțiunea lui distrugătoare. Diagnosticul lui este inapelabil, iar remediile tămăduirii, pe care le prescrie, sunt înseși cuvintele vieții, desprinse din învățătura divină și străbătute de profundă înțelepciune omenească.

*

HRISTOS este centrul creațiunii și peatra unghiulară a istoriei. El este REGELE veacurilor. — In chip deosebit, învățătura Lui a „făurit în trecutele veacuri coesiunea spirituală a popoarelor europene“, pe care crucea le-a inobilat și le-a cultivat. Civilizația europeană este, în fond, creațiunea geniului creștin.

Dela o vreme însă, acest adevăr a început a se întuneca în conștiința popoarelor. Atmosfera de superioară armonie, în care a crescut evul mediu, s'a tulburat. In spiritualitatea europeană au început a se ivi note păgâne, puterea cărora a mers crescând. Rând pe rând, Europa s'a răsvrătit împotriva Bisericii, apoi s'a lepădat de Hristos, pe care l-a alungat mai ales din viața publică. Astfel s'a consumat marea apostasie, ai cărei martori suntem.

Ii purtăm însă și consecințele; îi gustăm rodurile amare. Căci aceasta este rădăcina fatală a durerilor și sguuirilor prin care trecem: detronarea lui Hristos și „criminalele sforțări ale multora de a-l scoate din propria Lui împărăție“. A mers atât de departe războiul împotriva lui Hristos, încât laicizarea sau păgânizarea vieții, învăluită în „fals miraj de vorbe răsunătoare și scilpitoare“, a putut fi prezentată drept „eliberare din sclăvie“. Cu El deodată a dispărut însă lumina, pacea, armonia, viața. Era fatal să se producă, în împărăția necredinții, ceea ce spune evangelia: fiind răstignit Hristos, „întunec s'a făcut peste tot pământul“. (Mt. 27, 4).

Nu se putea altfel. Căci, deodată cu credința în Hristos, s'a surpat și credința în Dumnezeu. Iar fără Dumnezeu, legiuitorul și judecătorul tuturor, nu mai există norme universale ale moralității, nu există lege naturală de toți cinstită și respectată. Consecințele sunt de neînlăturat: „întunecându-se în inimi lumina care se naște din normele generale ale omeniei și onestității, se surpă singura și unica temelie a stabilității și liniștei pe care razimă întreaga rânduială externă și internă, publică și privată,“ condiția absolut indispensabilă a prosperității.

Dezaastroase s'au dovedit, în chip deosebit, două din concluziile fatale la care ajunge marea apostasie. — Fără Hristos nu mai suntem frați; fără credința iubirii slăbește sentimentul de solidaritate și frățietate creștină. Oamenii nu mai constituie, așa cum vrea Dumnezeu: o singură mare familie umană, ci grupuri organizate de dușmani cari se urăsc și tind să se distrugă împrumutat. Dacă nu

sunt frați în Hristos, oamenii sunt lupți răpitori, egoiști, sălbateci și agresivi. Cu drept cuvânt. Căci, dacă nu există Dumnezeu, nici altă viață, nici dreptate eternă, singurul lucru de dorit sunt bunurile acestei lumi trecătoare, și singurul mijloc pentru a le dobândi: forța fizică. — Așa s'a ajuns, logic și firesc, la extremismele naționale, la religia sângelui și a rasei, care proclamă ca ultim criteriu și izvor al dreptului puterea brutală a pumnului înarmat („Macht geht vor Recht“).

Iată cum derivă, din laicismul materialist al vremii, cea de a doua rătăcire fatală: despărțirea dreptului uman de dreptul divin, desfacerea autorității civile de orice dependență față de Ființa supremă. Dar, această „eliberare“ aparentă, în realitate este începutul tiraniei și degradării. Dacă, adevărat, nu se recunoaște autoritatea lui Dumnezeu și stăpânia nediscutată a legilor Lui, „puterea civilă ajunge în chip necesar să uzurpe o autonomie totală și absolută“. De aici „totalitarismul“. Statul ori colectivitatea se va decreta scop ultim al vieții și criteriul suprem al ordinii morale și juridice. În aceste condițiuni, rațiunea naturală e desființată și, față de porunca Statului-divinizat, conștiința creștină trebuie să tacă. Singurul lucru important va fi puterea și grandoarea Statului sau a națiunii; restul nu contează. Legi și pacte, cuvântul dat și dreptul altuia, sunt cuvinte goale, bune cel mult pentru propagandă. — E lesne de înțeles politica brutală care se clădește pe aceste teorii. În lăuntrul Statului: tirania. Individul se desființează în întreg; nu are drept la judecată și voință proprie, ci trebuie să se plece total voinței întregului, intrupat în idolul-conducător. Prin aceasta, demnitatea de om s'a sfârșit. — Aceeași soartă o are familia. Ea stă cu totul sub puterea Statului, care o modelează după bunul său plac sau capriciu; aceasta fiind unica lege pe lume. — Educația tineretului este chestiune proprie și exclusivă a Statului. El își va crește cetățeni războinici, închinători ai bunurilor vremelnice și cinstitori ai puterii fizice, fiindcă numai prin aceste „virtuți“ se asigură biruințele neamului.

*

Cine nu va recunoaște în această icoană sinistră, zugrăvită cu penel de măiestru, destinul tragic al lumii noastre și al blestemului ce o macină? — Diagnosticul suveran pus de Plus XII e zdrobitor și inapelabil.

Dar Vicarul lui Hristos nu se oprește aici. Ci în fața întunecului înalță lumina; rătăcirile le alungă prin puterea și strălucirea adevărului. Dacă omenirea aceasta bolnavă va asculta, se va vindeca: „veți cunoaște adevărul — zice Scriptura (Io. 8, 32) — și adevărul vă va elibera“.

Lumii care moare fiindcă l-a pierdut pe Hristos, Papa îi strigă: „Iată împăratul vostru”! (Io. 19, 14). „Cinstirea lui Hristos pe tronul său împărătesc, recunoașterea drepturilor lui regale, întoarcerea singuraticilor și a întregii societăți la legea adevărului și iubirii creștine: iată singura cale de salvare pentru omenire”. — De aceea, întregul pontificat al lui Pius XII va sta în slujba acestui ideal salvator: a recreștinării lumii și vieții publice, ideal concretizat, printr’o genială intuiție, de Pius XI în sărbătoarea lui Hristos—Regele, căreia îi pregătise calea Leon XIII, acum 40 de ani, când a închinat omenirea întreagă „Preasfintei Inimi a lui Isus”.

Reintegrarea lui Dumnezeu, a lui Hristos, a legii divine, în drepturile lor însemnează, pentru vremea noastră desorientată și desechilibrată, o profundă revoluție spirituală și o radicală prefacere structurală. Trebuie restabilită, în gândire și în viață, scara și ierarhia de valori a eternelor principii evanghelice. Pe acestea se va clădi, ca pe niște stânci nesurpate, lumea de mâine, care va trebui să poarte pecetea de nobleță a Crucii lui Hristos. — Departe de a rămâne la generalități, enciclica pune în lumină, alături de eroare, pas de pas, fundamentalele adevăruri de valoare permanentă care trebuiesc puse pietri de temelie la reconstrucția lumii.

Recunoscând pe Dumnezeu, Creatorul și Părintele tuturor, oamenii vor înțelege că toate neamurile pământului constituie o singură mare familie umană, pe care trebuie s-o țină în pașnică unire legea iubirii, a fraternității și a dreptății creștine. Această învățătură supranațională nu stă în nici un fel de contradicție cu legitima iubire de neam. Dimpotrivă, Biserica a aprobat, încurajat și susținut adevăratul naționalism, noștinea cărui enciclica ține s-o prelceze în rânduri deosebit de luminoase. Specificul național, tradițiile, caracterele „ce ținesc din adâncurile vitale ale diferitelor neamuri” sunt valori reale, voite de rândulala firii. Ele trebuiesc deci considerate drept moștenire sacră, care trebuie apărată „cu religiozitate și cu neînfrântă îndârjire”. Biserica propovăduiește „unitatea supranaturală ce se desăvârșește prin iubirea universală, simțită și practică de toți; ea nu țineste nici decât la o uniformitate generală, externă numai, care tocmai din această pricină nu poate decât să slăbească puterile native”. — Nu se putea o mai categorică punere la punct a mistificatorilor, care vorbesc mereu de „internaționalismul catolicismului”. Universalismul catolic nu neagă și nu sacrifică varietatea, pluralitatea formelor de existență, unul ideal abstract de unitate nivelatoare și treală. El subliniază însă că varietatea nu înseamnă luptă, dușmănie, opoziție; și nu exclude, ci reclamă armonia realizată pe plan și prin principii superioare. — Nici legea iubirii

creștine universale nu deroagă câtuși de puțin iubirii de neam. Există doară, în iubire, o ordine justă, stabilită de Dumnezeu însuși și pecetluită cu pilda Mântuitorului. În sensul ei, neamul propriu trebuie iubit mai mult decât altul străin. Niciodată însă iubirea de neam nu poate însemna ură față de alții, nici nu poate uita, că deși mai depărtați, toți oamenii ne sunt frați și au drept la iubirea nu la dușmănia noastră.

E necesar apoi, pentru bunul mers al lumii, să se restabilească adevărata noțiune și demnitate a Statului, precum și limitele juste ale puterilor lui. Problemă fundamentală și aprig dezbătută în zilele noastre. — Pius XII condamnă cu toată energia Statolatria, divinizarea păgână a Statului sau națiunii. Dumnezeu, legile eterne, publicate în însăși rațiunea umană, drepturile conștiinței, sunt peste Stat. Departe de a fi scop în sine, însăși autoritatea de stat e derivată din Dumnezeu, fără de care pierde orice caracter etic și orice drept la respectul supușilor. În schimb, respectarea principiilor eterne și universale dă autorității publice o tărie nesdruncinată, asigură ordinea desăvârșită a strădaniilor de progres temporal, armonizându-le cu scopul supranatural spre care trebuie să fie îndreptată, în chiar propriul și vremelnicul său interes, întreaga așezare omenească. În afară de supremul principiu regulator, care e Dumnezeu, nu există nici un criteriu și nici o putere care să împacă contrastele și interesele contradictorii. — Astfel învățătura Bisericii, departe de a știrbi ori scărița puterea de Stat, o întărește, o înalță, dându-i caracter și strălucire sacră. De aceea Biserica, străină de orice veleități de a domina ori de a se amesteca în domeniile proprii statului, îi dă întregul său ajutor, făcând pentru el rugăciuni publice și învățând pe credincioși „să dea Cezarului cele ce sunt ale Cezarului”. Ea, care a dat popoarelor cultura și civilizația, nu cere decât bucuria de a le vedea progresând și întărindu-se în bine.

În scopul acesta este necesar, să se restabilească sfințenia și sănătatea familiei creștine. „Omul și familia sunt, dela fire, anterioritate Statului. Creatorul le-a dat puteri și drepturi și le-a desemnat o misiune proprie, corespunzătoare de sigur unor adânci exigențe ale naturii”. — Ar fi ușor să arătăm aci importanța esențială a acestei învățături creștine despre familie, celula vie a societății, învățătură tradițională a Bisericii, repetată cu multă vigoare de Pius XII. Ea cuprinde, în fond, însăși problema socială a vremii, cu toate aspectele și ramificațiile ei chinuitoare. Aceasta ne-ar duce însă prea departe. — Ne vom mulțumi deci s'o completăm cu o altă directivă luminoasă, pe care enciclica o proclamă drept o necesitate pentru organizarea viitorului: educația creștinească a tineretului. În

opoziție cu exagerările actualului ideal de cazarmă și mușchi, Biserica reclamă educația integrală a omului, realizându-se oplină armonie între dezvoltarea puterilor fizice, intelectuale și morale. În chip deosebit trebuiesc cultivate virtuțile care dau societății parfumul de nobleță sufletească, de umanitate și de respect, pe care le propovăduiește creștinismul.

Având suflet și ideologie creștină, țările vor trăi și între sine în bună frățietate, împăcând eventualele conflicte prin discuțiuni binevoitoare, după criteriile dreptății. — E un capitol spinos acesta, al dreptului internațional, în împrejurările date. Enciclica însă nu-l ocolește. Adevărul trebuie spus întreg, indiferent că supără pe unii ori pe alții.

Conviețuire armonică, durabilă, rodnică — spune Papa — nu e posibilă decât dacă „popoarele recunosc și observă acele principii ale dreptului natural internațional care reglementează dezvoltarea și funcționarea lor normală. Aceste principii pretind respectarea libertății tuturor; recunoașterea drepturilor la viață, la progres civil și la căile unei prosperități crescânde. În sfârșit, ele poruncesc respectarea nevătămată și integrală a pactelor încheiate, învoite și ratificate în conformitate cu normele dreptului internațional“. Plus XII merge și mai departe. Știind că pactele își dobândesc puterea dela sufletul care animează popoarele, arată că nu e posibilă conviețuire pașnică între neamuri fără încrederea reciprocă, răzimată pe convingerea generală că cuvântul dat se va respecta cu sfințenie și pe certitudinea că fiecare din părți este pătrunsă de învățătura Scripturii care zice: „mai bună este înțelepciunea decât armele războaielor“ (Eccl. 9, 18). Deasemenea trebuie să existe și să se cultive voința generală ca, în caz de conflicte — care nu totdeauna se nasc din reavoință, ci din pricina împrejurărilor schimbate — să se caute deslegarea dreaptă în discuțiuni cinstite, fără a recurge ori a amenința mereu cu armele.

Iată pietrele de temelie pe care va trebui să se zidească lumea nouă. „NU DELA SABIE VINE MĂNTUIREA POPOARELOR; — exclamă Sfântul Părinte — sabia poate dicta condițiile păcii, dar nu poate produce pacea. Puterile și virtuțile care vor înol fața pământului isvoresc din tinda sufletelor. Noua ordine a lucrurilor... va trebui clădită pe stânca nesurpată a DREPTULUI NATURAL ȘI A REVELAȚIUNII DIVINE“. — De aceea suprema grijă și poruncă a zilei este educarea sufletului popoarelor în spiritul credinței. Toate puterile trebuiesc strânse și înmănușate la această nobilă mistune, dela reușita căreia depinde viitorul lumii și al civilizației. În propriul interes, Statele să nu stânjenească, ci să sprijinească

mareea acțiune de întore pe care o pune în mișcare Biserica. Și nu nu numai clerul, ci și mulțimile mirenilor trebuie să între în marele apostolat. — Iar pentruca roadele lui să fie îmbelșugate și grabnice, pentruca Dumnezeuul mîlelor să împrăștie furtuna ce ne-a învălăut, să aline durerile și să oprească teribila horă a morșii, să stăruim cu toșii în rugăciune necurmată și, pentru alinarea suferinșelor, să începem o mare cruciadă a carității creștine.

Prin toate aceste strădanii și rugi sfinte se va realiza, din mila Domnului, fericitoarea viziune a păcii, peste care Vicarul lui Hristos revarsă binecuvântarea apostolică.

Grandioasă viziune! Isvor de consolare și de nădejdi binefăcătoare. O lume clădită din luminile veșniciei, având de constitușe adevărurile limpezi din această scrisoare profetică: ce vis frumos și binecuvântat!

Il vom vedea oare? Ori, poate, va cădea peste noi, peste civilizașia noastră, marele întunec din vedenia întunecată a lui Spengler? Ce va fi mîne, în ziua când va amuși tunul și se va opri gîlgăitșul sîngelui: o nouă lume creștină sub steagul Regelui-Hristos, ori catastrofa finală, „Untergang des Abendlandes“?

Credem cu tărie nesdruncinată, că binele va birui. Semne tot mai multe arată de pe acuma, că focul și prăpădul nu va fi spre pustire, ci și spre vindecare. Se va limpezi atmosfera spirituală a lumii. Pe zi ce trece gândurile și șelurile se cristalizează. Se formează tot mai conștiente taberele sub cele două steaguri ce se dușmănesc dintru începuturi: al spiritului și al materiei. Lupta cea mare se dă acum pentru salvarea spiritului, a legilor și drepturilor lui, de sub tirania forșei și a materiei. — Rășunetul imens, pe care l-a avut în lumea întregă enciclica SUMMI PONTIFICATUS, ne întărește și mai mult în această credinșă. Ajunsă la dilema crucială: a fi creștină ori a nu mai fi, a muri, — Europa va alege viașa.

DOAMNE, ISUSE — VIIIE IMPĂRĂȘIA TA!

AUG. POPA

SFINȚII ȘI ANIMALELE

Sub acest titlu am publicat anul trecut un articol în revista „Cultura Creștină” din Blaj, reprodus și de revista „Carpații” din Cluj. Conținutul lui a plăcut la multă lume și unii și-au exprimat dorința să continuu în această direcție, scriind tot ce mai știu în legătură cu sfinții și animalele, întrucât fapte similare celor descrise din viața sfinților sunt de natură a îmblânzi moravurile, a înobila sufletele și a contribui la crearea unei atmosfere mai senine, mai ales acum când toată lumea este cuprinsă parecă de frenezie și de vârtejul patimilor nebune, deslănțuite de oameni fără suflet cari incendiază o lume întreagă prin vâlvățiile războiului. Mă execut, deci, cu plăcere, nădăjduind a descreți prin scrisul meu, pe câteva clipe măcar, frunțile multora și a le turna un picur de fericire în suflet.

De sigur episoadele din viețile sfinților în legătură cu lumea animală sunt pline de multă gingășie; sunt dintre celea mai grațioase și delicate din câte cunosc și ating coardele celea mai sensibile ale oricărui suflet delicat. — Vor dovedi-o faptele următoare.

În primele decenii ale veacului al XIII-lea a trăit al doilea general al Ordinului Fraților Predicatori ai Sf. Dominic: Fericitul *Iordan de Saxa*. Iată ce se povestește în viața acestui din cale afară auster monah: Părintele plecă cu un prilej din Lausanne spre a face vizită Episcopului acestui oraș care stătea nu departe și pe care-l iubea de multă vreme. Mai mulți frați deschideau drumul, Fericitul îi urma, însoțit de un preot sfânt din Lausanne, conversând cu el despre Isus Domnul Nostru. Ori iată că trecu o nevăstuică pe dinaintea Fraților, cari o urmăriră în grabă până la locul unde se ascunsese. Maestrul Iordan le spune: „Ce căutați? — Maestre, un animal mititel, foarte alb și foarte drăguț, s'a pitulat în această gaură”. Atunci surâzând maestrul se plecă asupra găurii și zise: „Ieși animal mititel și drăguț ca să te putem vedea în tihnă”. Numai decât drăguța și mititica nevăstuică ieși din adăpost și se uită blând la Fericitul nostru. Acesta o prinse cu o mână și începu să o desmierde cu cealaltă, lucru de care nevăstuica gingașe părea foarte încântată. După aceea îi zise: „Întoarce-te acum în culcușul tău și fie binecuvântat Domnul care te-a făcut atât de grațioasă”. Nevăstuica reîntră numai decât în adăpostul ei.

În viața *Fericitului Salvatore de Horta* din Ordinul Observanței Sf. Francisc la Cagliari în Sardinia (1572), cetim :

Sufletu-i candid și pur avu o gingășie fermecătoare pentru toate creaturile lui Dumnezeu, gingășie delicată ce-i caracteriză pe cei mai mari sfinți. Mai ales în zile de ploaie *Salvoretto* avea plăcerea să împartă elemosină bietelor mici păsărele, cari gâcind bunătața sufletului său alergau familiare și limbute să i se pună pe cap, pe brațe, pe umeri. Atunci lua o pâine, făcea semnul crucii asupra micilor drăguților convivi, îi chema rând pe rând în mână și le dădea mica bucătură, începând cu cele mai mici și trecând mai apoi la cele mari; chiar corbii aveau loc la masa Domnului; apoi cu o desmierdare le trimitea să cânte Aceluia care le-a hrănit.

Găsim un episod grațios și în viața Apostolului și Patronului Irlandei *Sf. Patriciu* (460). Preumblându-se sfântul însoțit de un cortegiu numeros prin împrejurimile Armaghului, iată că acest cortegiu dă de o căprioară drăguță care își alăpta pușorul delicat și fraged. Soții lui Patriciu voiau să o omoare, dar dulcele bătrân îi opri cu severitate și luând el însuși delicatul pușor în brațele sale îl desmierdă cu fermecătoare blândeță, urmându-l mama ciută par'că ar fi fost o oiță blândă. În felul acesta avansă spre o pădure care începea la nordul Armaghului și depunând pe micul pui drăguț îl binecuvântă împreună cu mama lui, urmărindu-i cu privirea până când dispărură în pădure.

Sf. Coletta (1447) despre care am mai scris, primi din partea unui suflet bun drept cadou un mielușel. Il acceptă cu mare bucurie, socotind nevinovăția lui, dar mai ales fiindcă simboliza pe Mielul nevinovat fără pată ce s'a dat pentru mântuirea lumii. Și iată mielușul deveni atât de familiar încât o urma pe sfânta Coletta la biserică, spune grațioasa legendă, și când venea momentul prefacerii își pleca și el genunchii rămânând în genunchiat până după prefacere.

Nu mă pot răbda să nu reproduc din viața *Gf. Gerasim*, abate în Palestina (475), următorul episod :

Intr'o zi bunul bătrân umblând pe țărmurii Iordanului, vedea venind într-o întâmpinare a sa un leu uriaș, care urla gemând de durere, ridicând una din labele lui grozav de umflăte, pentru un spine enorm ce-i intrase în talpă. Cât ce îl vede pe dulcele bătrân, animalul feroce se târaie smerit cu gemete ce semănau a suspine de plâns, și-i întinde laba rănită, rugându-l par'că să-i vină într-ajutor. Gerasim se așează liniștit, prinde piciorul rănit, scoate spinele, curăță rana, o spală în apa proaspătă, o leagă bine cu o fâșie din haina lui și pleacă la drum. Dar leul nu mai vrea să-și părăsească medicul și ca un învățăcel credincios își urmează pretutia-

deni stăpânul; așa că bătrânul admirând recunoștința animalului îl ia de soț și-l hrănește cu pâine și legume muiate în apă.

În același timp mănăstirea lui Gerasim avea în slujba ei un sărman măgar care slujea aducând apă din Iordan, spre a fi distribuită Fraților. Gerasim se gândi să facă din leu păstorul măgarului. Zis și făcut. Și nu era nimic mai ciudat decât să vezi animalul feroce însoțindu-l pe pașnicul măgar la râu și păzindu-l cu o admirabilă vigilență, până când păștea iarba fragedă. Într-o zi însă depărtându-se nițel păstorul, un conducător de cămile în trecere luă măgarul și-l duse cu sine. Leul nostru la reîntoarcere îl caută în toate părțile și neaflându-și protejatul revine trist cu capul plecat ca un mare vinovat. Gerasim crezu la început că leul ucisese măgarul și-i spuse: „Ce-ai făcut cu măgarul? recunoaște-ți crima, tu l-ai mâncat! Ei bine ascultă și te pleacă; ceea ce a făcut până acumă măgarul vei face de aicea încolo tu însuși“. De fapt începând cu această zi, leul luă asupra-și samarul și transportă la mănăstire patru amfore umplute cu apă din Iordan. Într'aceea un nobil ofițer venind să-l găsească pe sf. bătrân și să-i ofere milostenie, văzu pe leul ce purta sarcina de apă; mișcat, dăruie trei scuzi ca să se cumpere un alt măgar și să mântuie mândrul animal de o muncă atât de aspră.

Câteva luni mai târziu cămilarul care furase măgarul trecu din nou pe lângă mănăstire cu trei cămile încărcate de grâu pentru piața din Ierusalim. Deodată omul nostru îl vede pe leul lui Gerasim aruncându-se spre el și prins de frică fuge departe, uitându-și marfa și dobitoacele. Leul nostru brav își recunoaște măgarul, fuge spre dânsul îl prinde de păr cum avea obiceiul să facă odinioară, râgind vesel, și-l duce la stăpânul său. Bătrânul pricepu atunci adevărul, și-și mângăie pe bravul leu pe care îl pedepsise, deși nevinovat, din greșeală. De aici încolo Gerasim îi dădu porecla de Iordan.

Cinci ani trecură și veni ziua când sfântul bătrân își dădu duhul fără agonie, cu surâsul prietenilor lui Dumnezeu pe buze. Pronia cerească permise ca în acest moment leul să fie departe; la reîntoarcere își căută stăpânul în toate părțile: „Sărmane Iordane, îi spune unul din călugări, părintele nostru ne-a lăsat orfani ca și pe tine; el a mers la Domnul; iată ceva pâine, mănăcă și te mângăie“. Dar Iordan refuză orice hrană, mergând și venind neînțecat dela un capăt la celalalt al mănăstirii, chemându-și bunul stăpân cu răgete atât de dureroase încât storceau lacrimile Fraților. În sfârșit Venerabilul abate îi spune într-o zi: „Vino cu mine Iordan, îți voi arăta locul unde odihnește stăpânul tău“. Și-l con-

duse la mormântul sf. bătrân, unde se puse în genunchi plângând și zicând: „Privește, este acolo în pământ celce te-a vindecat și pe care tu-l iubești așa de mult“. Atunci bietul leu se aruncă asupra mormântului, frământând pământul cu capul și răgind mai trist ca niciodată. Puțin după aceea leul lui Gerasim muri.

„Toate acestea se întâmplară, continuă istoricul călugăr, nu pentru că leul ar fi avut suflet rațional, ci pentru că Domnului îi place să glorifice pe ceice îl glorifică, și să arate cum animalele înseși erau docile și devotate omului atâta vreme cât omul s'a supus lui Dumnezeu“.

Despre familiaritatea intimă a venerabilei *Ida de Louvain* (veacul XIV) cu animalele, actele vieții ei ne relatează un episod foarte mișcător: „Vergura mergea să-și spele rufele într'un iaz vecin. Peștișorii mici alergau spre ea, jucându-se cu plăcere vădită în jurul mâinilor sale; apoi apropiindu-se în grupuri mici, îi prindeau degetele, le sugeau cu desfătare, ca și când ar afla acolo ceva delicios; buna sfântă le lăsa mâinile surzând, apoi îi desmerda binecuvântând pe Domnul, și-i retrimitea în lăcașurile lor adânci“...

În viața sfântului *Zosima* cetim un episod similar cu alt episod relatat de noi în viețile sfinților *Antoniu* pustnicul și sfântul *Paul Eremitul*. Voind el să împlinească rugămintea pe care i-o lăsase Sfânta Maria Egipteanca în nisipul deșertului la căpătâiul trupului ei deja mort, de acest tenor: „Părintele meu, spunea scrisoarea, îngroapă în acest loc, te rog, trupul sârmanei Marii Egiptence, predând pământul pământului, și roagă-te mereu pentru păcătoasa de ea“, se apucă de lucru. Dar iată, ridicându-și capul, tresare de groază. Un leu mare se apropie de trupul penitentei, o miroasă cu un aer de tristețe, apoi îi linge picioarele; după aceea, teribilul rege al pustiului se îndreaptă încet spre dânsul, plecând smerit capul ca pentru a-și oferi serviciile. Bătrânul *Zosima* făcu semnul sfintei Cruci și îi arătă leului pământul pe care se încercase să-l desgroape. Animalul, cu unghiile-i puternice, săpă numaidecât o groapă suficient de mare spre a putea primi trupul venerabil. *Zosima* îl depuse între rugăciuni și lacrimi. Marele leu veni iarăși să se plece la picioarele sfântului, care-l binecuvântă, și blând ca un miel, reluă calea deșertului. *Zosima*, revenit la mănăstirea lui, povesti în chip naiv minunile pe cari a binevoit să i le descopere ceriul.

Sfântul *Valeriu* abate în Picardia, care a trăit pe vremea regelui *Clotariu*, rege al Neustrasiei, avea și el, — premergător în aceasta al sfântului *Francisc de Assisi* cu atâtea veacuri înaintea lui, — o predilecție specială pentru paserile ceriului, mai ales celea

mititele. Actele ne spun cum zglobiile ființe sburătoare veneau în masse să se așeze pe umerii lui, apoi îi alunecau în mâini cerșindu-i desmierdările, iar el le fărâmița pâinea cu dulce bucurie. Iar dacă uneoria călugării se apropiau și turburau pe jovialii convivi: „Fraților, le spunea bunul sfânt, lăsați să prânzească în pace sărmanii mei mici prieteni“.

Găsim în viața sfintei *Caterina de Svedla* (1281), una din florile celea mai pure și mai frumoase pe care dragostea dumnezeiească a făcut-o să înflorească în cețele Nordului, o scenă nu mai puțin drăguță și mișcătoare: Soțul ei *Egard*, care asemenea ei făcuse votul verguriei, avea ca nobilii de pe atuncia marea pusiune a vânătorilor. Fiind tocmai la o astfel de vânatoare cu mare alaiu, iată Sfânta trece pe drumul ce traversa pădurea seculară, unde era vânatoarea în toiul ei. În acel moment o biată ciută, prigonită de haita câinilor și ne mai putând de oboseală, vine de se refugiează lângă tinera soție a lui *Egard* și printr'o încredere admirabil de mișcătoare, fu văzută ascunzându-și capul sub mâinile *Caterinei*, care își întinse surázând mantaua preste scumpa ființă ce-i cerșea mila. *Egard* și toată compania brilantă care vâna pe acolo grăbiră îndată în căutarea prăzii lor. *Caterina* ridicând colțul mantalei, le arată prizoniera grațioasă încă tremurând, dar reclamându-i libertatea. O exclamare de entuziasm îi răspunse. Ciuta veselă recăstigă pădurile, iar vânătorii distinși îi felicitară pe *Egard* a fi soțul unei femei îngerești, care re'noește minunile sfinților, a căror picioare le sărutau animalele sau le căutau desmierdările în fundul codrilor.

Și mai mișcătoare este scena din viața sfântului *Fructuosus* (665), arhiepiscop de Braga și mare fondator de mănăstiri în Spania, scenă de vânatoare și aceasta și tot cu o ciută. Iată povestea ei. Intr'o zi meditând el în pădure, o sărmană ciută prigonită de vânători, gâfâind și aproape de a fi încolțită de dinții câinilor de vânatoare furioși, îl vede pe servitoriul lui Dumnezeu și printr'o supremă sforțare se aruncă sub mantaua lui. Bunul sfânt o apără împotriva haitei câinilor. Când aceștia au dispărut, el o binecuvântă surázând și-i arată pădurea. Dar sermana ființă îl privește tremurând, îl privește duioasă și îl urmează la mănăstire. Incepând cu această zi ea nu mai voește a-l părăsi de loc nici cu un pas pe mântuitoriul ei, sau dacă se întâmpla că era împedicată să-l urmeze, nu înceta a-l chema prin țipete plângătoare până când îl revedea iarăși, și atunci era nebună de bucurie. Adeseori se strecura până la așternutul sărac al bătrânului și se pune la picioarele lui. Mai mult deodată făcu să fie recondusă în pădurea ve-

cină, ne spun Actele; dar umbra pădurii, care o hrănise și pe care o iubise altădată, nu o mai atrăgea. Ea revenea cu avânt la liberatorul ei; îi lipsea mâna lui desmierdătoare, pe care o lingea gingaș. Se întâmpla iarăși ca omul sfânt să se despartă de ea ca să meargă departe. Ciuta regăsia numai decât urmele lui, și o vedea venind sau mai bine zicând sburând, repede ca o săgeată, spre a se așeza la picioarele lui. Îi cerea printr'o privire plină de dragoste permisiunea de a-l urma. „Ne place să vedem, spune *Montalembert*, aceste gingășii grațioase și nevinovate în vremi atât de aspre și 'n suflete atât de energice, cari își înfrânau pasiunile, și în jurul lor popoarele, subjugându-le“.

Intr'aceea se găsi o mână crudelă spre a frânge această bucurie curată. Intr'o zi, sârmana ciută fu zărită de un vânător răutăcios, care găsi mijlocul de a o nimeri și omori. *Fructuosus* reintrând în mănăstire, se miră a nu o vedea alergând spre dânsul; i se spune nenorocirea... El merse, spun Actele, spre a plânge în fața Domnului, care nu întârzie a-l lovi pe omul fără suflet. Atins numaidecât de o febră malignă, ceru să fie chemat omul sfânt, care se răzbună în chip nobil, vindecând pe ucigașul sârmanei sale ciute.

Sfântul *Izidor* din Spania (1130), a cărui viață este cunoscută multora dintre ai noștri, avea, ne spun Actele lui, un suflet atât de compătimitor și dulce încât bunătatea lui se revărsa asupra tuturor ființelor slabe ale Domnului. Îi plăcea să hrănească drăguțele mici păsărele cari flămânzeau, în timpul cețelor iernii. Intr'o zi când merse la moară pe drumurile acoperite de zăpadă, și purtând grâu la măcinat, văzu un stol de porumbei aciuiți pe un arbore și zgribuind de foame și frig. „Sârmanele mititele, zice el, vor muri de foame“. Și numai decât, înlăturând zăpada și descoperind pământul, depuse o largă proviziune de grăunțe bune spre a veni în ajutorul grațiosilor porumbei; și micuții de ei zoriră, cum se poate ghici, a se înfrupta din masa imbelșugată. Un tovarăș tinăr care-l însoția pe sfânt, găsea ridicol a se arunca semințe paserilor. Dar care nu fu surprinderea sa când la măciniș sacul lui Izidor, departe de a fi lipsă, era nu numai foarte plin, dar prisositor chiar, de care prisos soțul batjocoritor nu întârzie de altfel a profita.

Despre sfântul *Pachomie*, mare patriarh al deșertului Thebaidei (349), cetim că zdrobea cu picioarele-i goale șerpilor și scorpionii deșertului, că brava animalele sălbatice și valurile infuriate ale Nilului. Mai mult deodată fu văzut traversând marele fluviu călare pe crocodili monștruoși, pe cari îi chema și cari docili îl lăsau să se așeze pașnic pe spatele lor ducându-l la țărmlurele dorit,

Știm și despre sfânta *Oliva*, vergură martiră din Palermo în Sicilia, prizonieră a Saracinilor în Tunisia, că exilată de șeful Saracinilor într'o pădure oribil de sălbatică, în mijlocul leilor, șerpilor și altor bestii feroce, printr'o grațioasă dispoziție a Proniei cerești a fost servită ea, vergura lui Hrist, din partea lor, așa că petrecu în mijlocul acelei pustietăți șapte ani ca tinără regină servită de acești curtezani străni. — Mari sunt minunile tale Doamne!

Nu mai puțin minunată fu viața Sfântului *Iosif de Copertino* din ordinul fraților minori ai sfântului Francisc (1663); un lanț aveau ne'ntrerupt de minuni. Ci să ne restrîngem numai la tema noastră. Bunul sfânt fu însărcinat în orașul său de naștere cu grija mănăstirii fiicelor Sfintei *Clara*. El le recomanda mare zel la cântarea orelor canonice și le promise grațios drept profesor sau model o mică păsărică, care să le ciripească într'un chip de tot suav. O minune: seara la oficiul sfânt al orelor, o păsărică se așează pe o fereastră a corului și precedând cântarea surorilor, părea a da tonul cu accentele unei melodii răpitoare. Cinci ani dearîndul paserea exactă pururea, pururea plină de fervoare la cântarea de laudă dumnezească, își deprinse însărcinarea fără de a lipsi vreodată, când într'o zi, o soră pierzându-și răbdarea, insultă fără milă pe neobositul cântăreț. Acesta, care nu venise decât pentru armonie, dispăru. Surorile desolate, se plânseră părintelui Iosif; el avu milă de ele și promise a obține re'ntoarcerea paserii încântătoare. Paserea iertă, căci reveni mai în antren ca niciodată; se stabili de astădată pe stalurile corului și împinse condescendența-i până a înveseli și recreațiile surorilor.

O novice profită de această încredere a micului muzician înaripat spre a-i acăța de picior un clopoțel. Paserea târi, fără a se plînge, instrumentul sonor, dar în Joia Mare, surorile fură iarăși singure spre a cânta oficiul, și în Vinerea Mare și Sâmbăta de asemi. Noul plângeri la Părintele Iosif.

„Eu v'am dăruit-o, spune el, ca muzician, nu ca sunător de clopoțel; va fi mers să vegheze la mormântul Domnului Nostru și va reveni iarăși”.

În zorii Paștilor într'adevăr fu auzită revenind și toată mănăstirea re'nvie, deșteptată de cântările-i vesele.

Dar, durere! sfântul trebui să părăsească în numele ascultării sfinte Copertino, mergând într'o altă mănăstire, și paserea credincioasă își urmă stăpânul pe care-l iubea înainte de toate.

Fîind acelaș sfânt în mănăstirea dela *Grotella*, și trecând într'o zi aproape de pădure, întâlnește doi iepuri: „Nu vă îndepărtați, le spune, nu vă îndepărtați, de Maica Domnului, pentrucă mulți

vânători vă aleșuesc". După câteva minute unul din ei este surprins și prigonit de câini. Dar ușa bisericii deschisă fiind, el traversează naia bisericii și se aruncă în brațele sfântului. „Nu v'am avertizat?" îi zice *Iosif*. Vânătorii vin, aleargă încălziți și-și reclamă gălăgios prada. „Acest iepure, le răspunde sfântul, este sub protecția Madonei; voi nu-l veți avea". Apoi binecuvântă pe patrupezi și-i dă libertatea. Intorcându-se dela capelă la mănăstire, îl întâlnește și pe celalalt iepure care venia spre el speriat. Vânătorul care era marchizul *Como de Pinelli*, stăpân al *Coper-tinului*, îl întrebă dacă a văzut iepurele. „Iată-l în cutele tunicei mele, răspunde *Iosif*; acest iepure este al meu; cruță-l, și nu mai veni să vânez pe aicia, căci îl sperii". Apoi vorbind iepurelui: „Ascunde-te acolo în acel tufiș, și nu mișca". Câinii, cari își vedeau prada, rămaseră nemișcați și agitați, dar înțepenii pe loc.

Sfântul *Columban*, misionar irlandez în Franța, în veacul al șaptelea (615), fondatorul renumitei mănăstiri dela Luxeuil, se stabilise în munții *Vosgi*. Intr'o zi pătrunzând mai adânc în pădure spre a se da contemplației divine, iată o bandă de doisprezece lupi ieșind din desiș, aleargă spre el cu urlete sălbatice. — Doamne, vino în ajutorul meu, strigă el, zorește spre ajutorul meu! — Deja lupii îl inconjoară și îi miroasă hainele; sfântul fără a-și pierde nădejdea, continuă să se roage și animalele sălbatice să împrăștie fără a-i face vreun rău... O clipă după aceea privirile sale zăresc o peșteră în mijlocul stâncilor țepișe. „Iată, zice el, o celulă pregătită pentru mine". Urcă pe stâncă, intră în cavernă și se găsește în fața unui urs care-l privește cu ochi groaznici. — „Du-te și nu mai reveni în acest loc" zise sfântul. Fiara inclină capul, trece blând pe dinaintea lui și fuge ca să nu mai revină.

Cetim și în viața gloriosului misionar *Francisc Xaveriu*, (1552) care a convertit o lume de oameni între păgânii Asiei, că traversând arhipelagul *Moluscelor* sfântul își pierdu crucifixul, pe care fu obligat să-l arunce în mare ca să liniștească valurile ei furioase. În cealaltă zi preumblându-se pe țărmurii mării, iată că se apropie spre el un *homar* (rac), ținând în cleștele foarfecelor crucifixul său. Părintele se pune în genunchi spre a-l lua în primire și proșter-nându-se în nisip mulțumește Domnului.

Farmecul și puterea pe care o deprindeau sfinții asupra animalelor se vedește și din viața sfinților frați *Iuliu* preot și *Iultan* diacon din eparhia *Novara* în *Italia*, la sfârșitul veacului al patru-lea. Era pe vremea marelui împărat *Teodostu*, când acești sfinți frați, veniți din Orient, se prezentară împăratului spre a-și oferi serviciile pentru încreștinarea popoarelor italiene. Ei edificară mai apoi

cel puțin o sută de biserici și evanghelizară regiuni imense. Dar nu voiu aminti toate faptele lor. Ca să mă restrâng la obiectul articolului meu, voiu pomeni acest episod din viața sfântului Iuliu. Intr'o zi spuse acesta fratelui său Iulian: „Rămâi aci frate, (la *Gondiano*), și termină biserica noastră, a 99-a; eu merg să caut unde am putea edifica a suta“. Intrând deci două miluri mai încolo, zări în mijlocul unui lac o insulă cu totul pustie și sălbatică, și Dumnezeu îi șopti că trebuia să o abordeze. Se puse deci să caute o barcă spre a trece apa, și negăsind bunul sfânt se recomandă Celui ce îl făcuse pe sfântul Petru să umble pe ape, apoi își întinse mantaua pe valuri, se urcă pe ea cu toiagul în mână și ajunse lin la liman. Dar îl aștepta o primejdie mai mare: ostrovul era înfricoșat adăpost de șerpi monstruoși și atât de mult sporiți, că nu cutezese niciodată vre-o persoană să se apropie de de acel loc; dar credința sfinților n'are frică de nimica. Sluga Domnului înaintează curajos și zărind o mare stâncă acoperită de mărăciniș unde viermuiau reptilele respingătoare, smulge un arbore tinăr, face din el o cruce pe care o înfige într'o crepătură a stâncei, apoi chemând la sine șerprii, le spune: „Iată de prea multă vreme de când locuiți pe aceste stânci și'n această insulă; astăzi vă poruncesc în numele Tatălui, a Fiului și a Sfântului Spirit, de a lăsa numai decât locurile acestea, pentruca să devină lăcașul slugilor lui Hristos și ca ei să poată acolo înălța în numele Domnului o biserică în onoarea sfinților apostoli“. Minunea urmă numaidecât cuvintelor sfântului: toată banda urâtă a reptilelor, aruncându-se în apă, merse departe de ostrov, într'un alt munte, așa că sfântul împreună cu fratele său, putu să se apuce de zidirea celei a suta biserică. Iată, deci cum toate animalele fără excepție sunt supuse puterii sfinților, chiar și celea mai ne'mblânzite, șerprii: simbolul vicleniei și al sălbăciei.

Vreau să mai amintesc încă două episoade în legătură cu animalele, episoade cari au un parfum cu adevărat franciscan, ca pe vremea sfântului Francisc de Assisi. Cu deosebirea însă că s'au întâmplat în anii șaptezeci a veacului nouăsprezece în țara magică a *Indiei*, în *Madura*, *Tuticorin*. Ni le povestește Maica *Maria della Passione*., fondatoarea Franciscanelor Misionare ale Mariei, renumită astăzi în lumea largă.

„Intr'una din grinzile cerimei camerei mele era o mică gaură, care deveni adăpostul unei păsărele. Capul ei eșia de partea laturii patului meu, iar coada de cealaltă parte. Nu-și fabrică niciodată cuib, și când plecam eu, chiar și dacă chilia era locuită, pleca și ea spre a reapare în ziua re'ntoarcerii mele, sau cel mai

târziu în ziua următoare. Când mi se scria că nu s'a mai văzut îmi părea rău, și mai apoi îmi părea bine văzându-o re'ntoarsă. A rămas toată vremea cât am locuit la *Tuticortin*. Nu era nimic mai grațios decât a vedea sosind pe micuța sorioară păsărică: ea privea în jur, se sucea și apoi intra în micul ei adăpost". Ce grațioasă este, — nu-i așa — această pasere, care se refugiază în casa vergurelor Domnului!

Dar mănăstirea mai avea și un cerb. „Ni-l dăruiseră, zice Maica Maria, în ziua Nașterii Domnului, și el creșcu cu vremea devenind un animal superb. În timpul absenței mele își rupse de două ori piciorul, și atunci scumpul animal venea să se odihnească în capelă la mică distanță de altar. Îi unseră piciorul cu oleiul sfânt dela lampa ce ardea înaintea sfintei Taine, și se vindecă de fiecare dată la întoarcerea mea, deși pretindeau că bietul dobitoc va rămâne schiop și nevindecat. Dar într'o zi cerbul atacă un polițist al orașului, care traversase curtea mănăstirii, și fu dus la închisoare. Știrea se lăși cu iuțeala fulgerului în mijlocul bunilor *Paravers*: „Cerbul vergurilor, cerbul din *Passlon Tayar* e la închisoare". — „Mulțimea fugi la paroh și-l duse la tribunal; micul meu prieten apăru. Atunci parohul întrebă pe judecător dacă nu era voe a se servi de cerbi ca de câini spre a-și păzi casele proprii. Acesta răspunse afirmativ și cerbul meu fu reconduc în triumf, făcându-l să înțeleagă în acelaș timp pe sârmanul gardian că rău a făcut să traverseze o proprietate privată. „Nu se poate închipui, continuă Maica Maria, cadrul cortegiului: aceea masă de Indieni reconducându-l pe părintele nostru și animalul care se preumbla mândru și mânca frunzele pe cari i le arunca mulțimea".

Cu aceasta îmi încheiu și eu povestea. Să rămână cetitorii cu parfumul pe care-l respiră povestirile acestea culese din viețile curate și luminoase ca cristalul ale sfinților, făcându-și și ei viața agreabilă și plăcută iubind animalele în cari se reoglindește atâta parte din bunătatea și înțelepciunea și frumusețea lui Dumnezeu. Și mai ști? poate vor îmblânzi și ei fiarele acestui pământ prin bunătatea sfântă a sufletului lor. În tot cazul, îmblânzi-vor mulți oameni, fiare în chip de om!

ALEXANDRU NICOLESCU

arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș

UN MANUSCRIS ROMÂNESC DELA MIJLOCUL SEC. AL XVIII-LEA

Lista manuscriselor Bibliotecii arhiecezane din Blaj, întocmită în ultimul an, indică, sub No. 11, un codice, care prin vechimea și importanța textelor cuprinse se impune în mod deosebit atențiunii cercetătorilor de istorie literară. Formatul manuscrisului este octav mic și după paginarea noastră are 224 pagini. După aspect și felul unitar al hârtiei, el a constituit, în vechime, cartea de însemnări culturale, religioase și particulare a „*logofătului Georgie din Curciu*”, în care, el personal, ori „*Arsenie gramatic*”, la cererea sa, au scris și transcris texte de natură religioasă, un început de calendar, versuri erotice și o mulțime de însemnări tipiconale, meteorologice și particulare. Forma exterioară, în general, puțin îngrijită. Pe aceeași pagină, adeseori, sunt note cu scrierea inversată, iar dela pag. 164 până la 224 — după paginarea noastră — textele sunt scrise invers. Peste tot scrisul este repede și lipsit de grija de a fi frumos și legibil, deaceia, fiind folosită și scrierea cu cerdac, descifrarea se face cu multă greutate.

Texte mai importante, asupra cărora vom insista mai mult, sunt: „*Calendariu*”, „*Sinaxariul peste tot anul*”, Versuri de dragoste, în total 122, „*Ertăciuni la omni morți*” și alte 22 versuri, în care, probabil un întemnițat, își varsă amarul isvorit din trădarea fraților.

a) „*Calendariu*” acum întâi rumănesc alcătuit de pe cel sîrbesc, așezatu-s'au pe limba rumânească ca într'o 100 de ani să slujească, că și cel slovenesc într'acest chip au fost, fiind de un mare astrolog la Kiev scos, de un mare dohtor muscal s'au tâlmăcit într'acest chip precum acum s'au izvodit și precum în izvod am aliat acum întâi... s'au dat Fe. 20. 1733”. După acest titlu, atât de bogat în descriere bibliografică, urmează fixarea cronologică, arătându-se evenimentele mari ale lumii și anii câți au trecut „până acum” când s'au început această carte”. Înșirarea se încheie cu menționarea: „de la izvodirea pușcilor cu meșteșugul lui German monahul 303, de când e tipografie 293”. În continuare se dau explicațiile necesare pentru înțelegerea și utilizarea calendariului.

„La acești ani ce scrie într'această tablă — e vorba de ta-

bloul - conspect al anilor 1735—1828 împărțiți după „crug” ce se află pe pagina 43 — la toți este planeta Saturn și spune pe cum va fi în fiește care an după cum arată înainte. — După cum arată în dos această planetă așa și în celelalte toate într'această formă merg. Intâi arată stăpânirea planiti, adecă ce stăpânește într'acel an ce este însemnat în fiește care tablă, după aceea arată anul pe scurt cum să va ti(m)pla creșterea și vremile și ce fel de betejeli vor fi și apoi lunile pe rând în fiește care zi ce vreme va fi”. După aceste explicații se înșiră influențele „planiti Saturn” asupra firii celor născuți sub „stăpânirea” ei, precum și mersul vremii în zilele lunilor „Genarie, Februarie, Martie, Aprilie, Mai” și se termină abrupt — „dela 9 până la” — pe pagina 49 r 5, după care urmează sfaturi pentru „isповедanie”.

Desigur, textul este o copie după calendarul tipărit la „Brașov, 1733 Fe. 20.. prin osteneala dascălului Petru Șoanul” (v. Biblig. rom. veche tom II), care, întreruptă aici, pare a fi reluată în textul dela paginile 191—199.

b) *Sinaxariul peste tot anul*, cuprinde numai lunile Ianuarie—August și se încheie la pagina 29: „Sfârșit sinaxariul peste tot anul. Dat din porunca pruncului Georgie din Curciu. Am scris eu Arsenie gramatic acest sinaxariu ci precum am găsit în Octoich așa am scris. Deci, dragul meu cititoriu, vezi de voi fi greșit, iartă-mă păcătosul că și Domnul va ierta a tale greșeli. Pentrucă așa a zis că cu ce măsură veți măsura cu aceea vă va măsura și fiți sănătoși. Scris anul 1748 luna Mai. Mihail dascăl”.

Faptul că azi avem numai un fragment din sinaxariu, fragmentare prezentă la majoritatea textelor din codice, lipsind unora începutul, iar altora sfârșitul, arată că înainte de a fi legată, așa cum este azi, cartea ajunsese într'o deteriorare mare, ori că unele din texte au fost scrise separat, în caete, și numai mai târziu, după deteriorarea lor, au fost adunate și compactate într'acel volum.

c) Versurile erotice sau „*Ispitla*”, cum le intitulează o mână mai târzie decât cea a scriitorului textului, care a notat deasupra lor și anul 1769 — cerneala și chiar caracterul scrisului îndeamnă la această susținere — constituie, poate, cel mai interesant text din acest codice. „*Ispitla*” ocupă paginile 33—39 și cuprinde 122 versuri cu ritm și rimă populară, dar cu vădite dovezi de originalitate.

Intre aceste dovezi amintim stângăcia exprimării uneori și mai ales faptul că de câteva ori un cuvânt care era potrivit din punct de vedere al înțelesului și ca atare a fost scris, dar, fiind nepotrivit pentru rima versului, a fost șters cu o linie ori două de con-

deiu și înlocuit cu un altul care satisfăcea amândouă cerințele. După conținut, versurile par a fi grupate în strofe care în mod alternativ dezvoltă jocul sentimentului iubirii între „garofița naramzată” și „diamantul neprețuit”. Dacă stângăcia exprimării și alegerea cuvintelor cerute de rima versului vorbesc pentru creația originală a scriitorului, conținutul cu această alternanță a sentimentului ne îndrumă gândul mai mult spre o culegere de frânturi de poezie erotică populară. Dar ori care ar fi adevărul, importanța lor rămâne aceeași, atât prin vechime cât și prin valoarea artistică proprie. Într’adevăr, versurile, pe lângă focul și pasiunea obișnuită, cuprind ceva și din poezia naturii. Cităm, pentru demonstrare, acest fragment:

*„Dintr’o dragoste fierbinte
S’au scris aceste cuvinte.*

*„Vară, vară, primăvară,
Mult ești dulce și amară.
Cum dumneta al vînit
Pămîntul al revenit,
Toți câmpii să invlez
Toate florile au răsărit
Încă au și bobotit (!)
S’au gătit și de florit.
În grădina leliții
Paște calul bădiții.
Și nu paște cum se paște
Ci paște fir de cala(m)fir,*

*Cu miros de tra(n)dașfir,
Tra(n)dașfir cu doi boboci
Lele cu doi lbomnici.
Amândoi știură carte
Nici de unu n’avu parte.
Tra(n)dașfir roșu pe masă
Du-te logofete în casă
Că bărbatul nu-i acasă,
Ci s’au dus la văcărit
Cu calul nepotcovit
Și merinde că i-am dat
Pânșoară de un ban
Ca să fie (vie) într’un an,
Și o coajă de mălai
Să se’ntoarcă la nouă ai...”*

Versurile continuă în același ritm, redând alternativ sentimentul „leliții” și al „bădiții”, și se încheie cu vestea că bădița „s’a însurat”.

d) „Ertăciuni la omini morți” ocupă paginile 140—153 și „s’au scris de Georgie”. Ele sunt importante prin caracterul lor general, având chiar capitole speciale pentru diferitele persoane care ar trebui amintite, de la caz la caz, în asemenea ocazii. Ele sunt cu siguranță opera logofătului Georgie de la Curciu.

Obositorii cu scrierea ori transcrierea textelor, după cum am văzut deja, sunt: „Mihail Arsenie gramatic, dascăl” și „logofătul Georgie dela Curciu”. Însemnări sporadice și marginale, (la pag. 43, 44, 84, 85, 97 și 216) impun atenției și pe „logofătul Ion dela Curciu”. Va fi fost oare numele logofătului dela Curciu Ioan Georgie? Dacă e greu a atribui paternitatea vreunui text „logo-

fătului Ion", contribuția celorlalți doi este, într'o anumită măsură, mai ușor de stabilit. Gramaticului Mihail Arsenie i se datorește *Sinaxariul* după propria semnătură, iar *Ispitlia* și *Calendarul* după asemănarea grafică. Logofătul Georgie dela Curciu, probabil preot, semnează textele: despre moarte, fragmentul de mineiu începând cu luna Octomvrie, Ertăciuni la omni morți, Insemnările calendaristice dela pag. 191—199 și câteva din însemnările diverse mai interesante. Insuși menționează în câteva rânduri că a trăit sau era Sub Pădure.

Timpul scrierii textelor, după anii dați de scriitori, este între 1748—1783.

Asupra însemnărilor diverse, unele marginale, iar cele mai multe între diferitele texte, cum se va vedea la sumarul ce urmează, amintim că cele mai multe sunt socoteli particulare ale proprietarului cărții — „logofătul Georgie dela Curciu” — menționând „ferdelele” de cucuruz vândute, ori chiar „cupele” și „felile” de vin beute ori distribuite la diferite ocațiuni. Unele însă au caracter de cunoștințe folositoare enciclopedice (la pag. 218 dimensiunile corăbiei lui Noe), iar altele sunt observații asupra lucrurilor acestei lumi (la pag. 32 o definiție a bătrânețelor). Dintre toate, cele mai importante ni-se par cele meteorologice. Cea dela pag. 139 o reproducem în întregime:

„Insemnare să se știe că (în) anul 1766, luna Aprilie au fost sfti. Georgie a treia săptămână după Paști Lunia și a ni(n)s zăpadă până la glesne. In ziua lui sfti. Georgie”.

Pentru integritatea acestei prezentări reproducem și sumarul volumului.

1. <i>Sinaxariu</i>	1— 29
2. <i>Insemnări diferite</i>	30— 33
3. <i>Ispitlia (versuri erotice)</i>	33— 39
4. <i>Insemnări diferite</i>	39— 40
5. <i>Calendaru</i>	41— 49
6. <i>Sfaturi pentru „Ispovedante”</i>	49— 50
7. <i>Insemnări diferite</i>	50— 52
8. <i>Explicația și combaterea vițiilor capitale (fără titlu)</i>	53—101
9. <i>Despre moarte (fără titlu)</i>	102—139
La pag. 139 încheerea: „Scris-am eu Georgie dela Curciu când am scris eram Subpădure” luna lui Inrii în 20 și anul Domnului Hr. 1767.	
10. <i>Insemnare meteorologică</i>	139
11. <i>Ertăcluni la omni morți</i>	140—153
La pag. 153 încheerea: „S'au scris de Georgie”.	

12. Luna lui Octobrie 18...	154—163
La pag. 163 încheerea: „Scris-am eu Georgie din Curciu când am scris am trăit Subpădure“.	
13. Glave din pravila bis.	164—168
14. Insemnări diferite	168—184
15. „Molitivă“, oprirea diavolului	185—187
16. Versuri	189
17. Păscălia Nașterii Domnului și alte însemnări calendaristice	190
18. Insemnări calendaristice	191—199
La pag. 199 încheere: „S'a scris de logofătul Georgie din Curciu“	
19. Invățătură despre moarte	200—203
20. Insemnări diferite	204
21. Lepădarea Jidovilor de Hristos	205—206
22. Fragment de descrierea iadului (fără titlu)	206—215
23. Glave din Pravila bis.	216—217
24. Insemnări diferite	218—222
25. Cântarea de veselie ce se cântă la nuntă (fără titlu)	222—224

N. COMȘA

JACQUES MARITAIN — FILOSOFUL

B) Filosofia practică

13. Această parte a filosofiei în zilele noastre este ori negată pur și simplu — pe motiv că filosofia n'are nimic a face cu viața reală, ea planând în sfere siderale, în vreme ce viața își urmează cursul fatal fără să se sinchisească de ea — ori este integrată într'o cunoaștere care vizează în mod esențial transformarea materială a lumii. Aceste concepții sunt deopotrivă de greșite amândouă, fiindcă deoparte, filosofia deși e în împărăția spiritului, totuși rostul ei este de a frământa materia umană; iar de altă parte, chiar guvernând activitatea omenească, ea totuși rămâne filosofie, cunoaștere de ordin speculativ vizând activitatea concretă omenească, *activitatea* isvorită din libertatea voinței — *filosofia morală*; sau *lucrarea* la săvârșirea căreia se ține seamă numai de perfecțiunea ei — *filosofia artei*.

1. *Filosofia morală*. În filosofia speculativă, în special în metafizică, ființa ontologică este aceea care se impune cu esența, legile și proprietățile sale; o ființă de tot abstractă care poate fi nu numai concepută, ci care poate chiar exista înafară de materie. Ori, aceasta este destul de departe de lumea noastră, unde ființele sunt ele spirit, dar mai cu seamă materie; ori mai precis: materie-spirit, unite între sine printr'o unire *personală*. Filosofia morală cuprinde în raza considerațiilor și reflexiilor sale tocmai această realitate care se numește persoană omenească. Ce este, cum este în prezent; așa este precum dorește, ori doar adâncurile sale țipă după o stare pe care nu o mai are, cu toate eforturile disperate ce le face pentru dobândirea ei? Din variatele destine cari i-se oferă și cari aproape toate au fost experimentate, care este cel adevărat; e material, temporal, mărginit și închis în carapacea ei; este pur spiritual, nemărginit și netrecător; ori doară este altfel decât toate acestea?

Care este raportul lui adevărat cu lumea în care trăiește? Este el mai mult decât lucrurile toate din lume; este sau trebuie să fie stăpânul sau sclavul lor? Este mai mult decât lumea; dar este creatorul ei?

Aceste însă nu sunt decât o parte din problemele filosofiei morale; cele mai complicate urmează. — Omul are viața individuală, după tipicul căreia cugetă, se desvoaltă, înmulțește etc., însă chiar viața sa personală își are toate ferestrele deschise înafară, fiindcă toate trebuințele sale reclamă conlucrarea mai multor factori externi pentru a putea fi satisfăcute. Omul este animal social-politic — așa spune Aristot; el nu se poate perfecționa decât în societate. De aci, din aceste necesități isvorește viața familiară, socială și de Stat. Care este raportul omului față cu aceste noi forme de viață? Se menține el ca persoană în acest angrenaj complex? Drep-turile lui cresc sau se nimicesc; societatea, partidul sau Statul au dreptul la depersonalizarea lui, ori au datoria să-l umanizeze? Cari sunt formele de viață socială mai acomodate pentru desăvârșirea ființei omenești pe plan temporal și veșnic? Cu un cuvânt: Filosofia morală scrutează în jurul legilor desăvârșirii ființei omenești prin activitatea sa personală isvorită din libertatea de voință.

Jacques Maritain, după ce a privit Cerul cuprinzând totalitatea cercetărilor sale în operele metafizice, aceeași privire și-o îndreptă asupra omului, asupra agitatei noastre lumi și asupra problemelor cari o sfâșie, oferindu-i într'o altă serie de lucrări de o mare valoare, vederile sale — cari propriu zis sunt ale înțelepciunii 'natura-le încreștinate. Celor mai chinuitoare probleme actuale, Maritain le dă soluțiile cele mai conforme cu judecata sănătoasă și cu Evan-ghelia, îndreptarul său indispensabil.

Când o lume aproape materializată pune problema alegerii între spiritual și temporal, inclinând pentru cel din urmă, Maritain ia cuvântul în „*Primauté du Spirituel*” și dovedește absurditatea unei astfel de elecțiuni precum și superioritatea spiritualului față de materie, arătând catolicilor din „Acțiunea franceză” că Dumnezeu are drepturi imprescriptibile și superioare nu numai asupra omului, ci și asupra societății; în ce privește apoi temporalul, el are numai independență relativă față de spiritual. Sunt în această carte idei cari ar putea și ar trebui să fie date ca deviză zilnică lumii noastre moderne. Ex.: „Greșala lumii moderne și a inteligenței moderne a fost de-a pretinde să asigure domnia rațiunii asupra naturii, refuzând domnia supranaturii asupra rațiunii”. (pag. 8). „Societatea civilă trebuie să urmărească binele comun vremelnic, în măsura în care ajută pe oameni să obțină viața veșnică; politicul însuși, pentru a fi ceeace trebuie să fie, pretinde ca spiritualul să primeze politicul, ca ordinea mântuirii veșnice să primeze bunurile de aici; cetatea nu este servită cu adevărat, dacă întâi nu este servit Dumnezeu”. (pg. 26). — „Patria nu este peste Dumnezeu;

binele cetății umane nu este peste binele cetății divine. Biserica, adevărat Hristos, vine înaintea patriei în ierarhia dragostei noastre. (pg. 65). — „*Eroismul creștin va deveni într-o zi unica soluție a problemelor vieții*” (p. 124). Toată lucrarea este o țesătură artistică de astfel de perle ale înțelepciunii creștine. Câte lumini pentru zările noastre tulburi sau chiar întunecate!

Tot pe această linie de preocupări se situează și: „*Du régime temporel et de la Liberté*” și „*Lettre sur l'Indépendance*”, cari preconizează că niciodată un creștin, pe planul vieții sociale, nu-i iertat să fie înfeodat în nici un partid, menținându-și totdeauna libertatea. Creștinul nu poate să se lege de o structură socială care nu e determinată de principiile creștine. Diviziunile cari împart lumea, noile formații politice actuale nu corespund acestui gând. Și fiindcă „omul real angajat în cutare sau cutare *civiltzație* nu se poate dezinteresa de binele cetății, însă întrucât e creștin, el trebuie să subordoneze unui scop superior toate activitățile sale și binele comun însuși, se recer noi formații politice, la egală distanță între comunism și fascism, formații inspirate dintr'un *umanism integral*, o viață politică vitală și autentic creștină”.

Pentru a pune într-o și mai mare lumină această idee, publică lucrarea de adâncă analiză a stărilor și doctrinelor politice noi: „*Humanisme Intégral*”. În locul monismului antropocentric — care separă și opune natura grației, credința rațiunii, iubirea și cunoașterea, ca și în viața afectivă a iubirii și a simțurilor — lumea își va găsi salvarea numai într'un *umanism teocentric și eroic*. Omul nu-și poate pune în sine scopul final; universul poate fi stăpânit de om, dar atât el cât și universul trebuie să graviteze spre centrul lor comun: Dumnezeu; altfel se produce disarmonie în cursul lumii mici și a celei mari. Cităm din această lucrare — evanghelie a unei noi vieți social-politice — numai rândurile care ne redau perfect sămburele cugetării lui Maritain: „Civilizația modernă este o haină prea uzată; nu i se pot coase petece noi; e vorba de o refacere totală și ca și substanțială; de o răsturnare a principiilor de cultură; fiindcă e vorba de a ajunge la un primat vital al calității asupra cantității, a muncii asupra banului, a omenescului asupra tehnicului, a înțelepciunii asupra științei, a slujirii comune a persoanelor omenesti asupra lăcomiei individuale de îmbogățire fără măsură sau a lăcomiei etatiste de putere nelimitată”. — „Trebuie să ne orientăm spre instaurarea unei adevărate și autentice creștinătăți, credincioasă principiilor imuabile ale oricărei ordine temporale în mod vital creștine și curate de orice ideologie anticreștină”... (p. 222-223).

Firul acestor lucrări se continuă cu: „*Les Juifs parmi les*”

Nattons și cu „*Questions de Conscience*”, lucrări care ne spun că Maritain consideră chestiunile pe care le desbăte nu numai din punct de vedere speculativ, natural, ci ca pe niște probleme care se impun în mod categoric conștiinței creștinului de azi; așa încât peste ele nu se poate trece, iar soluția lor implică răspundere morală.

Operele de filosofie morală, ținând seamă de chaosul care domnește nu numai în sufletul necreștinilor ci chiar și în ale catolicilor, referitor la chestiunile vieții noastre familiare și sociale, sunt tot atâtea lumini indispensabile tuturor celor ce vor să vadă în acest întunec al „veacului luminilor”. Căci dacă e îndeobște recunoscută zăpăceala în ce privește cunoașterea rațională, credem că lumea voinței — care după Sfântul Toma a fost mai tare vătămată prin păcat — este încă și mai nenorocită. Maritain face, prin această parte a operii sale, slujba Samarineanului milostiv.

Cu ea nu se împacă dl. Vasile Maciu, care în „Insemnări ieșene” Nr. 4, din 1 Aprilie 1939, în artic. „Renovarea Umanismului”, după ce face comparație între diferiți umaniști, constată că în lucrarea sa, J. Maritain pune problema „cu mult mai adânc și mai complex decât Julien Benda, combătând umanismul antropocentric naturalist și pozitivist, care și-a făcut din om scopul său suprem. El crede — spune dl Maciu — că numai un umanism *teocentric* poate să scoată pe om din tragedia în care se sbate” (p. g. 103). Totuși dl Maciu nu se împacă cu acest umanism pentru că e catolic, cu care — spune d-sa — nu e toată lumea de acord. Al doilea motiv pentru care — după dl Maciu — nu se poate admite umanismul teocentric este: „că dacă se consideră Dumnezeu ca Centrul omului, umanismul teocentric nu mai este umanism, ci teologie”... (ori, probabil dl Maciu dorește un umanism sterilizat de microbii teologici!). De ce-l combate... pe d. Maritain d. Maciu? „Fiindcă cea mai mare parte din omenire n'are aderențe la el (la acest umanism). Ba și din catolici, germanii îl combat pentru că *văd cu dreptate* (sublinierea noastră) o piedecă serioasă în calea realizării principiilor rasiste de supremație” (p. 104). Concluzia dlui Maciu: „Orice subtilități de gândire și de stil folosește Jacques Maritain în apărarea tezei sale, el nu poate convinge nici de îndreptățirea rațională și nici de utilitatea practică a umanismului teocentric”. (p. 105). Ce propune d-sa? „Strădania omului ca să ajungă supraom este sbsurdă, căci omul este un sfârșit biologic care nu poate fi întrecut. Umanismul cel nou (al d-lui) respinge deci ideea supraomului”... (ibid). — La aceste năstrușnicii naturaliste, la această interdicție a unui amestec divin în uman, noi ce am avea de spus?

Un singur lucru: Omul nu se poate depăși pe sine, nu poate deveni supra-om în înțelesul lui Nietzsche — dacă va rămâne bazat numai pe puterile sale; dacă însă dl Maciu admite un ajutor supra-firesc ca provenind din partea Creatorului naturii — așa precum crede și biserica ortodoxă, — atunci omul se poate depăși, ba e chiar chemat să se depășească; căci dacă nu se întâmplă această depășire, sau cel puțin dacă omul nu nizuiește spre ea, atunci mai rămâne el oare om pur și simplu, așa precum îl dorește dl Maciu? Omenia în noi nu e de origine omenească, ci divină; acest adevăr n'ar strica să nu se uite din partea noilor umaniști.

Dar filosofia practică a lui Maritain mai are încă o față și încă cea mai frumoasă, fiindcă tratează tocmai despre legile cari guvernează opera de artă, opera frumoasă.

2 Filosofia Artel

14. Cine este îndrăgostit de adevăr și de bine nu poate rămâne indiferent nici față de frumos. Maritain, deși marii scolastici n'au dat decât câteva principii generale referitoare la artă, exploatează cu multă pricepere și această împărăție a frumosului artistic. Operele sale de filosofie a Artei se angajează să facă lumină și în acest domeniu, în care fiecare măzgălitur se crede legislator artistic. După concepția scolastică, arta aparține ordinii practice și are în vedere *acțiunea producătoare socotită numai în raport cu lucrul produs*; ea reglementează opera de înfăptuit și nu activitatea omenească, conform scopului, legilor și valorilor, cari nu sunt ale omului, ci ale lucrării care se realizează. Opera de artă își are isvorul într'o inteligență, unde — înainte de a se întrupa într'o materie — a fost zămislită, pregătită, dospită, și coaptă; când a ajuns la acest stadiu din urmă — timpul rodului copt — a căzut într'o materie pasivă și s'a făcut una cu ea. Cei vechi așa au și definit arta: *recta ratio factibilium*, dreapta determinare a operelor de înfăptuit. Principala acțiune a artei se reduce la imprimarea unei idei într'o materie; iar scopul ei nu este decât unul: *bonum operis* și nu *bonum operantis*.

Un capitol deosebit de însemnat cuprinde Arta și Frumosul. Sfântul Toma a spus că frumos este „*id quod visum placet*”; prin urmare o cunoaștere *intuitivă* și o *bucurie*, nu orice bucurie, ci bucuria în cunoaștere. Frumosul, spune Maritain, este în mod esențial obiect de *inteligență*. Frumosul trebuie să întrunească trei condiții, după sfântul Toma: integritatea, pentru că inteligența iubește ființa; proporția, pentru că inteligența iubește ordinea și iubește unitatea; în fine și mai presus de toate, strălucirea sau claritatea,

pentru că inteligența iubește lumina și inteligibilitatea.¹⁾ Iar definiția adevărată a frumosului adevărat este: *strălucirea* (splendoarea) *formei asupra părților proporționate ale materiei.*

Arta creștină, care deasemenea intră în preocupările lui Maritain — după cum e și firesc — nu este aceea care se inspiră numai din idei creștine, adecă este de inspirație creștină — ci „ea îl vrea pe artist sfânt ca om”. Fra Angelico a spus: „*pentru a picta lucrurile lui Hristos, trebuie să trăiești cu Hristos*”.

În privința raportului dintre artă și morală, el este de tot clar. „Arta în domeniul ei propriu este suverană ca și înțelepciunea; nu este subordonată prin obiectul său nici înțelepciunii nici prudenței sau unei alte virtuți; însă prin subiect și în subiect ea este subordonată binelui subiectului; întrucât se găsește în om și întrucât libertatea omenească face uz de ea, este subordonată scopului omului și virtuților umane”²⁾. Căci „dacă o artă fabrică obiecte de cari oamenii nu se pot folosi fără păcat, artistul care face atari obiecte păcătuiește însuși pentru că oferă în mod direct prilej de păcat; după cum cineva fabrică idoli pentru idolatrie”. Oare o astfel de operă poate fi frumoasă? „O operă de artă care vatămă pe Dumnezeu se vatămă pe sine, și ne mai având mai mult cu ce să delecteze, ea își pierde îndată orice rațiune de frumusețe” (pg. 125). — Aceste idei sunt expuse în lucrarea. „*Art et Scolastique*”, indispensabilă pentru acela care vrea să cunoască concepția scolastică despre frumos.

Problemele de estetică sunt mult mai aprofundate în „*Frontières de la Poésie*”. Artistul este un creator — spune d-sa — care în ceva chip imitează pe Creator. Lucrurile din lume nu sunt decât diferitele moduri în cari sunt imitate ideile exemplare din mintea divină, fiindcă aceste idei nu sunt scoase din lucruri; ele preexistă, ele sunt creatoarele lucrurilor. — Ideile artistului sunt operative, imanente, născute în spirit, trăind din viața lui, ideile poetului încă sunt *formatoare* nu *formate* de lucruri: e analogie cu Supremul Artist. „După cum Dumnezeu face să existe înafară de el participații create ale esenței sale, astfel artistul se pune pe el însuși, nu în ceea ce vede, ci ceea ce este, — în ceea ce face”. — „Această divinație a spiritului în sensibil, și care se va exprima ea însăși în sensibil, aceasta este cu adevărat ceea ce numim Poesie. În vreme ce metafizica urmărește și ea spiritul ținându-se pe linia *cunoașterii* și a contemplării adevărului, poesia stă pe linia *făcutului*”³⁾. Astfel din ce în

¹⁾ Art et Scolastique, pg. 38

²⁾ Ibidem p. 123.

³⁾ Frontières de la poésie pg. 22

ce determină tot mai clar limitele poeziei, deslegând probleme pe cari arta modernă în loc să le clarifice mai mult le încurcă.

E de remarcat în mod special, la aceste lucrări cari expun filosofia artei, că sunt scrise de un autor care e tot atât de mare filosof pe cât e de mare artist; oricât ai căuta să ridici pe unul în detrimentul altuia nu reușești; de aceea nici nu știi ce să admiri mai mult în aceste opere: claritatea expunerii, măiestria plasticității ideilor, înălțimea tonurilor, timbrul lor diferit, dar totuși armoniic; ori formele distinse în care sunt întrupate, construcția frazei, frumusețea limbii: toate sunt calități cari tradează și pe artist și pe filosof. Totul e filosofie și totul e artă, până și în execuția tehnică a lucrărilor. Ca model — poate nu tocmai cel mai bine ales — dăm cetitorilor câteva exemple din „*Dialogues*” cuprinse în „*Frontières de la Poésie*”. — „*Les Anges, natures parfaites, ne peuvent pas se détourner naturellement de la nature; c'est à l'étage du surnaturel que leur mal commence; le diable a une haine surnaturelle de la nature. Il se sert de l'art pour nous l'apprendre. — Il est facile de pratiquer la loi sans aimer, et facile d'aimer en méprisant la loi. Mais qui pratique la loi sans aimer ne pratique pas la loi, parce que le premier commandement, c'est l'amour. Et qui aime en méprisant la loi n'aime pas, parce que la loi est la première volonté de Celui qui nous aime, et que nous aimons. Le chrétien livre sa vie chaque jour, il embrasse la loi et l'amour, qui joints ensemble forment la croix*”. — În sfârșit, cu privire la literatura actuală: „*Une bonne partie de la littérature actuelle est littéralement possédée. On pourrait vérifier en elle quelques-uns des signes dont les prêtres se servent pour deceler la possession: l'horreur des choses saintes, la pseudo-prophétie, l'usage des langues inconnues, la lévitation même; on la voit circuler la tête en bas le long des voûtes de la pensée*”. (pg. 90).

15. La acest capitol, al artei, găsim mai potrivit să vorbim despre dna *Ratssa*, soția lui Maritain, din trei motive: întâi pentru că ea însăși este un suflet de o deosebită gingașie artistică și ca atare o bună cunoscătoare a problemelor artistice. În acest domeniu ea are o cunoaștere — cum ar spune Maritain — prin connaturalitate. — În locul al doilea pentru că, după cum spune însuși Maritain în dedicațiile celor două opere de mai sus, i-a fost nu numai inspiratoare ci chiar neprețuită colaboratoare. Dedicția din „*Art et Scolastique*” o spune clar: *Dilectae Gertrudi — Ratssae meae — Dimidium animae dimidium operis effecti*, iar cea din „*Frontières de la Poésie*”: *Dilectae Gertrudi — Ratssae meae — Dimidium animae integrum opus animavit*, Dedicatii cari ne deș-

văluie contribuția soției sale la realizarea acestor lucrări. În locul al treilea amintim la acest capitol pe dna Raïssa fiindcă lucrările: „*De la vie d' Oraison și: Situation de la Poésie*” le-au scris în colaborare. „Situția poeziei” prezintă într'o nouă lumină misterul creațiunii poetice. Poezia se hrănește dintr'o înaltă și viguroasă spiritualitate. Însă din spiritualitate se hrănesc încă o mare mulțime de manifestări ale sufletului menesc, ca metafizica, mistică naturală și supranaturală — așa încât ușor ne putem înșela asupra identității isvorului. Poezia în esența sa aparține cunoașterii pure sau puterilor magice. Le impune o deosebire de esențe, dar în aceeași vreme și unele posibilități de interacțiune. Între metafizică, poezie, mistică și magie există anumite interpenetrații vitale. În această lucrare se întâlnește cunoașterea poetică a Raïssei și cunoașterea filosofică a lui Jacques, în chipul cel mai fericit posibil.

În soția sa Maritain și-a găsit cu adevărat nu numai un inegalabil tovarăș de viață, ci un prieten de înaltă gândire și înțelegere, un al doilea eu, care-l pricepe, ajută și iubeste, un prieten al vieții sale filosofice.

Ea însăși a publicat un volum de poezii: „*La vie donnée*” — *Poèmes* — care singur îi dă titlul de mare poetă. Inspirația sa își are isvorul cel mai abundent în grația sfințitoare. Arta ei este înaltă. Un singur exemplu pe care-l găsim citat de soțul său:

*Toutes les sources sont en toi
De la musique, de la foi
De la poésie
La source de vie en ton sang
En tes lois le fondement
De tout harmonie.*

Maurice Brillant, scriitor și critic literar, iată ce scrie cu privire la aceste poezii: „Raïssa Maritain se numără printre cântăreții aleși ale căror melodii fără încetare recitate, ascultate, se instalează în memoria noastră și în colțul său cel mai prețios, se amestecă cu viața noastră și cu ceea ce este mai bun în ea”... Iar marele romancier R. Schwob: „Artă, unde totul este pur, de o puritate esențială, cugetarea, tandrența, cuvintele... capodoperă de compoziție și de artă tipografică”. „Un suflet dăruit, care-și caută enigma în sunetul harfei” — scrie G. Thibon în „*Études Carmé*”. Iar dl L. Chaigne în „*Manualul de lit. catolică*” apărut zilele aceste: „Aceste cântece au o puritate, o despoiere care dau titlului sensul său deplin. Sufletul nu-și mai aparține. Fericirea îi vine de acolo de a nu mai avea nimic al său, căci atunci el posedă pe Dumnezeu care este totul”.

În afară de poezii, dna Raïssa mai are în proză lucrări de mare valoare. „*L'Ange de l'École*”, „*Le Prince de ce Monde*” și, fiind cunoscătoare a mai multor limbi vii și moarte, a tradus din limba latină: „*Les Dons du Saint-Esprit*” a lui Ioan de Sfântul Toma.

*

16. O bună parte din opera lui Maritain este împrăștiată prin o sumedenie de excelente reviste de filosofie. Revistele cari îl au de colaborator pe Maritain sunt multe; amintim pe cele mai cunoscute. „*Revue de Philosophie*”, organul Institutului Catolic din Paris; neîntrecuta publicație dominicană: „*Revue Thomiste*” de sub conducerea P. Labourdette dela sf. Maximus. Între colaboratori întâlnim cele mai celebre nume, ca: R. P. Garrigou-Lagrange, O. P.; R. Jolivet, P. Gagnebet O. P., P. Penido etc.; „*La Vie Intellectuelle*” de sub direcția P. Bernadot; „*La Vie Spirituelle*”. Deasemenea este asiduu colaborator la savanta revistă de mistică creștină: „*Études Carmélitaines*” de sub direcția P. Bruno de Jèsus-Marie. Între jurnale nu amintim decât săptămânalul: „*Temps Présent*”, cea mai fidelă oglindă a vieții catolice, de sub direcția misticului Stanislas Fumet, prietenul și penetrantul interpret al vieții și operii lui Leon Bloy.

Jacques Maritain mai are sub direcția sa „*Bibliothèque Française de Philosophie*”, care editează operele cele mai reprezentative ale gânditorilor contemporani, la editura *Desclée de Brouwer*; deasemenea colecțiunea „*Questions Disputées*” la care are ca tovarăș de muncă pe Charles Journet. În colaborare cu Prof. Ioseph Okinczyc și cu O. Lacombe redactează colecția de filosofie medicală: „*Humanisme et Médecine*”. Dar cine ar putea înșira toate laturile acestei activități cu adevărat titanice? Va veni un prieten, care pe lângă stima și iubirea față de el va avea și competența recerută; atunci ni se vor desvălui și alte direcții și fețe ale acestei opere, pe care noi nu le cunoaștem.

*

Acum, când trebuie să ne despărțim de Maritain filosoful, gândul parcă tot mai vrea să arunce o privire ca de fulger, dar cu-prinzătoare, asupra acestei munci uriașe; vrea să ducă cu sine ca într'un strop de rouă tot cerul acestei filosofii. Privirea intelectului îndreptându-se spre acest palat de lumină, în centrul lui sesizează *ceace este: ființa*; ea formează cheia de boltă a metafizicei tomiste, deci filosofia speculativă a lui Maritain. Reoglundită în lumina analogică a ființelor, intelectul nman descoperi Ființa tuturor ființelor. Raportându-o la Sine găsește că este *Una*; întrucât spre ea tinde în mod mai vehement intelectul ca spre izvorul luminii, fi

spune *Adevăr (metafizica)*; iar ca obiect fericitor al voinței li zice *Binele (fil. morală)*; tot aci își găsește isvorul, cauza exemplară și explicarea și frumosul din natură (*fil. artel*). De aci, din ființă naște metafizica, filosofia morala și filosofia artei — *Ens, unum, verum et bonum*.

Maritain însă nu e numai filosof. Filosofi au mai fost și sunt destui; dar ceace mulți dintre ei n'au fost niciodată și mulți dintre cei ce trăiesc nu sunt sau cel puțin nu vor să fie, este că nu sunt *creștini*. Maritain nu e numai filosof, el este filosof creștin. Pe noi ne interesează foarte mult să știm cum este un filosof creștin sau mai bine: cum este un creștin filosof. Iată despre ce ne mai rămâne să vorbim în capitolul final.

(Va urma)

IOAN MICLEA

BIBLIOTECA CENTRALĂ DIN BLAJ

INDICELE MANUSCRISELOR — B). LATINEȘTI

1. Incipiunt meditationes beatissimi Patris Augustini Summi Doctoris Ecclesiae (pergament-ligatum)
2. Codice latinesc, un ligatum cu diverse, sec. XV.
3. Cynosura seu Dictionarium Juris Ungarici, anchore P. B. 1785.
4. Manuscript latin — (pergament)
5. In sacram theologiam moralem introductio et prolegomena.[†]
6. Tractatus theologicus de virtute et sacramento poenitentiae.
7. Tractatus theologicus de Jure et justitia.
8. Tractatus primus contraversisticus: a, De Ecclesia Christi militante et ejus Capite; b) Dialectica, seu logica minor, auctore Reverendo Patre Michaele Szalbek. Ano 1743.
9. Dialectica
10. Phisica particularis (cuprinde recete medicale)
11. Tractatus in phisicam universalem seu in octo bibros Aristotelis.
12. S. Clain: Epistola de Jeuniis Ecclesiae Greco-orientalis ex lingua Daco-Romana seu valachica in latinam traducta.
13. Tractatus De Angelis, Beatitudine et Actibus Humanis. 1745.
14. Logicometaphysicae seu Tractatus de Arte sciendi ad mentem Aristotelis explanata, per Admodum Reverendum Patrem Stephanum More 1750.
15. Libri 3ⁱⁱ Institutionum. Ternio jus complectitur
16. Patrologia. Pars practica

17. a) Constitutiones Enclite Sedis (l. latină și l. maghiară).
18. Problemata Feketeiana Anno 1770 Conscripta Tyrnaviae Joannes Sinkai de Eadem.
19. Historiae Ecclesiasticae Periodus 3-a A Carolo M. usque Gregorium 7um sive ab anno 800 usque ad annum 1073.
20. Elementa Technologiae
21. Selectae ex Lucii Annaei Senecae operibus sententiae. La sfârșit cuprinde rethorii din Blaj 1785
22. Istoria Ardealului (in l. latină c. 1000-1800).
23. Petrus Bod: Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia
24. Jus canonicum
25. Theologia moralis
26. Historia Ecclesiastica per Nicolaum Hulle 1824, 26 Februarie
27. Tractatus de Beatitudine, Actibus Humanis et Angelis.
28. Tractatus Theologicus de Misterio Incarnationis
29. Compendium Logicae minoris seu Dialectica 1726.
30. Triennalis Cursus Philosophici annus primus
31. Thaeus Triangularis an. 1722
32. Tractatus in Phisicam particularem
33. Jurisprudentia natalis
34. Antiquitatum Graecarum
35. Tractatus Canonicus Pars. II. De rebus Ecclesiae
36. Physica generalis (Aristotel)
37. Tractatus theologicus de peccatis, gratia et merito
38. Jacobus Ode: Collegium Logicum.
39. Jacobus Ode: Collegium Phisicum
40. Arnoldus Drakenborch: Collegium in antiquitates Romanas
41. Tiberius Hemsterhuis: Collegium in antiquitates Graecas
42. Albertus Schultens: Observationes in proverbialia Salom.
43. Iohannes Van den Honert: Collegium theologicum
44. Iohannes Van den Honert: Collegium Typicum
45. Iohannes Van den Honert: Collegium Profeticum
46. Hieronimus Van Alphen: Collegia Philologica et Practica
47. Antonius Driessen: Collectanea Theologica
48. Petrus van Musschenbroch: Collectanea Mathematica, Physika et Philologica.
49. Nicolaus Engelhard: Comentarius in physicam
50. G. Antonius Driessen: Dictata Theologica.
51. G. Antonius Driessen: Dictata et Excerpta Singularia
52. G. Antonius Driessen: Dispositio Analitica Apostoli Pauli Epistolarum.

53. Davidus Millio: Collegia Exegetica
54. G. Antonius Driessen: Fragmenta Historico-Cronologica Provingana
55. Petrus Burmannus: Historia Universalis Tom. primus
56. " " " " Tom. secundus
57. " " " " Tom. tertius
58. Tractatus de Deo Trino
59. Theologia Dogmatica
60. Sumaria Pretensionum Dominorum Saxonum vel Contraversio de Negotio Portarum Descriptio et quae Dominis Samuelis Keresztesy et Stephano Apor, loco instructionis esse possint de anno 1692, 27 Iunie
61. Psaltire
62. Institutiones... sive Compendium in phisicam Aristotelis introducenti
63. Tractatus Theologici de Virtute et Sacramento Poenitentiae
64. Physica generalis seu Tractatus Philosophicus ad mentem Aristotelis et Doctorum Societatis Jesu Explanatus.
65. Libri primi Institutionum. De justitia et jure. De jure naturali gentium
66. Cynosura Juris Decreti Tripartiti Werbótzii cum notis in usum proprium Francisci Kiblings R. D. C. de Lövenfeld. 1786
67. Foundationes Capituli Bobbiani
68. Sumula Canonistica
69. De Pontificibus 7^{mi} Saeculi
70. Introductio generalis in Libros Novi Foederis an. 1822
71. Excerpta ex Historia Ecclesiastica
72. Flores Phrasium ex Panteo-Mytuo excerpti. De origine Bolatrio (text latino-maghiar)
73. Dialectica
74. Ex Historia Ecclesiastica. De Jejuis Montanistarum et Hrianorum
75. Astrologia Arabă
76. Kőrösi: Historia Hungariae. vol. I-V.
77. " " " " II.
78. Manuscris latinesc
79. Petru Maior: Compendium Bibliothecae Contionatoriae in quo de virtutibus et vitiis... aliis similibus materiis in ecclesiastica cathedra tractari. (Inceputul volumului cuprinde: Propovedanie la îngropăciunea oamenilor morți).
80. Concordanță biblică
81. Manuscris latin

82. *Selectae res et Testimonia ex diversis S. S. Patribus Tom. II an. 1783*
83. *Miscellanea quae complectuntur articulos diaetales, privilegia, decreta, supplices libellos et alia acta in negotiis ad Romanos Transilvaniam incolentes pertinentibus emanata.*
84. *Extractus Csercijanus*
85. *Humillimae reflexiones. Diplome împărătești. sec. XVII-XVIII*
86. *Protocollum Diaetale pro anno 1737.*
87. *Aprobatae Constitutiones Regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum.*
88. *Processus super bona deficientis et translatio eorundem in Fiscum, dein donatio pacta per Georgium Rakotzi Ioanni Kemény 1780.*
89. *Diarium naturalium domini Kutfalvensis, pro anno 1830.*
90. *Instructio pro Gubernatore Nostro Transylvaniae Leopoldus Divina Favente Clementia electus Romanorum Imperator Semper Augustus*
91. *Compendium legum Transylvanicarum*
92. *Articuli Diaetales ab a. 1600—1630*
93.   "   "   "   "   1630—1660
94.   "   "   "   "   1660—1690
95. *Projectum juris criminalis Transylvanici*
96. *Acta Diaetalia anno 1757*
97. *Acta de Capitulo Erigendo a anno 1802 usque 1807*
98. *Collectio. Acte documente sec. XVIII-XIX.*
99. *Specialis Transylvania. Terra Hungarorum Pars. I.*
100.   "   "   "   "   Terra Sicularum et Saxonum P. II-III.
101. *Selectae res et Testimonia ex gradu primo de abdicatione vita saecundaris d. Ioan Chimaiei anno 1783. Tom. I.*
102. *Brevis Notitia Foundationis Bobbiane, per Basilium Ratz.*
103. *Copii de acte și documente.*
104. *Collectio Operum miscellaneorum Exclttsmi Comitiss Joannis Lazar Cibinii 1771.*
105. *Articuli Diaetales ab 1510—1600.*
106. *„Collectio“, conține reprezentațiuni de ale nobililor, sentințe și decrete regești de sub Carol și Iosif II.*
107. *Articuli Diaetales ab anno 1690 usque 1733.*
108. *Adnotationes ex operibus variorum auctorum in omni scientiarum genere desudantium excerptae ab. a. 1847.*
109. *Exercitia S. P. Ignatii, anno 1755.*
110. *Summa Legum civilium Raymundi.*
111. *Tractatus Theologicus.*

112. Tractatus in octo Libros Phisicarum.
113. Tractatus Physicae in octo Libros Aristotelis.
114. Tractatus de virtutibus Theologicis.
115. Tractatus de beatitudine et et actibus humanis.
116. Tripartitus de Incarnatione tractatus.
117. Logica Major.
118. Jurisprudencia Ecclesiastica. Davidis Herrmanni 1655.
119. Notae in Aristophanis Plutum per Franciscum Turkevicy Tsepregy.
120. Benkő: Historia Transylvaniae.
121. Jus Transilvanicum. I. B. Winkler.
122. Historia Ecclesiastica.
123. Praelectiones Exegeticae in S. Evangelium Mathaei, Teodor Popp 1830.
124. Tractatus Phisicae.
125. " " "
126. Explicatio Epistolae ad Ebraeos, Samuelis Némethi 1690.
127. De Mediatore Religionis Jesu Christo Dno Nostro. Pars II 1766.
128. Grammatica (poetica) I. Latinae.
129. Tractatus in Universam Logicam Aristotelis per. Alexandrum Rednik 1740.
130. Tractatus canonic.
131. Theologia morală.
132. Tractatus Theologicus (dogmaticus).
133. In Aristotelis libros de ortu et interitu.
134. Tractatus in Phisicam generalem Aristotelis.
135. Physica Generalis.
136. De Pontificibus. Saeculum 5^m.
137. Patrologia sacra.
138. Theologia moralis.
139. Ermeneutica biblica.
140. Martini Schmeizel: Status Ecclesiae Lutheranorum in Transilvania.
141. Historiae Ecl. Saeculum Decimum Sextum.
142. Martinus Schmeizel: Collegium Historiae Transylvaniae 1744.
143. Jus Publicum.
144. Dicta Cl. Am. Drakenborgii.
145. Hupka: Jus Civile.
146. Libri 4^{ti}. Institutionum.
147. Praelectiones Exegeticae, Theodor Popp 1870.
148. Index Aprobatarum et Compilatarum Regni Transylvaniae Constitutionum.
149. Caput Secundum et Methaphisica, Alexii Pataky.

150. Jus Publicum Universale et Gentium.
151. De Praescriptionibus.
152. Praelectiones in Studium Introductionis Specialis Novi Testamenti Teodor Popp 1816.
153. Sententiae selectae Orationes Chiabergae et., Parteniu Jacobb.
154. Tractatus de jure et justitia.
155. Institutiones Hermeneuticae utriusque Testamenti, Theodoro Papp 1816.
156. I. Pletz: Institut. Theologiae Dogmaticae, Finivit Joannes Susz 1830.
157. Adversaria.
158. Praelectiones in Studium Introductionis Generalis Novi Testamenti, Theodor Papp 1816.
159. Benkő, Transilvania Specialis. Liber. III.
160. Index in Tripartitum Approbatas et compilatas.
161. Index Juris Patriae
162. Notationes ex Theologia Morali
163. Introductio in Theologiam Morum Xianam
164. Acta Apostolorum
165. Alexium Csath: Institutionum Juris Transylvanici.
166. Theologia Dogmatica. Tractatus de Gratia Christi
167. Institutionum Juris Transylvanici
168. Panegirici veteres
169. Aristotelis Rethorica ab Alexandrum Francisco Phile Philelpho interprete
170. Cicero: De officiis, Epigramata, Epistolae, De senectute, De Amicitia (copie)
171. Istorie, Chorografie
172. Cathalogus Pagorum in Transilvania
173. Cathalogus Loca in Transilvania Valachica 1733
174. Sinopsis Universarum Poenalitatus 1754
175. Din opera lui Boccacio
176. Continuatio Foundationis Bobbianea.
177. Legatio Transylvanica.
178. Extractus Articulo Decretalium
179. Gravamina Magnus Principatus Transilvaniae Imperatore Iosepho II. substrata
180. Acta Resignationis D. Exp. Eppi Gregorii Maier a inaugurationis D. Epp. Ioaninnis Bob.
181. Procese verbale în l. latină. Epoca Grigorie Maior.
182. O copie autentică din an. 1770—1772 în care figurează și Episcopul Athanasiu Rednic.

183. Descriptio civitatis Claudiopolis ab origine per Georgium Wercher.
 184. Extractus articulorum Dioetalium Principatus Magnae Transylvanie.
 185. Formule diverse din procedura juridică in Transylvania.
 186. Protocollum Capituli Ecclesiae Cathedralis Balasfalvensis.
 187. Copii de acte și documente
 188. Index. Regias ordinationes ab anno 1781, usque ad annum 1784 emanatas indigitans
 189. Protocollum Capituli Ecclesiae Cathedralis Balasfalvensis ab annm 1808
 190. Inventarul Tipografiei și Librăriei Arhidecezane 1795—1820
 191. Manuscris medieval
 192. Acte și documente în diferite limbi.
 193. Genealogia Aporiana
 194. T. Cipariu: Institutiones Hermeneuticae Biblicae Generalis 1837 - 38.
 195. Michaelis P. Szatmari: Viridarium Poëticum 1756
 196. Diplome împărătești
 197. Sigismundus Hungariae Rex. (piesă teatrală în 4 acte)
 198. Corpus Byzantinae Historiae
 199. Theologia Morală de Stefan Câmpianu
 200. Formularum Legale Practicum fori Ecclesiastici
 201. Orationes: Celeberimmi Oratores 1703
 202. Prelegerile din Introducerea în S. S. a lui Teodor Papp 1814
 203. Jus Transylvanicum.
 204. De Terra Siculorum
 205. Ratio pro anno militari 1828.
 206. Inventarium Typografiae Balasfalvensis anni 1787.
 207. Rationes Seminarii Balasfalvensis 1799 - 1800
 208. " " " 1801—1802
 209. " " " 1802 - 1803
 210. " " " 1811
 211. " " " 1797—98
 212. " " " 1808
 213. " " " 1793—1794
 214. " " " 1834—1835
 215. " " " 1819
 216. " " " 1822
 217. " " " 1849—41
 218. " " " 1820
 219. " " " 1811—1812
 220. " " " 1795—96

221. " " " 1796—97
222. " Tipografiae " 1804—1818
223. " " " 1782
224. *Consignatio Statistico-Topographica Singulorum in Magno Principatu Transilvaniae*
225. *Collegium in antiquitates Romanas, ad Arnold Dra Kenborch*
226. *Exegesis...*
227. *Regestrum Sacerdotum alibi Consedatorum,...* 1754—1757
228. *Copia Caesaro-Regii Rescripti...* 1761—1762
229. *Acta ad visitationem canonicam pertinentia a. 1767—1772*
230. *Diplomae et varia rescripta Regia...*
231. *Protocollum de anno 1763 (3 Ian.—13 Iulii).*
232. *Protocollum de anno 1849.*
233. *Urbarium sive Conscriptio fiscalis domini Balasfalva... ano 1726*
234. *Urbarium seu Conscriptio domini, fisco Episcopalis Balasfalvensis de anno 1772 | 3*
235. *Monasterii Balasf. SSma Trinitatis Urbarium seu Conscriptio... de anno 1747.*
236. *Conscriptio Domini Balasfalvensis de anno 1681.*
237. *Processus productionalis Spectabilis, ac Perillustris Domini Stephani Rednik de Gyulafalva...*
238. *Copii de pe diferite acte (articole)*
239. *Agenda*
240. *Memoriu*
241. *Fabule, proverbe, sentințe, etc.*
242. *Propylaeon disertationis dogmatico-liturgicae de ss. Eucharistiae forma, fontibus ecclesiae greco-orientali propius superstatum, Satmari 1864*
243. *Scriptorum ex regno sclavonia a seculo XIV, usque ad XVII inclusive. Collectio. (1774)*
244. *Philosophia Moralis — Etica universa, Claudiopoli 1802*
245. *Mozes Ebraizans sive elegantiarum ebraicarum ex Genesi Mosis, cum versione graeca et latina, colectus libellus in usum privatum a M. Christiano Doblero.*
246. *Ingressus in jus ecclesiasticum privatum.*
247. *Curs de teologie.*
248. *Curs de teologie an 1802.*
249. *Tractatus de Religione. Tractatus de Ecclesia.*
250. *Tractat de teologie...*
251. *Curs de drept bisericesc.*
252. *Exegis in Evangelia.*

253. *Juris Transylvanici Theoretici Libri II. Conscripti per Alexium Csath ejusdem juris auditorem. Anno 1799 die 2 Junie Claudiopoli.*
254. *Chestiuni de drept bisericesc (practic).*
255. *Theses ex Dogmatica Speciali. (Sem. M. Varadinensi semestro primo 26 Februarie 1861).*
256. *Dr. Francisco Lopussny: Summa Archaeologiae biblicae in Lyceo episcopali Magno-Varadinensi Semestri hiberna 1860/1.*
257. *Introductio generalis, et introductio specialis in LL. N. T. notio ac diversio.*
258. *Juris publici et privati. In încheere: finis Juris publici et privati et studio Ioannis Vanca.*
259. *Ioannis Vanca: Cuvântări și ode ocazionale în l. latină.*
260. *Jus publicum Regni Hungariae...*
261. *Colecție de acte (1706).*
262. " " " "
263. " " " (1762).
264. " " " "
265. *Tim. Clpariu: Claudiani Mamerti contra poetas vanos ad collegam.*
266. *Copii din protocoalele sinodale anii 1747—1749.*
267. *I. Monorai. Brevis notitia rerum Dacicarum 1820.*

C) Manuscrise slavone

1. *Apostolier, 1690 (Cu note românești pe margine).*
2. *Apostolier sec. XVI.*
3. *Ms. miscelaneu veac XVI (cuprinde și despre erezii și polemic cu latini).*
4. *Mineu Septemvrie-Octomvrie (Fest al mână Belgrad 1661).*
5. *Evangelhie (sec, XV—XVI pergament).*
6. *Octoich mic de Ieromonah Simina dela Mănăstirea Moldavița.*
7. *Praxiu-Apostol.*
8. *Evangelier.*
9. *Evangelier.*
10. *Mineu.*
11. *Octoich.*
12. *Octoich.*
13. *Liturgier. Donat de Episc. Teofil bisericii din Alba Iulia la anul 1696.*
14. *Învățăturile lui Grigore Bogoslou. Insemnare „această carte este a mănăstirii din Belgrad. Anul Domnului 1667”.*
15. *Evangelhie și Apostul alese,*

16. Molitevnic.
17. Liturghier și evanghelie alese (cu însemnare din 1634 pomenind pe craiul Ardealului Racoți și Ghenadie mitr. de Bălgrad).
18. Octoich.
19. Arhieraticu sârbesc.
20. Mineiu sec. XVII.

D) Manuscrise germane.

1. a) Syrische Grammatik. b) Arabische Grammatik.
2. Iesaias nach dem Vortrage des Professor Dr. Gesenius.
3. Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Bücher des Alten Testaments nach dem Vortrage des Cons. Rats Dr. Gesenius.
4. Unterhaltungsblatt, Als Beilage zur Pressburger Zeitung Nr. 76. (Articole referitoare la România din Transilvania).
5. Diferite notițe privitoare la studii de limbă, cărți populare, cântece populare, dialecte, etc.
6. Auszug und Übersetzung der chronologischen Sammlung jener Gesetze, so in Corpore Iuris Hungarici... enthalten sind...
7. Cartea funduară a comunei Igrîș din Banat.
8. Copia mai multor acte aflate în arhiva consiliului de războiu a Curții imperiale.
9. Tactica infanteriei 1796.
10. Istoria universală a bisericii catolice scrisă de părinții Iezuiți.

E) Manuscrise Ungurești.

1. Közönséges Historia, Péterfi László.
2. Tábla melyben a Kolozsvári szinen forgando törvények kiszolgáltatásának modgya megiratik.
3. Huszti Andreas: Ó és Új Dácia 1716.
4. Nagy Ajtai Tserei Mihály igazi Historiája Erdély Országának Dolgairól 1661—1709.
5. Az Erdélyi Orzági Közönséges Törvényekkel való első Esmeretségeknék.
6. Urbariul domeniului Blajului 1681.
7. Erdélynek és Magyarország... Historiája, de Bethlen Farkas 1770.
8. A Méltóságos Fejedelem Felső Vadászai Rákotzi Ferentz.
9. Vera Historia Transylvanica ab anno 1651 elaborata per Michaelem Tserei.
10. Altoriai Péter Apor: Metamorphosis Transylvaniae.
11. Méltóságos Consiliarius Cserei Miklos Ur Collectioi
12. A Balázssialvi Püspöki Uradalomhoz tartozó Alsó-Fehér Megyei... 1820,

13. Diferite dispozițiuni privitoare la bunurile materiale bisericesti, și la nobili cari dispun de iobagi.
14. Scrisorile ungurești și latinești ale unor fruntași maghiari (1704).
15. Mikó E. Az oláh nemzet eredetéről.
17. Proces verbal din anul 1773, referitor la aniversările religioase din județul Mureș.

F) Manuscrise italiene

1. Il „*Canzoniere*” a lui Dante Alighieri.
2. Manuscris miscelaneu.
3. Gramatică italo-slavă.
4. Genealogii de ale celor mai de seamă familii genoveze, scrisă de Gio Cybo (urmarea unor anale scrise de un oarecare Giacomo Banfadio — a celor mai de seamă familii Genoveze).

G) Grecești

1. Carte de rugăciuni. (Miscelanea) 1732.
2. Troparele de peste an și alte feluri de rugăciuni. (Antoniou Monachul).
3. Manuscris miscelaneu 1731.
4. Tratat de morală.
5. Manuscris miscelaneu.
6. Manuscris istoric. Cronologie și alte însemnări.
7. Corespondența lui Maximos Margounios și Alexandru Mavrocordat.
8. Evanghelier.

H) Franceze

1. T. Cipariu. Chansons historiques françaises.

ȘTEFAN MANCIULEA

O NEDREPTATE ISTORICĂ

IN LEGATURĂ CU DESFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII SĂSEȘTI ȘI A INSTITUȚIEI CELOR ȘAPTE JUZI

Prin legea pentru desființarea „Universității Săsești”... etc. comuna **Veștem**, jud. Sibiu, este păgubită cu mai multe milioane lei.

Deși comuna Veștem a exercitat din cele mai vechi timpuri, dreptul de uzufruct asupra muntelui Voineagu — pentru care Statul a plătit ca preț de expropriere aproape 100.000.000 lei, — totuși în lege nu se face nici măcar pomenire de drepturile acestei comune!!

Art. 5 din *Decretul-lege No. 2.414 din 1 Iunie 1937* are următorul cuprins:

„Imobilele No. top. 7.985 și 7.986 din Cartea funduară No. 4556 Rășinari; imobilele No. top. 14 C/1, 14 C/2, și 14 C/3 din cartea funduară Tâlmaciu, partea III No. 2, precum și pădurea din muntele Voineasa de pe hotarul comunei Voineasa, în întindere de 900 jug. cad., trece în proprietatea Statului, care acordă în schimb o sumă de lei 100.000.000, plățibili: 30% în rentă perpetuă de improprietărire 1922, și 70% în rentă de consolidare 1935, ambele cu cupoanele de plată începând dela 1 Mai 1937 și anume: 74% Așezământului cultural „Mihai Viteazul”, și 25% Bisericii Regnicolară Evanghelică C. A. din România”.

Observăm că, prin *Decretul-lege* publicat în Monit. Ofic. No. 126 din 3 Iunie 1937, așezământul cultural „Mihai Viteazul” — după abia una zi de existență — este desființat, iar averea acestuia s'a trecut asupra Arhiepiscopiei ort. din Sibiu.

*

În textul acestei legi s'au strecurat mai multe erori și s'au omis unele precizări absolut necesare, în legătură cu pădurea expropriată de pe hotarul comunei Voineasa. Prin aceste lipsuri de precizie ale legii comuna Veștem din jud. Sibiu este păgubită cu mai multe milioane de lei. — Dovedim.

În decret-lege se spune: „pădurea din muntele Voineasa, de pe hotarul comunei Voineasa, în întindere de 900 jug. cad., trece în proprietatea Statului, care acordă în schimb”... etc. etc. În acest text de lege s'au strecurat următoarele greșeli:

1. Numele muntelui expropriat nu este „Voineasa”, ci: „Voi-

neagu" zis și „Voinigelul", care munte a fost în exclusivă folosință a comunei Veștem, atât înainte de rectificarea frontierei între România și Ungaria, din anul 1888, — până când aparținuse hotarului comunei Veștem, jud. Sibiu, — cât și după această rectificare, când s'a atașat, din punct de vedere administrativ, hotarului comunei Voineasa jud. Vâlcea dar a rămas și pe mai departe tot în folosința comunei Veștem.

2. Suprafața expropriată nu este în întregime pădure, ci numai o parte este pădure (408 jug. cad.); iar restul, în întindere de 340 jug. cad., este pășune, ceea ce se dovedește cu registrul funciar al comunei Veștem, partea II, registru 1 Nr. ord. 1 cu Nrii top 1, 2 și 3.

3. În lege nu se face nici o amintire de comuna Veștem și nu i se fixează nici o despăgubire pentru acest munte, deși comuna Veștem a fost — de drept și de fapt — posesoara muntelui „Voineagu" zis și „Voinigelul" încă din cele mai depărtate timpuri, iar de pe timpul Mariei Terezia, când Veștemul a fost militarizat, avem documente, cari confirmă acest drept care este înscris în Cartea funduară, și care a fost menținut în sentințe definitive.

Dreptul acesta al comunei a rămas până astăzi.

În anul 1871 și următorii — când s'au făcut, în Ardeal, registrele funciare — găsindu-se munții: Voineagu (zis: Voinigelul) Jidu, Buceciu, și Dobrun, în stăpânirea locuitorilor din comuna Veștem, au fost trecuți, în registrul funciar, drept proprietatea posesorului de fapt, adică: a comunei Veștem.

Astfel, registrul funciar al comunei Veștem, partea II, registrul 1 arată pe pag. A., comuna Veștem drept posesor și proprietar al munților menționați, fiind Voineagul înregistrat sub Nrul ord. 1 cu Nrii top. 1, 2, 3, în modul următor:

	întindere:
1. 1 pădure Voineagu I.	1069 jug.
2 pășune „ I.	340 „
3 stâncă „ II.	5 „

Teritoriul pădurii s'a rectificat, — mai târziu, — la 1099 jug. cad.

„Cei 7 juzi săsești" au făcut, în anii 1880 și următorii, proces comunei Veștem, cerând: a se constata că ei sunt proprietarii acestor patru munți.

Curia din Budapesta — Casația ungară — prin sentința No. 1134-1884 a declarat ca proprietar al munților pe „Cei 7 județi săsești", — o persoană morală în cadrele fundațiunii publice „Universitatea săsească" cu reședința în Sibiu — declarând însă, în același sentință, că comunei Veștem i se mențin drepturile ei

vechi de folosință, — dreptul carl se referă la pășune, la lem-nărit etc.¹⁾

S'a ajuns la această soluție nedreaptă, datorită sprijinului mare pe care l-au avut Sașii în marele lor protector baronul Reichenstein, care obținuse dela împăratul rezoluțiunea din an 1863, prin care, — *restituindu-se status quo ante înființării regimentelor de grăniceri — trată comunele grănicerești ca și când acestea ar fi fost comune iobăgești*²⁾, și în consecință, *le lipsește de facultatea de-a putea avea drept de proprietate peste munții lor, pe cari munți apoi li atribue Universitățile Săsești; iar pe grănicerii noștri li îndreaptă să-și obțină segregarea folosințel, din acești munți, pe cale urbarială.*

Astfel, în anul 1888, sub No. 1640, — în baza ordonanței de executare a Tribunalului Sibiu cu No. 9178 din 2 Ianuarie 1887, — s'a înregistrat asupra acestor 4 (patru) munți, — inclusive „Voineagu” zis „Voinigelul” — dreptul de proprietate al „Celor 7 Juzi”, și s'a menținut și pe mai departe dreptul de folosință al comunel politice *Veștem!*

* * *

Prin rectificarea frontierei între Ungaria și România din 1888, cea mai mare parte din Voineagu a trecut la România.

În același an, prin deciziunea No. 6836/906 func., s'au făcut — ca o consecință a rectificării de frontieră — următoarele schimbări relativ la Voineagu, și anume:

Din pădurea No. top. 1 s'a detașat, ca parcelă separată, cu No. top. 1², 103 jug., rămânând parcela No. top. 1¹:

1 ¹ . pădure	906 jug. cad.
2. pășune	340 „ „
3. stâncă	5 „ „

Iar din acest teren, — rămas după detașarea celor 103 jugăre —, s'a trecut la România următoarea suprafață:

pădure	408 jug. cad.
pășune	340 „ „

Suprafața aceasta de 748 jug. cad. s'a scos din evidența proprietăților imobiliare ale Ungariei și s'a înregistrat ca teren trecut la vechiul regat al României.

Convenția între România și Ungaria menținând întru toate

¹⁾ Cfr. Memoriul către consiliul superior administrativ, pregătit în numele comunei Veștem de către Dr. Lucian Borcea, avocatul Mitropoliei ort. din Sibiu.

²⁾ Cfr. Sentința cu No. 933/1906 I, a Curții de apel din Cluj în care se spune: „când se judecă această cauză de segregare, foștii grăniceri din Veștem trebuie să tragă în urmă și când acela ar fi fost iobăg!”

drepturile existente în momentul rectificării frontierei asupra terenurilor trecute celuilalt stat, nu încapе îndoială că proprietarul Voineagului trecut în 1888 la vechiul regat este instituția Celor 7 Juzi; iar *uzufructuarul cu drept străvechiu al acestui munte este comuna politică Veștem din jud. Sibiu.*

Observăm că instituția celor 7 juzi, după ce a pierdut toate procesele făcute comunei Veștem spre a o scoate din vechiul drept de uzufruct, pornește o altă serie de procese și, de astădată, bazându-se pe legile urbariale, a cerut așa numita „segregare” adică: detașarea în natură, cu drept de proprietate, — pe seama comunei Veștem — a unei suprafețe din terenul grevat cu uzufructul vechiu al comunei Veștem; rămânând restul terenului fără nicio sarcină proprietatea instituției celor 7 juzi.

Procesul s'a judecat la Tribunalul Sibiu ¹⁾, și a trecut prin toate instanțele, iar prin Sentința No. 4225/1903 civ. a Tribunalului Sibiu *s'a judecat definitiv că, chestiunea terenurilor din Voineagu, — trecute prin rectificarea de frontieră din an 1888 la România, — se detașază din proces deoarece judecătorii ungare nu mai au autoritatea și dreptul a judeca asupra lor* ²⁾.

Astfel comuna Veștem este și azi uzufructuarul cu drept străvechiu al muntelui Voineagu zis Voinigelul, și în deosebi al pășunatului din acest munte, pe care l-a folosit — și după rectificarea frontierei — atât cu oile locuitorilor din comuna Veștem cât și prin darea în arândă a acestui teren de pășune, ceea ce se dovedește cu recipisele de plată a impozitului agricol, precum și cu contractele de arendare.

În anul 1916, ajungând România în stare de războiu cu Ungaria, veștemenii n'au mai putut trece frontiera să-și ducă oile la pășunat, în Voineagu; iar obștea din comuna Voineasa, condusă de rășinărenii: V. Comșa, Droc etc. — cari se stabiliseră în Voineasa, — au cutropit muntele.

Comuna Veștem, spre a putea reintra în folosința muntelui, a dat delegație dlui avocat Dr. Lucian Borcea să reprezinte interesele comunei și să pornească proces pentru conturbare în posesiune.

Dl Dr. L. Borcea însă a fost de părerea că, mai întâi să se facă intervenție la Ministerul de Interne spre a se obține reincorporarea muntelui Voineagu, zis Voinigelul, la hotarul comunei Veștem, — de care aparținuse înainte de rectificarea frontierei — și

¹⁾ Cfr. Dosarul No. IX 1902/1

²⁾ Cfr. Sentințele, precum și memoriul Dr. Lucian Borcea.

numai după aceea să se cheme în judecată, la Tribunalul Sibiu, cei cari s'au făcut vinovați de conturbarea în posesiune!

Comuna Veștem, prin încheierea consiliului comunal din 12 Iulie 1922, a cerut reincorporarea muntelui Voineagu la hotarul comunei Veștem.

Ministerul de interne a delegat cu cercetarea acestei chestiuni, pe D. Iulian Peter, inspector general administrativ, care, în raportul său cu No. 189/1925, scrie următoarele:

„Cu ocazia facerii cadastrului s'a înscris în cărțile funduare ungare drept de folosință asupra munților amintiți (*Voineagu*, *Buceci*, *Jidu și Dobrun*) în favorul comunei Veștem.

„Deoarece convențiunea de delimitare între Austro-Ungaria și România, — aprobată de corpurile legiuitoare române în 1888 și apărută în Monitorul Oficial Nr. 9 din 10 22 Aprilie 1888 — spune în art. 10 că convențiunea nu poate aduce prejudicii drepturilor private ale proprietarilor acelor imobile care s'ec, în total sau în parte, dintr'o țară în alta; nu poate aduce prejudicii nici drepturilor de folosință, sau posesiune, urmează că, **nuda proprietate a muntelui** (*Voineagu* zis *Voinigelul*) aparține *Universității sâsești*, iar **folosința**, locuitorilor din *Veștem*, cu toate că muntele ar fi trecut în vechiul regat*.

Ne așteptam ca, în baza acestor premise, perfect adevărate, să se tragă conclusia firească și logică, și anume: *muntele Voineagu să se realpească la hotarul comunei Veștem, spre a putea fi mai ușor folosit de către uzufructuaril legalii, cari sunt locuitorii acestei comune.*

Dl. Insp. Gen. Iulian Peter însă, uitând că situația pe care a găsit-o convenția din 1888 este cea creată prin tratatele de pace din 1760 și 1791 — când toți munții comunei Veștem, inclusiv *Voinigelul*, aparțineau Ardealului — *face afirmația eronată că, prin rectificarea din an. 1888, „muntele Voinigelul a rămas tot în vechiul regat, însă o parte din muntele Jidu, munții Dobrun și Haneșul au trecut în Ardeal”.*

Adevărul este chiar împotriva și anume: Singurul munte care prin rectificarea de graniță din 1888 s'a desprins din hotarul comunei Veștem și a trecut la Vechiul regat este Voinigelul; iar toți ceilalți munți au rămas și pe mai departe, până în ziua de azi, în Ardeal!

O altă afirmațiune eronată, cuprinsă în menționatul raport, este că, prin rectificarea frontierei din an. 1888, s'a modificat „granița fixată prin hrîsovul lui Neagole Basarab”, din an. 1520 și nu face nici o amintire de adevărata graniță, — creată prin tratatele de pace din 1760 și 1791, — graniță care, de fapt, era linia de hotar între România și Ungaria, cu prilejul rectificării de frontieră din an. 1888.

Pornind din aceste premise greșite, Dl. Iulian Peter face o pro-

punere total lipsită de sens și de rost practic, anume: ca nu numai muntele Voinigelul să rămână la județul Vâlcea, dar să mai treacă la acest județ dela județul Sibiu încă o suprafață de aproximativ 179 Km. pătrați, și în modul acesta să se refacă vechea graniță „Neagoie Basarab“, din anul 1520.

Iar spre a-și putea motiva această propunere în stil american, invoacă: nu motive de ordin administrativ, ori economic, — cum ne-am fi așteptat, — ci **motive de ordin strategic!!!**

Motivarea aceasta, — fără precedent și fără pereche! — merită a fi eternizată! O reproducem, deci, întocmai.

„*Noua graniță* (adică: cea actuală, care a fost fixată prin rectificarea de frontieră din 1888) *este în realitate în detrimentul vechiului regat și anume din considerații strategice,*”) (deoarece) *cota 936 din muntele Dobrunul se află la 9 kilometri de comuna Voineasa și platoul situat la nordul vârfului Voinigelul comandă toate cotele până la Dobrun, și a fost întrebuintată în timpul războiului de Unguri pentru bateriile lor*”).

Și apoi continuă:

„*Rezultă în mod clar, atât din motivele istorice, cât și mai cu seamă din topografie că granița veche din 1520 este mai rațională, mai conformă cu interesele ambelor părți. Dealtfel, ambele părți acceptă și chiar cer restabilirea lui Status quo ante 1887*“!!

Pusă astfel chestiunea, și accentuându-se cu atâta... hotărîre că, granița modificată prin rectificarea din 1888 este așa numita: „*graniță Neagoie Basarab*“; și că „*ambele părți acceptă, și chiar cer, restabilirea lui status quo ante*“ etc. — prin care restabilire s'ar reveni la granița din 1520, nu ne mai miră faptul că Ministerul de Interne, Direcțiunea comunală, cu ordinul No. 8741 C. din 31 Martie 1926, decide următoarele:

„*Se aprobă concluziunile din raportul No. 189—1925 Iulian Peter*“.

Ministerul de Interne — fără a mai întreba comunele interesate — a stabilit ziua în care delegații prefecturilor de județ, din Sibiu și Vâlcea, trebuia să iasă pe teren, spre a se fixa noua graniță între cele două județe.

S'a revenit însă asupra acestor dispozițiuni, deoarece atât prefectura județului Sibiu, cât și fruntașii organizațiilor politice, fiind sesizați de subsemnatul, au intervenit la Ministerul de Interne și au obținut contramandarea numitului ordin.

* * *

În stadiul acesta se găsea chestiunea muntelui „Voinigelul“, când s'a desființat comunitatea de avere: „Universitatea săsească și a celor 7 juzi“.

1) Să nu uităm, că este vorba de fixarea granițelor între județele aceleași țări!!

2) Toate sublinierile sunt ale noastre.

Suntem siguri, că On. guvern nu a fost informat că muntele „Voinigelul” este grevat cu dreptul de folosință al comunei Veștem, și că, în acest munte, Universitatea săsească și domeniul celor 7 juzi nu au folosit nimic, nici pășunat, nici pădure — căci altcum, în tot cazul, cu prilejul exproprierii acestuia, ar fi fixat prin lege și competența cuvenită comunei Veștem, pentru dreptul său de folosință.

* * *

În rezumat, situația — atât de fapt cât și de drept — este următoarea:

1. Prin legea No. 2414 din Mon. ofic. 124/1937 s'a expropriat, în favorul Statului român, cu prețul de expropriere de 100.000.000 lei, următoarele realități și anume: 212 jug. 1028 st. □ pădure, în hotarul comunei Tălmăciu; 0 jug. 1203 st. □ fânaș, pe hotarul com. Rășinari, și 748 ¹⁾ jug. (408 jug. pădure și 340 jug. pășune) din muntele „Voinigelul” — partea trecută la Voineasa prin rectificarea frontierei din 1888. — Așadară: suprafață totală de 961 jug. 631 st. □ pentru care a plătit Statul român suma de 100.000.000 lei; adică: de fiecare jugăr, câte 104.028 lei!

2. Terenul păduros, în supr. de 408 jug., din muntele Voinigelul, la data exproprierii, era în întregime exploatat, — *per abusum* — de către obștea din Voineasa; iar azi întreagă suprafața de 748 jug. este pășunat, și are o valoare — fixată prin lege — de 77.812.944 lei!

3. Drept la prețul de expropriere plătit pentru Voinigel are însă nu numai Universitatea săsească — așa după cum greșit s'a trecut în lege, — ci are drept la despăgubire și comuna Veștem, care este uzufuctuara acelui munte.

Ba mai mult! Dacă judecăm imparțial, drepturile comunei Veștem sunt mai evidente decât ale Universității săsești, deoarece în muntele Voineagu, începând din anul 1763 — dovedim acest fapt cu acte și cu martori — singurul stăpânitor și uzufuctuar este comuna Veștem, — iar nu Universitatea săsească și domeniul celor 7 juzi, care, în acest timp de 176 de ani, n'a folosit: nici pădurea și nici pășunatul din pădure!

Iar dreptul de folosință al comunei Veștem este recunoscut și menținut prin sentințe definitive!

4. Este deci pe deplin dovedit că, din suma de 77.812.944 lei, — prețul de expropriere al Voinigelului — trebuie să se plătească,

¹⁾ În lege s'a trecut 900 jug. ceea ce — dupăcum se poate dovedi cu cartea funduară a comunei Veștem — este o greșală.

în rente, comunei Veștem, suma care i se cuvine după dreptul său de folosință, pe care-l are asupra întregului teritor, în supr. de 748 jug., și care s'a expropiat, prin lege, în favorul Statului român.

5. Stabilirea sumei, ce-i compete comunei Veștem ca despăgubire pentru dreptul său de uzufruct, se poate face:

a) *Fie prin compromis*, între succesorii Universității sășești și între comuna Veștem, — *ceeace, însă, nu credem să mai reușască*, deoarece Mitropolia din Sibiu, sesizată ¹⁾, de către comuna Veștem, prin Dr. Eugen Piso lichidatorul patrimoniului Universității Sășești, a trimis dlui Dr. Piso următoarea scrisoare:

No. 9931/1937

La adresa D-voastră Nr 81/937 cu care ne-ați transpus memoriul comunei Veștem, prin care cere cota parte din renta de 100.000.000 pentru dreptul de uzufruct ce numita comună l-a avut asupra muntelui Voinigel din Voineasa, avem onoarea a Vă aduce la cunoștință că Arhiepiscopia noastră nu are nici un angajament față de comuna Veștem. — Primiți etc. Sibiu din ședința secției unite a Consiliului Arhiepiscopesc dela 2 Decembrie 1937 — s. s. Nicolae, Arhiepiscop și Mitropolit, s. s. V. Nistor secretar.

b) *fie pe cale judecătorească*, — ceeace însă ar da loc la cheltuieli mari procesuale, și nu-i de recomandat;

c) *fie apoi prin revenire asupra legii amintite*, precizându-se de astădată, — în deplină cunoștință de cauză — drepturile, cari se cuvin, — din suma de expropriere — atât proprietarului, cât și uzufructuarului, deoarece în suma de 100.000.000 lei se cuprinde nu numai prețul „de proprietate“, ci și cel „de uzufruct“ asupra Voinegului. Mai corect spus: *prin suma de expropriere s'a plătit nu numai nuda proprietate, ci și contravaloarea dreptului de folosință!*

Calea din urmă este cea mai justă, deoarece drepturile comunei Veștem s'ar fixa prin lege, — așa dupăcum ar fi trebuit să se facă dela început, de când s'a expropiat muntele — și în forma aceasta s'ar evita enormele cheltuieli de proces.

Revenirea asupra acestei legi, mai este necesară și pentru a se putea face **dreptate Românilor uniți** de pe fostul „Pământ crăiesc“, a căror drepturi — dupăcum am dovedit — au fost cu totul nesocotite prin decretule-legi de până azi!

ROMUL MOLDOVANU

¹⁾ Era mai bine, dacă nu se ținea seamă de sugestia Dlui Dr. Piso: *de-a se interveni la Mitropolie, ci se executa hotărârea Consiliului comunal din Veștem, din ședința dela 3 Iulie 1937 în care sub pct. 60 alin. c. se hotărâse următoarele: să se trimită, prin corpul Portăreilor, atât Ministerului competent, cât și Dlui Dr. Eugen Piso lichidatorul acestei averi, câte un exemplar după prezenta hotărâre și să se ceară oficial . . . . . „ca rentele cari urmează a se plăti ca preț de expropriere pentru Voineagu să se consemneze la Administr. Financiară până la finalizarea cauzei ridicată de comuna Veștem, în legătură cu drepturile sale asupra acestui munte“.*

CEVA DESPRE NEMURIREA SUFLETULUI

Numărul din Septembrie al revistei *Gândirea* publică un studiu lung iscălit de d. I. Petrovici, și intitulat: *Dincolo de Zare*, cu subtitlul: *Problema supraviețuirii în cadrul criticii filosofice*. Tratează, după cum se vede, despre nemurirea sufletului.

Pentru punerea problemei, anticipăm că în urma argumentării pe care o aduce, d. Petrovici se declară în favorul nemuririi sufletului, încadrându-se prin aceasta în epoca sa, despre care scrie la sfârșitul cercetării istorice a problemei: „Spre finele secolului al XIX-lea, cotind și mai tare în secolul următor... atmosfera se întoarce iarăși în favoarea nemuririi sufletului...”

Iată o constatare, care face, sigur, plăcere multora; mai întâiu pentru simplul motiv că ea corespunde adevărului, apoi pentrucă e făcută de un om cu autoritate pe care nu oricine o are în materie, și înfățișat, pentrucă — după cât ne dăm seama — ea indică și schimbarea unei atitudini a profesorului Petrovici, care nu cu mulți ani în urmă avea altă părere cu privire la chestiunea aceasta ¹⁾.

Ce scrie dl. Petrovici în studiul său și cum trebuie văzut acesta în lumina filosofiei creștine?

După ce motivează geneza credinței în nemurire cu „groaza de neființă plantată în sufletul nostru ca un fel de funcțiune naturală”, arată cum unii „au scos argument în favoarea nemuririi sufletului” tocmai din această alipire față de viață, care ar fi o anomalie dacă nu i-ar corespunde în adevăr nemurirea a măcar unei părți din noi. Totuși, adaugă d. Petrovici, fiindcă anomalia aceasta nu e unică în natură, argumentul de mai sus „nu are putere concludentă”, deși cei vechi au aflat repede și explicare externă, obiectivă, pentru confirmarea credinței lor în nemurire. Anume „omul primitiv” a interpretat arătările din visuri ca realități, cari nu puteau fi explicate altfel decât prin prezența în noi a unui „duplicat”, care se poate desface de trup în timpul somnului, cum e despărțit și după moarte, și astfel comunică suflet cu suflet prin vis.

¹⁾ Cf. I. PETROVICI *Psihologia*, 1934.

„Religiile, continuă d. Petrovici, au pus mâna fără întârziere pe această concepție spontană, însușindu-și-o ca un articol esențial“, au desăvârșit-o și au folosit-o pentru utilitatea socială și ca frână morală. Oricât s'a făcut însă apologia acestei idei, și astăzi apasă asupra ei o undă de scepticism, chiar și în religia creștină. De fapt creștinismul încă pare a fi „cercetat de această umbră de neîncredere în plinătatea vieții pur spirituale“ de după moarte, fiindcă lasă sufletul într'un fel de provizorat până la judecata de apoi, când se împreună iar cu trupul — nu numai sufletele celor vrednici, cum spune domnia sa, ci a tuturor — pentru a continua abia după aceea o viață perfectă. De altfel doctrina creștină mai prezintă și alte simptome ale acestei neîncrederi: oare răzvrătirea îngerilor nu este numai o „alegorie“, care să însemne că vieața acestor spirite „are ceva incomplet, care trezește dorul după un alt gen de ființare?“. De altă parte, oare nu e simptomatică și simpatia multor „oameni superiori cu înalte calități morale — pentru acești îngeri răzvrățiți?“. — Dar la urma urmei, chiar și crearea lumii din partea lui Dumnezeu, nu cumva răspundea la o trebuință, întrucât „viața spirituală avea nevoie de un compliment, o întregire, un plus față de ce era?“.

Iată nedumeririle exprimate de d. Petrovici în introducerea studiului său.

Cum însă problema aceasta privește de aproape filosofia, Autorul face o privire istorică în care ne dă părerea celor mai de seamă gânditori ai trecutului asupra problemei. Din această privire istorică reținem două momente: Lipsa de părere proprie și obiectivă în Evul Mediu, „când filosofia a fost, după cum se știe un fel de anexă a teologiei, obligată să-și apropie și să susție, în toate problemele fundamentale, articolele crezului creștin“ și părcrea filosofiei moderne, „emancipată de tutela bisericească și liberă să-și exercite controlul critic asupra tuturor chestiunilor“, părere, care sfârșește în veacul trecut, și mai ales în al nostru, cu o vădită întoarcere spre susținerea nemuririi sufletului, având reprezentanți de talia filosofilor James și Bergson.

Înaintând pe calea acestora, redă concluziile lor cu observațiile proprii, în favorul tezei sale. Iată-le pe scurt:

1. Corpul nostru este minuscul în imensa lume materială, și totuși lumea întreagă încapă în spiritul nostru. Evident deci că spiritul nostru nu are aceeași structură ca materia, ci una superioară.

2. Corpul este opac, iar spiritul transparent. Cu alte cuvinte un corp ascuns sub alt corp e ca inexistent pentru acțiunea noastră.

ar așezat în spirit, rămâne, ba poate fi eventual chiar amplificat prin acțiunea creatoare a spiritului.

3. Un lucru de care nu ne mai putem reaminti, orice sforțări am face, îl recunoaștem ca știut odată, îndată ce ni-l scrie altul: dovadă că nu dispăruse din spirit, deși mecanismul cerebral a împiedecat actualizarea lui, și dovadă mai departe că spiritul depășește corelația dintre amnezie și materia nervoasă. Este deci de altă constituție decât aceasta și se prezintă ca baza vieții psihice.

4. Deosebirea de natură între spirit și materie o arată și faptul că în timp ce mintea noastră năzuește unitatea și identitatea, (aș zice simplitatea), lumea materială ne oferă complexitate și diversitate, așa că spiritul nu-și poate realiza exigențele fundamentale în lumea înconjurătoare, iar formele lui par cadre heterogene, ce se aplică materiei stângaci și imperfect. Hotărît, spune d. Petrovici, nu lumea aceasta este arena lui și are tot dreptul să aștepte altă lume, în care să se poată realiza deplin și fericit.

5. În ordinea sentimentului: o iubire superioară între două persoane, cu cât este mai intensă, cu atât află în trup o piedecă mai mare a unirii desăvârșite, care-i ținta ei. Deci și în domeniu acesta spiritul nu se realizează în cadrul lumii pământești.

6. În viața intimă a eului nostru, corpul este piedecă și pentru intrarea în noi înșine, fiindcă, trăgându-ne el spre lumea din afară, adâncimile sufletului rămân nedeslușite și superficial cunoscute. Dar nu se poate admite ca toată viața spiritului să fie redusă la această trăire superficială și ca omul să rămână pentru sine însuși un veșnic mister. Iată de ce se impune supraviețuirea spiritului într'un cadru în care să-și poată întrebuința virtualitățile nefolosite, ori slab folosite în viața aceasta, conform cerințelor sale esențiale.

7. Acelaș fapt al existenței în noi a unor virtualități nerealizate în viața aceasta ni-l indică și fenomenele de telepatie, cari ne silesc să admitem comunicări interspirituale.

Concluziile acestea, bazate pe caracterul unor fenomene sufletești, sunt confirmate în studiul dlui Petrovici, de unele aplicări ale teoriilor, mai nouă, mai ales a celei einsteiniene, în domeniul fizicii matematice. Acestea, menținând substanța ca real existentă și ca bază a existenței, substituie lumii sensibile un univers de formule abstracte, așa că și elementele cele mai simple pe care știința le-a aflat la temelia realității: eter, energie, mișcare ondulatorie, etc., sunt numai niște simboale în lumea abstracțiunilor matematice.

În urma acestor constatări, adâncurile existenței depășesc

mult vizibilul și sensibilul lumii care ne înconjoară, și aceasta pare numai un derivat, care induce la constatarea neșovăelnică a isvotului său: o lume încorporală. În acelaș fel nici disolvarea completă a trupului nostru nu implică distrugerea întregii noastre ființe care-și are rădăcinile într'o altă lume, neintuitivă.

Mai invocă apoi autorul unele experiențe, încă nu deplin verificate, ale biologului Morley Martin, cari ar duce la constatare existenței vieții și fără organism, pentru a încheia cu o seamă de considerații asupra modalității existenței noastre după moarte, a-nume dacă-i individuală, ori despersonalizată și reintră în spiritul universal. — Răspunsul dănsului este în favoarea menținerii individualității noastre, pe baza principiului următor: ori ce mijloc tinde a se transforma în scop — provocând astfel o rivalitate între sine și scop, din a cărui desăvârșire participă. În felul acesta, însuși spiritul transcendent, care ne-a folosit ca mijloace, ne va face concesi, acordându-ne o ființate individuală, chiar din cauza tendinței noastre firești de a deveni mai mult decât suntem prin tinderea la scop.

*

Iată, foarte pe scurt, ideile mai de seamă ale studiului dlui Petrovici. Am crezut a nu fi inutil, ca pe marginea acestui studiu, al cărui subiect este totdeauna cât se poate de actual, să fac câteva note în lumina filosofiei crăștine. Mă voi opri exclusiv la problema nemuririi sufletului, fără a atinge, prin urmare, și chestiunea realizării ei. Voiu considera pe rând intențiunea autorului, metoda și valoarea argumentelor.

Intențiunea dlui Petrovici nu pare a fi dovedirea nemuririi sufletului, ci mai de grabă o contribuție la lămurirea acestei probleme, precum și o încercare de a fixa punctul de certitudine la care a ajuns filozofia modernă cu privire la ea.

Intențiunea aceasta se și realizează în studiu — și aceasta înseamnă un vădit progres față de un trecut foarte apropiat — dar rezultatul este cu toate acestea mult inferior celui de care avem nevoie și care ni se poate da. Nereușita aceasta se datorește principiilor cari stau la baza metodei dlui Petrovici și cari îl silesc să spună pe alocurea prea mult, pe alocurea prea puțin.

Prin formațiunea sa d. Petrovici este raționalist. Este un adept al acelei filozofii moderne, care fiind „emancipată de tutela bisericească și liberă să-și exercite controlul critic asupra tuturor chestiunilor“, inclusiv cele bisericești, depreciază tot ce întrece rațiunea — de ex. revelația — și exagerează prin ipoteze tot ceea ce rațiunea nu poate justifica suficient: două lucruri cu urmări foarte jenantе atât

pentru știință — care trebuie să fie obiectivă, — cât și pentru adevărul creștin, care are motive de a se ști real.

Filosoful raționalist, privind toate numai cu puterea rațiunii, se plasează pe vârful piramidei cunoașterii, de unde privește cu același ochiu și prin aceeași prismă toate, ca așezate sub picioarele sale: materie și spirit, știință și religie, natural și supranatural, pământesc și revelat; toate sunt așezate pe același plan orizontal al naturii. Nu există o diferențiere formală, specifică între ele, ci numai deosebire de grad în perfecțiune, deosebire fenomenală, accidentală. Evident, în felul acesta, atribuind rațiunii mai mult decât îi compete, depreciezi ori ce religie, deci și creștinismul, reducându-l pe planul unei religii naturale, deși mai perfectă în grad, depreciezi și biserica, reducându-o la valoarea unei instituții pur omenești. Cât despre acțiunea lor, ea e privită cu neîncredere, cu ochiul suspect al celui ce „află“ la originea lor interesul, iar în acțiunea lor duplicitatea. D. Petrovici ar spune: „religiile (adecă preoții) au pus mâna fără întârziere pe... ori ce ar afla bun pentru sprijinirea interesului lor. Cât privește golurile — și vai multe sunt — pe care știința nu le poate umplea, se croesc ipoteze aprioriste, afirmate cu îndrăzneala unui fapt, pentru a orbi pe cei cu vederea scurtă. — Religia? Sentiment de frică în fața firii la popoarele primitive. Creștinismul? O religie de formă superioară, născută prin evoluție — de nuanță transformistă, care distruge ori ce diferență specifică — din religiile primitive. Supranatural? Revelație? Cuvinte inventate de cei interesați, pentru a putea impune o religie cu mai multă autoritate.

Nu e mirare deci, când îl vezi pe filosof, vorbind din vârful piramidei ca și când ar avea și cerul sub picioare, conștient că are și în materie religioasă dreptul „să-și exercite controlul critic asupra tuturor chestiunilor“, nu e mirare, zic, să afle „umbre“ și „unde de neîncredere“ în dogmele creștine. Ignorând principiile proprii teologiei, nu poți vedea legătura lor cu principiile unei filosofii sănătoase (mai ales dacă nu o ai nici pe aceasta), și nu le poți împăca toate acestea cu datele rațiunii și ale științei, și așa trebuie să raționezi ca și când ai aplica filosofiei legile artei culinare, ori matematicii legile botanice.

De aceea, nu e mirare că d. Petrovici nu înțelege cum ar putea fi desăvârșită viața sufletelor înainte de învierea obștească, și să i se pară că până atunci ele „vegetează într'un fel de provizorat“. — E firesc ca revolta îngerilor să i se pară o „alegorie“, care insinuă numai atât că „viața pur spirituală, de care se bucură îngerii“ nu e pur spirituală, îndată ce „are ceva incomplet, care

trezește dorul după un gen de ființare cu o claviatură mai bogată". Oare ce gen poate avea această ființare mai spirituală — căci trebuie să fie mai bogată ca cea obișnuită — decât cea pur spirituală a Ingerilor?

Insfârșit, ca să se facă și ultimul pas, e firesc să te întrebi, dacă nu cumva și Dumnezeu însuși a creat lumea din necesitate, într-un câțiva Lui spirituală ar „avea nevoie de un compliment”. Uneori oamenii mari au gânduri ușuratică până la mirare. Dacă Dumnezeu are nevoie de-a fi complectat din necesitate, înseamnă că-l lipsește ceva intrinsec, adică în însași ordinea spiritualității. Dar nu e ridicol să admiți ca spiritualul să-și afle perfecțiunea intrinsecă în ceva material? Se poate raționa așa când îți lipsește complect limita demarcațională între specie și specie, natură și natură.

Nu. Umbrele de scepticism și de neîncredere, cari plutesc asupra concepție vieții spirituale nu sunt ale creștinismului, ci sunt umbre ale rațiunii, care privește adesea lucrurile din natură prin ochelarii unor principii aprioriste, pentru ca supranaturalul să i se pară ceva artificial, clădit arbitrar de cei interesați: preoți, Biserică etc.

Prima urmare al acestui fel de-a judeca, este îngustarea orizontului, prin tăierea celor mai fine antene cu cari atingem realitatea de dincolo. *Supranaturalul este răstălmăcit și deci negat.*

O altă pierdere a metodei acesteia este sărăcirea argumentării noastre în cele mai vitale probleme. Anume cum? *Depreciind operele Bisericii și influențele binefăcătoare ale acestora.*

D. Petrovici, făcând schița istorică a părerii gânditorilor în problema nemuririi sufletului, zice despre Evul Mediu: „Trecem peste Evul Mediu, când filosofia a fost, după cum se știe un fel de anexă a teologiei, obligată să-și apropie și să susție, în toate problemele fundamentale, articolele crezului creștin”.

Iată o frază, spusă de un om cu mare autoritate, enunțată ca un principiu, categoric și într'un aliniat aparte. Mulți au citit-o și au luat-o drept ceva indiscutabil. Și totuși, ea nu e mai mult decât cuplul alor două prejudecăți. Expresia „anexă a teologiei” e echi-vocă. În înțelesul că filosofia medievală ar fi fost o creație aprioristă a teologiei, ca aceasta să aibă în ea o anexă — platformă, e greșită. Iar d. Petrovici așa o înțelege. Adevărul este însă că filosofia medievală nu este decât filosofia clasică veche, pusă în armonie cu revelația, fără ca să se falsifice ceva din aceea, ci lărgindu-i din potrivă, orizontul și dându-i o adâncime nebănuită în vechime. Din această armonizare filosofia, rămasă cu principiile proprii numai câștig a avut. Filosofia poate fi numită „anexă a teologiei” în înțe-

lesul că nu te poți orienta în câmpul vast al teologiei decât cunoscând întâi filosofia.

A spune de altă parte — și asta-i a doua prejudecată —, că filosofia Evului Mediu a fost „obligată să-și apropie și să susțină articolele crezului creștin”, dacă ași respecta mai puțin pe d. Petrovici ași zice, că e simplaminte falsă. Îngăduie-mi însă dânsul să despice această amfibologie, după cum cere realitatea. Prin afirmația aceasta se face implicit aluzie la controlul pe care-l exercită Biserica asupra filosofiei creștine, ca și asupra științelor de altfel. „Controlul critic”, cum ar spune d. Petrovici este însă de două feluri: negativ și pozitiv. Biserica n'a „obligat” niciodată pe vreun filosof să-și apropie și să susțină articolele crezului creștin. N'a exercitat acest control *pozitiv*, orice ar spune d. Petrovici, prin care să nu permită înțelepților să expună alte păreri decât pe ale ei, ori altfel decât îi place ei. Teologia n'a suprimat filosofia, ci filosofii Evului Mediu, mânăți, deoparte — ca și înțelepții tuturor vremurilor — de setea de-a da științei lor o unitate organică, și asistați, de altă parte, de pavăza infalibilă a adevărului revelat, — și acesta e controlul *negativ* — au întrezărit în lumina acesteia limitele și posibilitățile rațiunii, dusă ca de mână până la interpenetrare cu revelația. Controlul negativ al teologiei este, prin urmare, binefăcător filosofiei. Prin ea aceasta are fășii de lumină avansate mult dincolo de limitele obișnuite ale rațiunii, chiar pentru că se lasă îmbibată, nu din lașitatea, ci din unitatea organică a adevărului, de realitatea de „dincolo de zare”. Teologia nu e opusă filosofiei decât atunci când aceasta intră în domeniul ei înarmată numai cu principii naturale, dând adevărilor revelației interpretări streine de înțelesul lor genuin, înțeles care nu poate fi perceput decât prin principiile revelației, superioare filosofiei.

Nu articolului de față îi compete să arete această superioritate. Ajunge ca aci să se poată susține că nu va afla nimeni în întreaga filosofie a Evului Mediu — în care metoda severă scolastică este un ghid neprețuit — un singur argument în care majora ori minora să fie din revelație. Deși în epoca aceasta filosofia nu e tratată separat de teologie, ea are probleme proprii de rezolvat prin principii proprii, cu medii de argumentare proprii și cu locuri comune filosofice proprii.

Din cele de până aci însă, se vede cu cât e mai delicată biserica față de opera rațiunii, decât „controlul critic” al acesteia când, intenționat raționalizantă, ruinează simplaminte opera revelației, fie că e vorba despre creațiune, ori despre îngeri, ori des-

pre oricare alt adevăr: controlul acesta al rațiunii „emancipate” este pozitiv și distructiv pentru valorile superioare ei.

Dar ce urmează din toate acestea? — Urmează că d. Petrovici, având teamă (ori dispreț?) față de Evul Mediu, arată că-l ignorează și astfel nu știe că problema supraviețuirii noastre este studiată și în epoca aceea, nu independent de antichitate și nici nu a priori prin constrângere din partea teologiei, ci pe baze de principii pur raționale, și susținută cu argumente mult mai tari decât cele prezentate de dânsul acum, argumente ce par a admonia cu glasul lor de peste veacuri pe mulți din cei de azi, punându-le în vedere că nimeni nu are drept să despartă orientarea filosofică modernă de tradiția aceluși veac, cum nu-i este la fel îngăduit să-l despartă nici pe el de antichitate.

*

Nu este scopul acestui articol să dea argumentele filosofiei scolastice despre nemurirea sufletului. Ajungă aci să se spună în general că ea dovedește întâi spiritualitatea sufletului și din aceasta deduce nemurirea lui, întrucât cauza proprie, proximală și adecvată a nemuririi se află tocmai în spiritualitatea lui. Acest fel de argumentare „ex natura rei”, dă o cunoaștere intrinsecă a lucrului și de aceea este irezistibilă.

Lăsăm însă la o parte latura aceasta a chestiunii, fiind vremea să ne ocupăm de a doua întrebare ce ne pusesem la început: care-i valoarea argumentelor aduse de d. Petrovici în favoarea supraviețuirii sufletului?

Trebue să notăm mai întâiu că argumentele despre cari e vorba dovedesc două lucruri: spiritualitatea și nemurirea sufletului, fără a face însă legătură între ele, după cum făceau și fac scolasticii.

Incepe d. Petrovici, pășind mai ales pe urmele lui Bergson, cu trei note în adevăr frumoase, prin care vrea să ilustreze „imensa heterogeneitate dintre spirit și corp”. Mai mult, heterogeneitatea acestor două entități este socotită ireductibilă. Să luăm argumentele pe rând:

1. Deși trupul nostru este minuscul în universul material, spiritul nostru poate cuprinde în sine lumea toată. Spiritul nostru, prin urmare, este de o natură superioară trupului. — Termenul mediu ascuns al acestui argument este puterea de cunoaștere a spiritului, intelectul, pentru că prin cunoaștere cuprindem lumea în spiritul nostru. Argumentul e o norocoasă expresie a ceea ce spuneau cei vechi: „intellectus cognoscendo fit quodammodo omnia”, intelectul cunoscând devine oarecum toate (tot ce cunoaște). Cu alte cuvinte,

oricât de imens ar fi universul, mintea noastră îl poate cuprinde, pentrucă-l poate cunoaște, iar cunoscându-l și-l însușește, devenind tot ce cunoaște. Evident aceasta devenire, nu este o schimbare materială, mintea nu devine materia cunoscută decât „quodammodo”, și anume „intentionaliter”, cum spun tot ei, adecă întru cât mintea tinde în lucruri și sesizează esențele lor cu totul dematerializate.

Dacă mintea ageră a dlui Petrovici ar fi cunoscut acest principiu medieval, argumentul său ar fi avut, sigur, cu totul altă înfățișare, dar mai ales ar fi văzut cum argumentele filosofiei moderne, nu ne pot mira prea tare cu nouitatea lor, precum cele vechi nu par a se plânge prea tare de violența ce, zice-se, o exercită asupra lor teologia.

2. A doua observație pe care o face d. Petrovici pentru a arăta diferențierea dintre spirit și corp, este următoarea: „În timp ce corpul este opac, spiritul este transparent”. Această afirmație o exemplifică în felul următor: „Dacă introduc o carte în sertar, cartea aceasta dispare, — dar dacă o introduc în spiritul meu, atunci ea nu rămâne sustrasă altora, ba poate se intensifică prin tot ce-i adaugă entuziasmul meu”.

Observația aceasta ar fi justă, dacă nu ar presupune ceea ce vrea să dovedească. Argumentarea trebuia împinsă mai departe spre baze. — Introduci o carte în sertar întru cât este corp. Dar nu introduci ideile cărții în spirit întru cât cartea este corp. De aceea un filosof-anexă din Evul Mediu, cum i-ar putea zice d. Petrovici, ar judeca cu termenii aceștia altfel. Ar zice cam așa: Dacă introduc cartea, ca și un oricare alt obiect în sertar, cartea aceasta dispare. Deci materia este opacă. În schimb dacă vreau să introduc cartea în spiritul meu, o pot face în două feluri: o pot introduce ca pe un oricare alt corp, și atunci spiritul meu o primește, dar nu materializește. Primește numai noțiunea ei, constitutivul ei esențial în formă de idee cu totul imaterială. Deci și spiritul, care o primește trebuie să aibă aceeași natură, fiindcă nu poate primi în sine nimic decât în formă imaterială. Se verifică astfel maxima: „omne quod recipitur ad modum recipientis recipitur”. Spiritul meu, prin urmare nu este numai transparent, ci în înțeles propriu spiritual.

De altă parte, dacă introduc cartea în spiritul meu, nu întru cât ea e corp, ci ca idei cuprinse în ea — și aceasta e supoziția dlui Petrovici —, acestea rămân, ba pot fi chiar îmbogățite prin tot ce adaugă entuziasmul meu, munca spiritului meu. Prin urmare spiritul meu, capabil să primească, să conserve și să utilizeze ideile ca atari, universale, absolute, spiritualizate, trebuie să aibă și el cej

puțin aceeași perfecțiune de natură ca ele — ireductibil spirituală —, căci altfel efectul ar fi mai perfect decât cauza sa.

Așezând astfel argumentul, se vede îndată că „opac“ și „transparent“ nu sunt atribuite absolute ale realităților cărora se atribue, ci se fondează numai în proprietățile lor fundamentale și mai ales în cantitate. De aceea e mult mai adânc argumentul scolastic fondat nu în atribute secundare, ci în însași firea lucrurilor și a proprietăților lor ¹⁾.

3. Depășirea existenței fizice de către existența spirituală o mai dovedește d. Petrovici, urmând pe Bergson, din corelația dintre amnezie și materia nervoasă. Acest argument are două momente: constatarea „dualității dintre conservarea amintirilor și actualizarea lor“, iar de altă parte, conservarea amintirilor în spirit și atunci când organul împiedecă actualizarea lor.

Prin acest argument spiritualitatea sufletului primește o expresie nouă și foarte binevenită, confirmând doctrina scolastică cu privire la conservarea amintirilor în intelect. Iată cum o exprimă pe aceasta sf. Toma de Aquino: „Intelectul este din fire mai stabil și mai imobil decât materia corporală. De aceea și primește formele inteligibile mult mai tare, mai imobil și mai inamisibil decât aceea pe cele materiale. Iar ceva mai jos adaugă: „Intelectul după firea sa este conservativ al formelor, în afară de concomitența organului corporal“ ²⁾. Așa se reafă și se completează adevărul oriunde l-ai găsi fărâmițat prin veacuri. De aceea și trebuie să-l iubim oricând ar fi fost aflat și oricine l-ar fi exprimat.

Cele spuse până aci privesc „heterogeneitatea dintre spirit și corp“. Cele ce urmează au ca obiect însași nemurirea, supraviețuirea sufletului după moartea pământească.

Am arătat mai sus că Filosofia Scolastică dovedește această nemurire din spiritualitatea sufletului. Să vedem cum privește chestiunea aceasta d. Petrovici:

1. În frumoasa sa limbă, dânsul zice așa: Minte noastră năzuiește unitatea și identitatea. Dar lumea materială ne oferă complexitatea și diversitate ireductibilă. Hotărît, deci, nu lumea aceasta

---

²⁾ Ca să arăt vechimea acestui argument, dau cuvântul sf. Toma: „Anima intellectiva cognoscit rem aliquam in sua natura absolute, puta lapidem, in quantum est lapis absolute. Est igitur forma lapidis absolute secundum propriam rationem formalem in anima intellectiva. Anima igitur intellectiva est forma absolute, non autem aliquid compositum...“ Summa Theologica I. qu. LXXV art. 5. corp.

¹⁾ Summa Theol. I. qu. 79 art. 6.

este arena lui firească și are tot dreptul să aștepte altă lume, în care să se poată realiza deplin și fericit.

Majora acestui argument a fost și este folosit de filosofia scolastică pentru dovedirea simplității și a spiritualității sufletului, din care se deducea apoi nemurirea lui. Iar întreg argumentul este folosit în formă aproape identică pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu. Este propus în felul următor: Minte noastră năzuește irezistibil cunoașterea adevărului absolut. Dar nici unul din adevărurile fărâmițate din lumea aceasta și nici complexul lor nu este în stare să satisfacă setea aceasta a spiritului nostru, prin urmare trebuie să existe afară de lumea aceasta o altă viață, în care cunoașterea unui adevăr absolut să ne satisfacă. După cum ușor se poate observa, dacă supraviețuirea sufletului nu ar fi dovedită în filosofia scolastică și prin alte argumente, și acesta putea fi folosit să dovedească nemurirea sufletului cu aceeași probabilitate ca și cel propus de d. Petrovici. Termenul mediu este același: setea de a cunoaște într'o singură privire, simplă și unitară, adevărul absolut.

Evident, opoziția dintre simplitatea năzuinței noastre și complexitatea lucrurilor din lume putea fi susținută de d. Petrovici și dacă nu recurgea la formele subiective și aprioriste cu cari Kant a binevoit a ne înzestra rațiunea. Nevoia de a recurge în viața aceasta la raționament și la diferite metode de compunere pentru a cunoaște adevărul, contrastează destul de puternic cu năzuința spre simplitate a spiritului nostru, ca să o fi putut pune la baza argumentării sale: ar fi invocat astfel experiența de toate zilele a fiecăruia dintre noi. De altă parte, categoriile aristotelice, care cuprind întreaga realitate obiectivă, ar fi putut ilustra mai cu rod complexitate și varietatea din lume.

Nu va fi inutil, cred, să mai amintesc aci că, afară de domeniul filosofiei, acel *nisus* subtil al spiritului nostru spre simplitate și unitate are o corespondență perfectă în planul teologiei, al cărei ultim cuvânt este: îl vom vedea pe Dumnezeu față la față și în el toate cele afară de El în măsura întregii noastre capacități. D. Petrovici nu s'a sprijinit pe această tendință a firii, din porunca teologiei. Poate îngădui deci ca nici filosofia din Evul Mediu să nu fi raționat la fel din sila ei. Dar *dato et non concessio* că totuși teologia ar fi îndemnat pe filosofi să facă apel la această năzuință a firii, vede oricine ce îndemn binefăcător e acela de sus, care prinde așa de minunat cele mai intime dispoziții ale sufletului nostru.

2. Aceeași nevoie de a recurge la nemurirea sufletului o ilus-

trează o altă opoziție, de astă dată în domeniul sentimentului: iubirea tinde la unirea desăvârșită cu obiectul iubit. Expresia ei mai nobilă este în iubirea dintre două persoane. Ei bine, piedeca cea mai mare care se poate pune în calea unei uniri desăvârșite prin iubire între două persoane este tocmai corpul. Deci și aci, sufletul nu poate fi satisfăcut în lumea aceasta, așa că trebuie să facă apel la o altă vieată. (Tristan și Isolda).

Și în acest domeniu, acelaș argument este cultivat de scolasticii din toate vremurile, dar iarăși mult mai adânc. Scolastica vizează totdeauna miezul lucrurilor. Și în materia aceasta ea pleacă nu din sentiment, ci din izvorul rațional al lui, din voință. Iată ce înfățișare ia argumentul: Voința are ca obiect binele. După posesiunea lui tinde neîncetat căutând în el satisfacția și fericirea sa. Dar nici un bun pământesc și nici complexul lor nu o poate satisface pe deplin în această vieată, prin urmare trebuie să existe o altă vieată în care să aflăm fericirea. Cazul din Tristan și Isolda nu este deci decât o exemplificare a argumentului filosofiei creștine, dar într'un plan mai de suprafață.

Și aci e însă cu cale să se noteze că glasul firii nu este înăbușit de teologia și mistica creștină. Teologia pune această avidă și insașiabilă sete a omului după fericire prin iubire ca premisă în argumentele sale, alături de una alta, care susține pe bază de rațiune și de revelație că Dumnezeu este Summum Bonum, pentru a concluda că numai posesiunea Lui în o altă vieată ne va face deplin fericiți. Ecou al acestei realități e mereu repetata exclamare a sfântului Augustin: „Neliniștită e inima noastră, Doamne, până se va odihni în Tine”. Astfel, chiar dacă acest argument l-ar porunci teologia, nu lucru contrar minții ar porunci.

3. Ultimul argument din domeniul vieții noastre intime reiasă tot dintr'un contrast. Deși adevărata noastră vieată este cea a spiritului nostru, pe aceasta o cunoaștem mai puțin, ba chiar așa de puțin și așa de obscur, încât mulți o și pierd din vedere. Cauza este corpul care împiedecă pătrunderea în noi înșine, și ne împărăștie în cele lumești prin simțuri. Repugnă însă firii să rămânem pentru totdeauna mister pentru noi înșine, deci trebuie să fie o altă vieată în care să ne putem cunoaște deplin și realiza deplin.

Frumusețea și justetea acestei fine observații nu scapă nimănui. De aceea o și încreștăm ca o reală contribuție în materie, așezându-o între cele mai bune argumente de gradul al doilea cu privire la supraviețuirea sufletului după moartea noastră pământescă.

*

Mai departe nu aveam de gând să merg în această încercare

de recenzie. Ajungă câteva cuvinte pentru ultimele trei argumente aduse de d. Petrovici. Existența în noi a unor virtualități pe care nu le putem exploata, cel puțin nu toți, și care apar de ex. în fenomenele de telepatie, este sigură, și ajungerea noastră la o viață unde acestea să se poată desface deplin, e foarte probabil indusă.

Este apoi foarte interesantă și de un foarte mare interes aplicarea teoriei einsteiniene problemei ce ne ocupă. Sunt în plină concordanță cu filoaofia scolastică următoarele momente:

1. Menținerea substanțelor. 2. Nu materia, ci spiritul este realitatea fundamentală. 3. Lumea invizibilă este postulatată științificește. 4. Reprezentarea în formule matematice a ceea ce se petrece în lume, formule care exprimă modul de comportare al esențelor lucrurilor.

Toate acestea sunt cât se poate de apropiate de teoria ilemorfistă a scolasticilor, în care formele substanțiale sunt realitățile ce ar putea fi reprezentate în formule matematice. Ele sunt și baza activă a substanțelor și tot ele au la spate pe Dumnezeu, evident nu ca substrat, ci drept creator al lor la începutul existenței cosmice, și susținător al lor de atunci „*in potentialitate materiae*”.

Cât privește viața fără organism și experiențele lui Morley Martin, e, mi se pare, prematur a spune ceva. Dantela țesută în jurul lor este foarte slăbuță și ipotezele bazate pe ele cam avansate, atât cât privește originea vieții, cât și când se aplică transformismul — care-i o slăbiciune a dlui Petrovici — pentru creerea unei spețe fără corporalitate, purceasă din ființa noastră. Totuși, aceste chestiuni merită să fie discutate mai pe larg, mai ales că pentru explicarea vieții inferioare are și filosofia scolastică formule foarte temeinic susținute. Așa expresia „*eductur de potentialitate materiae*”, de care am mai amintit. Iar pentru forma superioară de viață, formula existenței spiritelor pure, dovedită cu argumentul de conveniență din armonia gradelor de perfecțiune existente în lume. Acest argument apoi are corespondența teologică în existența omului prin transformarea harică într'un stat superior naturii pure. Amintesc numai lucrurile de mai sus, marginile acestui articol nepermițând mai mult.

În rezumat, se impun următoarele concluzii: Trebuie să fim mulțumitori dlui Petrovici că a pus problema nemuririi sufletului. Tot ce a sris dânsul *direct* pentru dovedirea tezei *se acordă* cu principiile sigure ale psihologiei cultivate totdeauna în filosofia creștină. Astfel *confirmă* concluziile aceleia cu privire la supraviețuirea noastră, fiind în același timp o bună propedeutică pentru doctrina teologică corespunzătoare. — Pe alocurea argumentele aduse

sunt chiar o *complectare*, întrucât se aplică problemei ultimele cuceriri ale spiritului omenesc.

Ca metodă însă, în tot ce e personal, dl Petrovici comite marea greșală de a porni din o seamă de prejudecăți, cari violentează principii foarte elementare și în general admise de toată lumea. Astfel, ca atitudine, pleacă din autonomia absolută a rațiunii, înaintează prin atmosfera nesigură și arbitrară a transformismului și pe baza acestuia emite fel de fel de păreri în partea inutile, în parte supărătoare — și nu le-am semnalat pe toate — pentru acuzi bimilenara înțelepciune creștină, în care filosofia, azi așa de ignorată, numără câteva veacuri de glorie.

Am imputat însă aceste lipsuri educației sale. Adânc cugetător cum este și sincer căutător al adevărului, cum l-am crezut totdeauna, ne îndeamnă să nădăjduim că schimbarea imensă dintre 1934, când și-a publicat Psihologia, până azi, nu a ajuns la o stare definitivă, care se arată și pe care i-o dorim.

TIT L. CHINEZU

CARDINALUL ROMÂNIEI

În ziua de 13 Septembrie a anului acestuia s'a stins, în vila sa de la Civitella d'Agliano, *Angelo Maria Cardinal Dolci*. Omul acesta cât un munte, de părea clădit să trăiască o sută de ani, s'a prăbușit pe neașteptate, lăsând în urmă-i numai regrete. În ziua aceea s'au închis pe vecie ochii lui în care se oglindeau armonios inteligența lui vie și bunătatea sa nemărginită.

Scoborătorul unei antice familii nobile italiene, veche de peste o mie de ani¹⁾, Cardinalul Dolci avea strămoși căpitani viteji, ganfalonieri vestiți, călugări cuvioși și arhierii iluștri²⁾; ba trei din ei s'au învrednicit să fie trecuți în sinaxarul sfinților, printre fericiți³⁾. Enciclopedia nobilă italiană și interesanta monografie a profesorului *Caprini* ne arată că neamul Dolcilor descindea din Conții de Chiusi, vestiți ostași longobarzi. Familia Dolci în sec. XIII se împărți în două ramuri: Conții de Titignano și Conții della Corbara. Cardinalul era penultimul vlăstar al celui din urmă⁴⁾.

Era un copilăș numai de zece ani, când Angelo Maria rămase orfan de părinți. Împreună cu fratele lui mai mic, fu crescut de sora lor, o energică și duioasă femeie, ce se jertfi pe sine și viitorul ei, pământesc, ca să facă din frățiorii ei doi creștini atât de evlavioși încât amândoi își închinară vieța altarului, fără a se gândi că astfel cu ei se va stinge neamul strălucit al Dolcilor.

Angelo-Maria la douăzeci și trei de ani fu hirotonit preot, ca peste zece ani Leon XIII să-l facă episcop de Gobio. Când în America de Sud Biserica trecea prin enorme greutăți, Cardinalul Mery del Vall, care-l avusese elev al său în Academia Nobililor

---

¹⁾ G. CAPRINI: „*Storico Biografico della nobile familia Dolci*. Patrizia orvietana.

²⁾ În sec. XVI *Valerio Dolci*, Nunțiu Apostolic la Florența, și în sec. XVII *Stefano Dolci* Arhiepiscopul Avignonului.

³⁾ Fericitul Părintele nostru *Guido Dolci* † în 968, Fericitul Părinte al nostru *Reginaldo Dolci* † în 1348 și Fericita Maica noastră *Angiolina Dolci*, întemeietoarea ordinului Terțiarilor Franciscane † în 1435. Moaștele acestei călugărițe sfințe se păstrează cu mare evlavie în Viterbo.

⁴⁾ *Luigi Dolci*, Protonotar Apostolic și Prior la Civitella, fratele Cardinalului, a rămas ultimul Dolci în viață.

Elesiastici și-l aprecia, sfătui pe Piu X să-l trimită Delegat Apostolic în Peru, Bolivia și Ecuador. Cu mult tact și dibăcie, Dolci în câțiva ani puse regulă în bisericile din cele trei republici și Papa îi încredință Arhiepiscopia de Amalfi, de lângă Neapoli, pentruca la începutul lui 1914 tot Piu X să-l trimită la Constantinopole ca Delegat Apostolic.

Pe malurile Bosforului petrecu Dolci opt ani, anii în care Europa sângera și Turcia se sbătea în nenumărate crize tot atât de sângeroase. Aci Dolci se consacră la ostenele menite să îndulcească urmele războiului mondial și ale măcelurilor de Armeni și de Greci în Constantinopole, în Asia Mică. Nenumărați prizonieri fură îngrijiți și mângăiați în palatul Delegațiunii Apostolice. Cu miile s'ar putea număra Armenii și Grecii a căror viață fu salvată de Dolci, știind și isbutind a se face stimat și ascultat de Turci. Toate acestea popoare atât erau de recunoscătoare, încât s'au gândit ca împreună să-i facă un dar prețios în semn de recunoștință. În modestia lui, Dolci îi îndemnă ca din fondurile adunate în acest scop să ridice o statuie lui Benedict XV. Astfel din contribuțiile Mahomedanilor, ale Grecilor și Armenilor s'a înălțat în Sтамbul monumentul care imortalizează pomenirea Papei din vremea marelui război și amintește de cel ce așa de minunat l-a reprezentat în Țarigrad.

Bărbat cu largi și clare vederi, la Constantinopole își dete perfect seama în ce consistă disidența orientală și că ea nu se poate aplană decât fără învinși și învingători, prin dragostă frățescă și nici decum altfel. Își făcu dar prieteni buni în Fanar. La moartea lui Ioachim III, el fu invitat să asiste la prohodul bătrânului Patriarh Ecumenic. În acest scop i-se rezervase în catedrala Patriarhiei în primul loc un jeț cu treaptă mai înalt ca cele rezervate celorlalți patriarhi. Nu odată mi-a povestit el acest incident și părerea lui de rău, că nu a fost în măsură a răspunde unei invitațiuni făcute în astfel de condițiuni. Era încredințat că ar fi fost prilejul a se face un prim și foarte mare pas spre aplanarea conflictului provocat de Marcu Cerulariu.

Din Constantinopole îl chemă în Italia îmbolnăvirea surorii ce-i fusese mamă și tată, pentru care avea un mare respect și mare iubire. După moartea acelei venerabile fecioare, Piu XI voia să-l trimită Nunțiu la Lisabona. A șovăit, dar când i s-a vorbit de Nunțiatura Bucureștilor, Dolci n'a mai stat la îndoială. Numai decât a pornit încoace.

Aproape zece ani a trăit în Palatul, unde în toial războiului mondial petrecuse o noapte în drum din Roma la Constantinopole.

Pe Românii îi întâlnise în Constantinopole, ca prizonieri, și interesându-se de ei cu drag, văzuse în ei „niște adevărați Italiani” și de atunci necontentit i-a iubit întocmai ca și pe ceilalți italieni. Nu a mai făcut el, Italianul, nici o deosebire între unii și alții. Și erau extrem de dificile momentele în care Dolci sosea în București. Din deosebite împrejurări, legăturile atât de strânse dintre România și Vatican, în zilele lui Benedict XV, erau acum mult răcite. Cu mult tact și prin dragostea lui de țară în care „se simțea ca la el acasă”, Dolci isbuti să resolve în chipul cel mai fericit o sumă de incidente, să capete încrederea și iubirea guvernanților noștri și să semneze Concordatul, în calea căruia se pusese atâtea piedici, dar care recunoscând actueele granițe ale României, dă Cato-licilor orientali și latini o organizare canonică și legală.

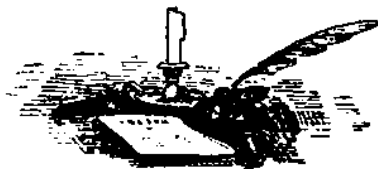
În Consistoriul din Martie 1933, Pius XI îi acordă purpura car- cardinalicie și Dolci părăsi România, de care rămase legat cu o afecție neștirbită. În palatul lui din Roma nu era român care să nu fie primit cu dragoste și să nu ese încântat și satisfăcut. A primi un român la el, era pentru Dolci prilej de bucurie. Pe unii nu se lăsa până nu-i ducea la Civitella de-i ospăta în casa lui strămo- șească, ba chiar îi găzduia acolo uneori.

Cu toate că era enorm de ocupat în Comisiunile din care făcea parte și prin cărmuirea episcopiei de Palestrina ¹⁾, interesele României și ale Românilor, în ochii lui, treceau în primul rând.

Nu degeaba în Ambasade și Legațiuni Dolci era numit „le Cardinal de Roumanie”. Acest boer vechiu și cucernic ierarh, din dragoste de noi și de ale noastre, a slujit interesele României la Vatican, mai bine chiar decât un cardinal neaș. În Angelo Maria, Biserica lui Hristos perde un mare cardinal, iar Românii pe cel mai bun și mai înțelegător prieten al ei.

Cuvine-se dar să ne aducem aminte de bunul nostru cardinal, să nu-l uităm.

M. THEODORIAN-CARADA

¹⁾ Cardinalul Dolci era unul din cei șase cardinali-episcopi, ce stau în fruntea Sacrului Colegiu, ca episcop de Palestrina, una din eparhiile suburbicane ce au de arhiepiscop pe Papa în persoană.

STRĂDANII BINECUVÂNTATE

INCREȘTĂRI CU PRIVIRE LA REFACEREA UNITĂȚII RELIGIOASE DINTRE ROMA ȘI BIZANȚ ¹⁾

Priveștiștea trupului mistic al lui Hristos, sfâșiat de duhul nenirii și al dihoniei, nu poate lăsa nepăsător nici un suflet cu adevărat creștin. Aceasta cu atât mai vărtos că toată vina ruperii și a vrășmășiei dintre „sfintele lui Dumnezeu biserici“ o poartă oameni răpiți de patimă cari, — deși slujitori ai altarului Celui ce se rugase la Cina cea de Taină atât pentru cei mai aproape ai Săi prin harul preoției atunci rânduite, cât și pentru toată lumea creștină: „Părinte sfinte, păzește-i întru numele tău pe care mi i-ai dat, *ca să fie una*, precum suntem și noi... Dar nu numai pentru aceștia mă rog, ci și pentru cei ce vor crede întru mine după cuvântul lor, *ca toți să fie una*, după cum tu Părinte, întru mine și eu întru tine, ca și ei să fie întru noi, așa încât lumea să crează cum că tu m'ai trimis“. (Io. 17, 11. 21), — au nesocotit această rugă și dumnezeescul îndemn la unirea tuturor, care se desprinde atât de limpede, cald și stăruitor, din ea. Datorința celor cari văd răul ce l-au produs desbinările dintre creștini — mai ales desbinarea dintre Apusul roman și Răsăritul bizantin — este una și de neîntârziat: să lucreze din răspuțeri pentru refacerea unității religioase sfărîmată în 1054. Opera apropierii și înfrățirii pe tărîmul credinței e operă dumnezească. Oamenii însă au zădărnicit-o. Și când e să se îndrepte stricăciunea săvârșită sub acest raport, Dumnezeu e firesc să se folosească tot de oameni, cari să fie unelte de bună treabă întru înfăptuirea planurilor sale atotmântuitoare. Nouă veacuri de instrăinare și de vrășmășie când mai pronunțată, când mai stăpănită, a fost deajuns să-și poată trage pe seamă, cei învrăjbiți, de păgânătatea purtării lor, și cei de acum își pot pune cu și mai multă teamă de răspunderea ce apasă pe umerii lor, întrebarea ce o pusesse *Visarion al Niceii* bisericanilor greci ce sabotau unirea dela Florența: „Ce vom răspunde lui Dumnezeu când ne va cere seamă de această ruptură cu frații noștri; El care, pentru a ne aduna pe noi în unitatea aceluiași staul, s'a pogorît din ceriu, s'a întrupat și a pătimit răstignire?“ (Cuvinte reproduse de *Leo XIII* în enciclica sa *Praeclara gratulationis* din 20 Iunie 1894).

¹⁾ Vezi: „Cultură Creștină“ No. 9-10 (Sept.-Oct.) a. c. pg. 591—603.

Adevărat, nu-i așa de ușor să se facă unirea religioasă, cum cred unii. Dar nici cu neputință nu-i, cum cred alții. Trebuie să privim adevărul în față, cu calm, fără prejudecii și fără patimă, înfrinând în aceeași vreme bărbătește orice sentimentalism, în care știm că are parte însemnată și iraționalul. Pentru a soluționa o problemă ca aceasta, trebuie să știm gândi înainte de toate. Să știm gândi serios și adânc. Fiecare pentru sine însuși, discutând cu sine însuși, pentru a se lămurii pe sine însuși și nu pentru a strivi pe altul. Are drept anglicanul fervent *Arthur Smallwood*, mort numai de curând: „Intr'ale religiei, nu mai puțin ca într'ale altor materii, se pare că actualminte nu avem în așa măsură nevoie să ajungem la o încheiere, cât mai mult să cugetăm pur și simplu: mai puțină discuție superficială și mai multă reflexie¹⁾”. Fericit gânditorul care s'apropie de adevărurile credinței cu inima curată și suflet smerit; acela va vedea pe Dumnezeu și voința lui, și i-se va da lui și tăria de lipsă să-și îndrepte pașii pe calea voită de Veșnicul Adevăr, oricât de greu ar cădea acest lucru firii carea e potrivnică jertfei. Unora ca acestora însă toate le sunt cu puțință întru Hristos pe care-l iubesc mai presus de toate și care-i întărește să ducă la îndeplinire îndemnul ce li-se desprind, limpezi și stăruitoare, odată ce au văzut lumina cea adevărată.

Convertirea e opera grației divine. Mintea singură, dacă-i lipsită de harul ceresc, chiar și când cunoaște adevărul religios, se mărginește, în cazul cel mai bun, la atâta că-l recunoaște și nu grăiește împotriva lui. De aci însă nu urmează că îl va și mărturisii sus și tare și că îl va și îmbrățișa, cu toate riscurile câte le comportă un astfel de gest. Pentru aceasta trebuie puritatea sufletească a unui *Vladimir Soloviev* (1853--1900)²⁾, care a și tras însă

¹⁾ Cf. *ARTHUR SMALLWOOD: Essai sur la nature de l'unité religieuse.* (Nouvelle Revue Théologique, No. 8. Sept.-Oct. 1939, pag. 943).

²⁾ Fiu al profesorului universitar *Sergiu Soloviev* din Moscova (vestit istoric rus), *Vladimir Soloviev*, profesor și el o vreme la aceeași universitate și la cea din Petrograd, e unul dintre cei mai adânci și mai productivi cugetători ruși. Totodată însă a fost și una dintre cele mai bune și mai curate inimi ce a cunoscut patria sa. Darnic până la uitarea de sine, acest filosof strălucit împărția cu nevoiașii de tot felul ceea ce câștiga cu osteneala mistuitoare a nopților albe, el însuși trăgându-și dela gură și mulțumindu-se de nenumărate ori numai cu legume și ceaiu; ba într-o vreme, socotind că prinzul zilnic e chestie de obișnuință, prânzia tot numai la două zile, ca să ajungă și altora din agoniseala sa de muncitor cu peana slab plătit, după ce dela universitate a fost îndepărtat pentru ideile sale cu cari stăpânitorii zilei nu se puteau împăca, iar el nu înțelegea să vorbească și să scrie la ordin, ori ca să fie în grațiile celor ce altfel i-ar fi putut face rău, cum i-au și făcut, surghiunindu-l din Rusia, ci după cum îi dicta conștiința și convingerea. Intreaga viața acestui *Cristofor al Rusiei* n'a fost dealt-

toate încheierile convingerilor sale intime, religioase, mărturisind deschis și pe față crezul roman. Acesta, fiind criticat de preotul rus A. M. Ivantzov-Platonov pentru ideile sale „papiste”, mărturisite deschis și pe față în lucrarea din 1883: „Marea luptă și Politica creștină”. — lucrare ce a stârnit o adevărată senzație în Rusia acelor vremi — răspunde criticului său punându-i, între altele, lui și întregii ierarhii pravoslavnice rusești, *nouă întrebări* la cari, în treacăt fie spus, ierarhia rusească până în ziua de astăzi n'a dat nici un răspuns. — Iată acele întrebări:

Prima întrebare. — Canoanele conciliilor ecumenice cari rânduesc ca crezul dela Niceea să fie păzit nevătămat, privesc ele sensul ori litera simbolului Niceno-Constantinopolitan?

A doua întrebare. — Cuvântul *Filioque*, adaus textului primitiv al săborului Niceno-Constantinopolitan, cuprinde el neapărat o erezie? Și dacă da, care-l săborul care a osândit această erezie?

A treia întrebare. — Dacă acest adaus, care a apărut în Bisericiile Apusului în veacul VI și care a fost cunoscut în Răsărit pela jumătatea veacului VII, conține o erezie, cum se face că cele din urmă două Concilii ecumenice — al VI-lea din 680 și al VII-lea din 787 — n'au osândit această erezie și n'au dat anafemei pe cei cari au primit-o ci, dimpotrivă, au rămas în comunicare ecleslastică cu ei?

A patra întrebare. — Dacă-i imposibil să se afirme cu certitudine că acest adaus (cuvântul *Filioque*) este o erezie, nu-i oare slobod tot ortodoxul să urmeze în această privință pe sf. Maxim Mărturisitorul care, în epistola sa către preotul Marin, justifică acest adaus și îi dă un înțeles ortodox?

A cincea întrebare. — Cari sunt, înafară de *Filioque*, celelalte doctrine eretice ale Bisericii Romane, și în cari săboare ecumenice au fost osândite?

A șasea întrebare. — În cazul c'ar trebui să se recunoască faptul că Biserica Romană n'ar fi vinovată de erezie ci de schismă, dat fiind că schisma, după definiția exactă a Sfinților Părinți, are loc când o parte a Bisericii (bisericiani și mireni) se separă de autoritatea bisericească legitimă pentru ceva chestiune de rit ori de disciplină, e întrebarea: de care autoritate bisericească legitimă s'a separat Biserica Romană?

A șaptea întrebare. — Dacă Biserica Romană nu-i vinovată de erezie;

minteri altceva decât o superbă indiferență față de avere, onoruri și față de tot ce lumea socoate important, folositor ori necesar, din punctul de vedere al ei. (Cf. C. PFLEGER — R. Paoli: *In lotta per Cristo*. Brescia. 1936. pag. 309. 365). — Celebru vlădică Strossmayer, care-l cunoaște bine, scrie despre el, în 1886, nunțiului apostolic Vanutelli dela Viena, devenit cardinal: „Soloviev anima candida, pia ac vere sancta est”. Vicontele de Vogüe vede în el „modelul din care se inspiră monahii zugrăvi când zugrăvesc Hristosul slav, care lubește, meditează și suferă”. Iar prof. Sikorsky, unul din foștii săi ascultători, își amintește cu drag de „trupul spiritualizat și fața ce reflecta puritatea” a măestrului său de odinioară. (Cf. M. d'HERBIGNY: *Vladimir Soloviev*. (Un Newman russe. Paris. 1934². pag. 286 sqq. — Pentru a împuțina trimiterile, notez că în celea ce urmează, când e vorba de Soloviev și nu se indică alt izvor, se face uz de Msgr. d'Herbigny și se va indica în text simplu: H. și pg).

dacă nu poate fi în stare de schismă după ce nu are o autoritate mai presus de ea de care s'ar fi putut desbina, nu trebuie oare recunoscut că această Biserică face parte integrantă din unica Biserică Catolică a lui Hristos și că, astfel, desbinarea Bisericilor n'are nici un motiv cu adevărat religios și bisericesc și că nu este decât o operă a politicii omenești?

A opta întrebare. — Dacă ruptura dintre noi (pravoslavnicii) și Biserica Romană nu razimă pe nici un principiu într'adevăr admisibil, n'ar trebui oare ca noi, toți creștinii ortodocși, să ținem seamă de celea dumnezeiești mai mult decât de celea omenești; n'ar trebui oare să muncim în chip eficace pentru a restabili unitatea Bisericilor între Răsăriteni și Apuseni, și asta pentru binele întregii Biserici?

A noua întrebare. — Dacă restabilirea comununii bisericești între Răsăriteni și Apuseni e o datorință pentru noi, trebuiește oare să mai întârziem împlinirea acestei datorințe sub pretextul păcatelor și imperfecțiunilor celullalt? (H. 196—199).

Firește că această cinstită, luminată și curagioasă punere la punct a unei probleme ca cea atacată de Solaviev, i-a adus acestuia o sumedenie de învinuiri. Dânsul însă nu era omul care să se lase intimidat. Și nici cu răspunsul n'a rămas dator nimănui. Deviza lui pentru totdeauna, cum însuși a spus-o, aceasta a fost: *Ceterum censeo instaurandam esse Ecclesiae unitatem*. Asta cu sacrificarea oricăror interese, afară de cele ale adevărului. În al său „Răspuns lui Danilevski” (1885) dă precizările:

„Imi băgați de vină că-s prea favorabil catolicismului. Dar eu scriu în Rusia. În acea Rusie unde, în general, scrisul catolicilor și al celor ce le-ar putea face dreptate, este interzis. Eu scriu în Rusia pentru Ruși: trebuie, prin urmare, să insist în primul rând asupra greșelilor noastre și asupra datorințelor noastre. Pentrucă, chiar și în cazul că greșelile Apusului ar fi fost cu mult mai grave ca ale noastre, totuși noi avem de îndreptat pe ale noastre. Oricari ar fi fost vinovații cei mari, rămâne sigur că desbinarea Răsăritului și a Apusului a fost și nu încetată de a fi, pentru Biserica Unversală, o năpastă mai rea decât nașterea și dezvoltarea Islamului, — poate ca pedepse tocmai ale desbînării. Acum: care-i creștinul care ar putea sta să nu caute ispășirea acestui rău?” (H. 199).

Cercetător, iubitor și mărturisitor, pe cât de genial pe atât de neînfricat, al adevărului, face să ne oprim cu luare aminte la ceea ce spune el privitor la unirea religioasă a Răsăritului cu Apusul roman. Patriot înflăcărat, Soloviev e încântat de viitorul mesianic al poporului și patriei sale: „Caracterul profund religios și monarhic al poporului rus, oarecari fapte profetice în trecutul său, masa enormă și compactă a imperiului său, marea forță latentă a spiritului național, în contrast cu sărăcia și vidul existenței sale actuale — toate acestea par a arăta că destinul Rusiei este acela de a furniza Bisericii universale puterea politică ce-i este necesară pentru a salva și a regenera Europa și lumea”. (H. 257). Aceasta însă nu-l împiedecă să scrie generalului Alexandru Alexievici Kireev,

protagonistul unei uniuni antiromane: „Refuz să înlocuiesc deviza *Ad Majorem Dei gloriam* cu cealaltă: *Ad Majorem Russiae gloriam*“ (H. 204). Creștin luminat și sincer, privește lucrurile prin prisma Evangheliei: „Să participe la viața Bisericii universale, la dezvoltarea marelui civilizații creștine; să participe la această dezvoltare amăsurat puterilor și capacităților sale: iată singurul scop veritabil, singura adevărată misiune a fiecărui popor“... (Hristos și-a trimis apostolii să învețe *toate neamurile*, cum știm dela Mt. 18, 19, și nu i-a îndreptat spre vre un popor în particular, pentru că) „pentru El (neamurile) nu existau decât în uniunea lor organică și morală, ca membre vii ale unui singur corp spiritual și real. Astfel adevărul creștin afirmă existența permanentă a *națiunilor* și drepturile la *naționalitate*, osândind însă *naționalismul*, care este pentru un popor ceea ce este egoismul pentru individ“ (H. 238). De sigur că pe-un bărbat ca Soloviev îl doare când găsește acest egoism păcătos în țara și în biserica nașterii sale. Durerii de care-i cuprins îi dă expresie fără reticențe și fără menajamente:

„Spiritul egoismului național nu se lasă jertfit așa de ușor. El și-a găsit la noi un mijloc de a se afirma fără a denega pe față caracterul religios inerent națiunii ruse. Nu numai că se admite că poporul rus e un popor creștin, ci se proclamă cu emfază că e poporul creștin par excellence și că Biserica este adevărata temelie a vieții noastre naționale. Dar asta (se afirmă) numai pentru a pretinde că Biserica e numai la noi, că noi avem monopolul credinței și a vieții creștine. În felul acesta Biserica, carea, după adevăr, este stânca neclătită a unității și a solidarității universale, devine pentru Rusia scutul unui particularism național strimt și adesea chiar unealta pasivă a unei politici egoiste și dușmănoase.

Religia noastră, întru cât se manifestă în credința poporului și în cultul divin, este perfect ortodoxă. Biserica rusă, întru cât păstrează adevărul credinței, perpetuitatea succesiunii apostolice și validitatea sacramentelor participă, în ce privește esența, la unitatea Bisericii universale întemeiate de Hristos. Și dacă din nefericire această unitate nu există la noi decât într-o stare latentă și nu ajunge la o actualitate dătătoare de viață, aceasta e pentru că lanțuri seculare țin legat trupul Bisericii noastre de un cadavru imund care o înăbușe descompunându-se.

Instituția oficială, care-i reprezintă de cărmuirea noastră bisericăască și de școala noastră teologică și care își menține cu orice preț caracterul său particularist și exclusivist, sigur nu-i o parte vie a Bisericii universale întemeiate de Hristos“ (H. 239—240).

Spun atât de mult observațiile celui ce a rostit conferința revoluționară — în înțelesul bun al cuvântului. — „Idea Rusă“, și rândurile de nepieritoare valoare a autorului operei fără pereche „La Russie et l'Église universelle“. Fenomenul, mutatis mutandis, e același în lumea tuturor pseudoortodoxiilor (o vorbă a lui Soloviev). Nu se află însă și aiurea crainici ai adevărului lăpădați de toată grija cea lumească și având curajul apostolic al lui Soloviev de a

constata răul, de a-l demasca și de a rămânea până în capăt de partea adevărului, respingând orice ispită la tăcere și complicitate rentabilă pe tărîmuri mai palpabile decât ale consecvenței și intransigenței spirituale-morale. Cel care a scris cele de mai sus, a așternut pe hârtie și cele ce urmează, privitor la „păcătoșenia” turmei mari dar necredincioase, al cărei păstor e poliția care, cu forța, prin lovituri de biciu, face oile rătăcite să intre în staul”; la vina „instituției de stat care poate fi de folos intereselor statului și disciplinării moravurilor” — se gîndește la biserica Rusiei, — și care singură s'a osîndit nevolniciei și morții:

„Conștiința rusă nu-i liberă în Rusia și gîndirea religioasă stă inertă; urciunea pustirii s'a sălășluit în locul cel sfînt; sabia spirituală — cuvîntul — e acoperită de rugină și-i subăpată de sabia materială a Statului; în apropierea zidurilor Bisericii, în loc de ingerii lui Dumnezeu, cari să-i păzească intrările și ieșirile, vede omul jandarmii și inspectorii poliției, acești păzitori ai dogmelor ortodoxe, acești directori ai conștiințelor noastre... Un așezămînt părăsit de Duhul adevărului nu poate fi adevărata Biserică a lui Dumnezeu. Pentru a recunoaște (Duhul adevărului), nu e de lipsă să ne lăpădăm de legea părinților noștri; nu e necesar să renunțăm la pietatea poporului pravoslavnic, la tradițiile sale sfînte, și la toate acele lucruri sfînte pe cari el le venerază. E limpede, dimpotrivă, că singurul lucru pe care trebuie să-l aducem jertă adevărului este așezămîntul pseudoecleslastic așa de bine caracterizat de scriitorul ortodox; acest așezămînt care are de temelie servilismul și interesul material și drept mijloace de acțiune fraudă și violență”. (H. 241—243).

Tragedia sufletului rusec, altfel adînc religios, o vede în virusul bizantin, care e moștenire a trecutului și „pseudortodoxiei teologicienilor” oficiali rusești și care pseudoortodoxie, ea singură, e anticatolică, poporul fiind catolic în credința și pietatea sa și străin de acea „pseudortodoxie a școlii (rusești) teologice care n'are nimic comun cu credința Bisericii universale, nici cu pietatea poporului rus și nu conține nimic pozitiv”, și carea, așa „silită cum e de o mie de ani, să apeleze la un săbor ecumenic, pe care tot ea trebuie să-l declare imposibil, nu dănuiește decât mulțumită bunului plac și în atîrnare de puterea vremelnică”. (H. 262—263). Păcatele Bizanțului, politic și religios, sunt multe și mari. Arianismul, nestorianismul, monofisismul și iconoclasmul sunt totatătea răbuniri, în fond păgâne, ale ideii de independență absolută a Statului de Biserică, îndreptate împotriva tendinței creștine, unificatoare în sensul supremației Bisericii față de stat, tendință susținută cu strășnicie de Papii dela Roma. Asta-i pricina năpustirii despotismului anticreștin al împăraților bizantini (susținuți și de o ierarhie slugarnică) asupra a ceea ce se vădia a fi oarecum „realizarea materială a divinului, punctul material fix, centrul de acțiune exterioară și vizibilă, chipul și unealta puterii divine: asupra Scaunului apostolic al Ro-

mei, — această icoană miraculoasă a creștinismului universal*.
(H. 252). — Dăpănând același fir al istoriei, Soloviev continuă:

„Imperiul pseudocreștin al Bizanțului trebuia să deie o luptă decisivă cu papalitatea ortodoxă, carea era nu numai păzitoare infalibilă a adevărului creștin, ci și prima realizare a acestui adevăr, în viața colectivă a neamului omenesc“. (Așa s'a făcut că după „era erezilor imperiale“ a început „evoluția bizantinismului „ortodox“, o nouă fază a spiritului anticreștin). Rolul decisiv în această parte a istoriei l-a jucat un al treilea partid (care n'avea nici curajul marilor Mărturisitori răsăriteni ai Bisericii, cum fuseseră Athanasie, Ion Gurădeaur..., nici perversitatea eresiarhilor). Marea majoritate a clerului înalt grec aparținea acestui partid, pe care îl putem numi semiortodox, ori mai de grabă *ortodox-anticatolic*. (Așași dogmei din convingere, rutină ori tradiție, membrii acestui partid) n'aveau nimic, principial, împotriva unității Bisericii universale, dar numai cu condiția ca centrul acestei unități să fie la ei; și, fiindcă de fapt acest centru se afla alurea, au mai voft să fie greci decât creștini... Ca creștini nu puteau fi cesaropapiști în principiu, dar ca patrioți greci mai presus de toate, ei au preferat cesaropapismul bizantin papalității romane“. (Reacțiunile anticatolice, antipapiste, se manifestau, la început, după fiecare erezie: îndată ce scădea primul entuziasm al biruințelor ortodoxiei catolice, o parte însemnată a ierarhiei orientale regreta că acele biruințe se datorau pontificilor romani. — Trebuia deci o soluție a problemei. Soluția a găsit-o, înfărșit, Foșe: Dacă împărații bizantini n'ar mai legifera în materie dogmatică, li-s'ar lua Papilor orice pretext de a mai interveni în Răsărit. Asigurați din partea aceasta, ortodocșii anticatolici se credeau îndreptățiți să se impace și „cu un stat politic pur păgân“. Pactul s'a făcut pe acest temei). „Împărații bizantini au îmbrățișat, odată pentru todeauna, *ortodoxia* ca dogmă abstractă, iar ierarhii ortodocși au binecuvântat *in saecula saeculorum*, păgânismul vieții publice... Fapt semnificativ și nu îndestul de remarcant: după 842 n'a mai fost nici un singur împărat *eretic* ori eresiarh la Constantinopol“. Scopul acestui pact era proclamarea particularismului Orientului, neatărnarea sa de papa, nepăsarea sa de Biserica universală. Așa s'a făcut că „această așa zisă ortodoxie în realitate nu era altceva decât *erezia ce se întoarcea îndărăpt*... Această contradicție profundă între ortodoxia mărturisită și erezia practică era un început al morții pentru imperiul bizantin. Aceasta-i adevărata pricină a rului sale“. (H. 252—255).

Consecvent cu convingerile sale, pe cari atât de des și de categoric le-a mărturisit, Soloviev a trecut la catolicism în Moscova, la 18 Februarie 1896, în capela Notre-Dame de Lourdes, în prezența preotului rus convertit N. Tolstoi și a familiei acestuia, cetind solemn declarația: „Ca membru al adevăratei și venerabilei Biserici orientale ori greco-ruse, care nu vorbește prin vre-un sinod anticanonic și nici prin slujbași ai puterii vremelnice, ci prin glasurile marilor săi Părinți și Dascăli, eu recunosc de judecător suprem în materie de religie pe cel care a fost recunoscut ca atare de S. Ireneu, S. Dionisie cel Mare, S. Athanasie cel Mare, S. Ioan Gurădeaur, S. Ciril, S. Flavian, fer. Teodoret, S. Maxim Mărturisit-

torul, S. Teodor Studitul, S. Ignațiu, ș. a., — adecă pe S. Apostol Petru, care trăiește în urmașii săi și care n'a luat în deșert cuvintele Domnului: Tu ești Petre și pe această piatră voi zidi Biserica mea — Intărește pe frații tăi — Paște oile mele paște mielușeii mei". — Incepând cu acea clipită, declarația sa din 1889: „Eu aparțin adevăratei Biserici ortodoxe; pentrucă asta înseamnă a mărturisi în integritatea sa ortodoxia tradițională: fără a fi latin, eu recunosc Roma drept centrul creștinismului universal". (H. 260. 314—315) căpăta și formal un sens deplin și înălțător ¹⁾.

Am stăruit mulțisor asupra lui Vladimir Soloviev, pentrucă vedem în el idealul bărbatului de știință și întruchiparea apostolului refacerii unității religioase între Răsăritul înveninat până acum de Bizanțul cu multe păcate pe conștiință și între Roma cu adevărat ortodoxă. Suflet ne iubitor de arginți și plin de milă față de sărmani — a fost văzut deseori traversând străzile Moscovei și Petrogradului în căutarea nevoiașilor să-i miluiască și chiar cerșind pela prieteni în acelaș scop — dânsul a simțit o milă și mai chinuitoare față de cei ținuți în întunec, departe de lumina adevărului religios. Liber acces la aer curat și la lumină; ridicarea barierele artificiale cari țin sufletul neamului în izolare și trândăvie; drum slobod spre adevărul deplin și dătător de viață: acesta a fost dorul care l-a mistuit toată vremea. Cunoștea și piedecile ce-i stăteau în cale: (Oamenilor din Rusia pravoslavnică) „li e frică de adevăr, pentrucă adevărul este catolic, adecă universal. Se vrea cu orice preț o religie a parte, o credință rusă, o Biserică imperială. Nu ține nimeni la ea pentru ea însăși, ci voiesc s'o păstreze ca atribut și drept consacrare a naționalismului exclusivist". (H. 243). Cugetătorul acesta sistematic prin excelență și stăpănit de viziunea grandioasă: Triumful lui Isus Hristos în umanitate (*Nichifor Cratic* la Dr. N. Terchilă, o. c. pag. 7) nu știe însă de frică. El știe altceva: știe că pentruca patria sa să-și îplinească menirea-i mesianică în Europa și în lumea întreagă, e neapărat de lipsă reali-

¹⁾ Precizează cu alt prilej Soloviev: „Biserica Romei și nu Biserica latină e aceea care este *mater et magistra omnium Ecclesiarum*. Episcopul Romei și nu patriarhul Apusului e acela care vorbește infailibil *ex cathedra*. Și nu trebuie uitat că a fost o vreme când episcopii Romei erau Greci". (H. 312). — Dânsul a înțeles să fie adevărat ortodox, ceeace = catolic. Dacă așa prinde lucrurile păr. Dr. N. Terchilă, prof. de teologie în Sibiu, când scrie: „Solovieff nu se poate despărți de credința bisericii sale, el nu se poate despărți de tradiția ortodoxă". (Vezi: Dr. N. Terchilă: Idei de filosofie religioasă la Vladimir Solovieff, Sibiu, 1936, pg. 35), nu avem nimic de zis. Ba cu dor dorim să dea Dumnezeu să cugete la fel, să simțească la fel și să porceadă la fel, toți ortodocșii. În această ortodoxie vrem să fim oricând una și nedespărțiți.

zarea în prealabil a unui postulat mareș și sfânt: „stabilirea unei legături morale și intelectuale între conștiința religioasă a Rusiei și a adevărului Bisericii universale”. (H. 257). Și de aceea trăește ca un sfânt, se roagă, se împărtășește des, studiază fără părtinire, cuvântează și scrie. În fața păcatului și a neadevărului nu închide ochii. Mai ales când păcatul și neadevărul se ascund în haine sclipitoare și lansează vorbe late și goale, dar seducătoare pentru cei mulți și buni, — și simpli. Are șfichiuri de foc pentru „pseudo-ortodoxia” care, ea una, nu se silește și nici n'are ce căuta în împărăția lui Dumnezeu, dar nici pe alții nu-i lasă să intre. Și până la suflarea-i din urmă, n'a încetat să vestiască adevărul revenirii la unitatea credinței cu Roma Sf. Petre și a urmașilor acestuia.

*

Ortodoxia română, în unele privințe, e soră cu cea rusească. Mult apreciatul ei apologet de astăzi, d. *Nichifor Crainic*, ocupându-se în 1924 cu stările din biserica ortodoxă română, o timbrează, scurt și lapidar: „*Pseudobiserică, iar creștinismul pe care e chemată să-l propage, un psoudocreștinism*”. (Vezi: *Cuvântul*, 13. XI. 24). Asta după ce *Gândirea* (5. I. 1923) adusese, din peana aceluiaș, articolul „*Isus în țara mea*” cu liniile-i de tablou înspăimântător:

„*Biserica e plugarul care și-a lăsat moșia parloagă — Biserica ne servește un Hristos pocit și găngav, care sforăie pe nas cuvinte nedeslușite*”.

În parohii n'a ajuns până acum decât doar câte un exemplar din Evanghelia nu întreagă, ci tipărită în pericope sărbătorești, pentru întrebuițarea cultică. Preotul o găngăvește fragmentar, mai mult pe nas de cât cu buzele. odată în sărbătoare, apoi o ascunde cu grijă pe masa altarului sub maldărul de fuste sacrate al odăjdiilor.

Dintre prerogativele ce și-a însușit prin canoanele sinoadelor istorice, prerogative transformate într'o monopolizare a lui Isus Hristos, biserica practică astăzi una singură: administrația tainelor. Adică: a acelor deprtate extracții, obținute în curs de veacuri, printr'un întortochiat alambic de formule din florile proaspete ale Evangheliei. Și Evanghelia a fost înlocuită cu acele extracții, Hristos cu ritualismul sacerdotal. Biserica a devenit astfel, în mijlocul nostru, un fel de ciudată spîțerie alchimistă, care negociază paliative pentru nevoi inexistente, în lipsă de leacuri pentru nevoile reale ale zilelor noastre.

A-i atribui bisericii lui Hristos un rol național în sensul acestei dulci minciuni cu care ne leagă mintea manualele de școală, înseamnă a-i tăgădul, pur și simplu, caracterul de instituție divină. Venerând-o pentru acest motiv am tăgăduit-o de fapt cu desăvârșire. Și chiar de ar fi avut pe vremuri un asemenea rol, care nu poate fi înfeles decât ca o înfiripare de cultură, azi l-a pierdut din mână. Dacă au fost cândva arhierii și preoști și diaconi și meșteri călugări, care au ciotit cu sacră migală chipul dintâi al graului nostru scris, — împotriva înaintașilor lor, ce se mulțumeau cu stearpa slavonie și cu greaca, — nu sunt oare urmașii lor, arhierii bisericii de azi, aceia cari au stălcit aceleș grai, până l-au desfigurat, în actualele cărți rituale și în biblia sinodală? Acum câțiva ani, pe vremea războiului, unul dintre ei s'a dovedit atât de sărac cu creerul în cât dânsul, episcop, a rețipărit pentru soldați Visul

Maicii Domnului. În gândul tnahtului prelat Evanghelia n'a mijit o clipă. De fapt, monopolul pe care și-l atribuie biserica asupra lui Isus Hristos echivalează cu interdicția lui de a circula în mijlocul poporulul.

În creerul bisericesc adormit nu s'a oglindit realitatea vieței în mijlocul căreia el era menit să lucreze.

După cum ca putință culturală, biserica nu dă mai mult de cât o caricatură a graiului românesc, tot așa ca putere spirituală nu dă decât caricatura religiei adevărate. O ironie răzbunătoare așează pe preot, în stima publică și în rolul său, între moașa comunală și baba descântătoare. Farmecele babel se întrec în efect cu slujbele popei. Iată rezultatul la care a ajuns prin sine însăși ortodoxia noastră exclusiv ritualistă.

S'a vorbit mult și s'a cheltuit multă cerneală pentru acreditarea credinței că ortodoxia română s'ar fi ostenit, prin bisericaniile săi, cu rezultate apreciable, pentru infiriparea și întărirea unui curent viu de gândire și simțire creștină în lumea studențimei noastre. Cel care arată însă că afirmația aceasta nu e adevărată, este tot d. *Nichtfor Crainic* dela care cetitorii „Gândirii” (nr. 7-8 pe Iulie—August 1927) aflau că „apariția frumosului fenomen printre studențime nu se datorește bisericii noastre. El s'a dezvoltat din nucleele de propagandă religioasă americană și treptat se colorează ortodox prin insistența cu care se desbate în presa națională problema ortodoxiei de câțiva publiciști laici”. Ierarhia ortodoxă română, se spune tot acolo, are alte preocupări: „Pe când prelații tradiției noastre religioase își trimet tinerii teologi încă la nenorocita școală a protestantismului, pe când ei înșiși acești prelați se arată încântați de congresele internaționale protestante, pe când însuși I. P. P. Patriarh al României binecuvântă aceste congrese, cei câțiva publiciști laici... sunt nevoiți să cheme la ordine pe membrii rătăciți ai Sfântului nostru Sinod, iar elita studențimei universitare fără îndrumători duhovnicești, (sblinierile sunt ale noastre. N.) să străduiește singură să-și organizeze sufletul în formele ortodoxismului. — Ciudată situație”.

De fapt: ciudată situație. Pe care noi, Românii uniți, n'o dorim nici morți în biserica noastră. Și nu ne bucurăm de fel c'o știm în biserica ortodoxă română. Mai mult: legăturile cu anglicanii și numărul tot mai mare de tineri ortodocși români trimiși la „nenorocita școală a protestantismului” arată limpede că ortodoxia română „ruitur în pejus”. — Fraze căutate și ticluite de așa, cât să sune frumos, impresionează doar pe naivii cari se lasă captivați de așa ceva. Românii uniți au învățat însă în școala Romei realismul sănatos care-i oprește să se deie plainici îndată ce cutare „Graeculus loquax” se produce cu artificii poetico-retorico-filosofice, bune să satisfacă orgoliul de sofist bine plătit al unuia sau altuia, și nimic mai mult. De aceea ascultă liniștiți expectorații trase pe calapodul acesta; le cetesc clătinând din cap

și le aruncă cu scârbă. — Nu în vorbăria meșteșugită, dar nerumegată și nesinceră, se vedește sufletul românesc!

Suntem mereu molestați, noi Românii uniți, să îmbrățișăm ortodoxia Bizanțului postkerularian. Suntem bărfiți în fel și formă și prezințați ca niște înstrăinați de neam, cari nu mai aud glasul chemător prin veacuri al strămoșilor, odată ce nu ne imbulzin la pieptul cutărui purtător de potcapiu grecesc¹⁾. Ni-se fac nenumărate mizerii pentru „încăpăținarea“ noastră în „papistășia“ streină și înstrăinatoare, ș. a.

Câte învinuiri veninoase, atâtea plăsmuiri păcătoase. Dacă „Biserica papistașă“ vrea să zică: Biserica Romană, latină, atunci avem nu numai dreptul, ci și datorința sfântă să ne purtăm cu venerație filială față de acea Biserică, fiindcă la sinul ei ne-am format ca neam. Celea ce caută să le mărturisiască și d. Ștefan Meț, istoricul ortodox ardelean, că adevă: „In biserică românească, supusă scaunului patriarhului din Roma, a dominat până cătră sfârșitul veacului al IX-lea limba latină²⁾ e un adevăr așa de dovedit, încât a-l mai tăgădui înseamnă sfidarea celui mai elementar bun simț³⁾. Dar cum spune acelaș, deja în veacul VI—VII (și, firește, cu atât mai vârtos la sfârșitul veac. IX) „se poate vorbi de un popor român cu firea și limba sa deosebită mărturisind credința mântuitoare a lui Hristos“⁴⁾. Acea limbă a străbunilor noștri și acea mântuitoare credință creștină a lor nu le aveau nici dela Bulgarii ce vor hotnogi mai târziu, pe ai lor, nici dela Bizanțul ce nu-i trăsese încă de păr sub oblăduirea sa, ci dela Roma care aduce aci, încă fiind păgână, pe urzitorii neamului ce era să fie neamul românesc și care va crește, mai apoi, prin grija urmașilor vârhovnicului Petre, odraslele acestora în dragostea lui Hristos și a limbei latine și în mărturisirea crezului roman. Aceasta până când „un fatal destin al istoriei“, cum zice *Dimitrie Onciul*, (*Din Ist. Rom. p. 15*). îi va smulge

¹⁾ Preoțimea română, dela vlădică până la opincă, a purtat pălărie și căciulă până către sfârșitul veac XVIII. Cel care a introdus potcapiul a fost Iana-riotul Nicolae Mavrogheni (1786—1790). Boierinașul *Pitarul Hristache* a eternizat în versuri această „facere“ mavroghenicească:

Apoi le mai porunci	Cum unii obișnuia,
Și alta îi sfătui,	Ci ca un dar neclintit,
Că toți să pue în cap	De tot să fie oprit...
Câte un grecesc potcap;	Gata la poruncă fuse,
Ca nimeni să nu-l mai ia	Și toți potcapiu țși puse.

(Cfr. *M. Theodorian Carada*: *Din Irământările trecutului*. Buc. 1920 p. 12).

²⁾ Cf. ȘTEFAN MEȚ: *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*.

Sibiu. 1935. Vol. I. pag. 28.

³⁾ T. a. pag. 19.

pe acești fii ai Romei dela sânul ei. Ca să fie încătușați și înabușiți, veacuri multe și tragice, în bezna bulgărească, iar după aceea în atmosfera miasmatică a Bizanțului-răsadniță de rafinării păgâne și de erezii ¹⁾, ei, străbunii noștri, ai căror părinți avuseseră fericirea să aibă de mare păstor sufletească pe acel admirabil Sf. Nechita de Remesiana, „un romanizator al nostru și, prin creștinism, un reînviător în forme eterne a tradiției curate, romano-italice, la Dunărea de jos”. (V. Pârvan).

Ni-se tot pomenește de mormintele strămoșilor adormiți în ortodoxia bulgaro-greco-sârbească. Le răspundem atâta: Săpați ceva mai adânc pe toată întinderea pământului locuit cândva de Români și veți da de rămășițele străbunilor străromâni, așezați spre veșnica odihnă de păstorii lor sufletești latini, cu slujbă latină, cum se cuvenea unora cari în legea Romei papale s'au botezat, au crescut, au trăit viața-le creștină și au murit, ca părinții din părinți. — Vor fi având și aceștia cuvânt când e vorba de glasul sângelui și al conștiinței creștine române. Chiar mai mult decât bulgaro-greco-ruso-sârbimea care, pe calea formelor și a duhului bizantin, ne-a năpăstuit mai mult ca orice altă pacoste ce a venit asupra neamului nostru. Faptul că astăzi atâția inși și dincolo și dincoace de Carpați își permit să încarce de ocări Roma papală și Biserica Romană vădește un singur lucru: substratul românesc e prea năpădit și înveninat de molozul bulgaro-fanarioto-sârb, otrăvit la rândul său de „boala lui Vizantie”: ura față de Scaunul roman.

Are drept d. Crainic că în lumea ortodoxiei noastre se leagă mintea oamenilor cu dulci minciuni servite pe pagini de manuale de școală. Și tot așa-i folosită ziaristica, amvonul, salele de întruniri, și tot ce stă la dispoziția unor români de mai mult ori mai puțin dubioasă proveniență etnică și mai mult ori mai puțin stăpâniți de boala căpătată într'o lume care nu-i a ortodoxiei și care boală îi predispune să strănute a protestanți (vorba păr. Gala Galaction). Se tot cântă, pe toate gamele, lauda „legii strămoșești”, falsificându-se istoria și abuzându-se de ignoranța mulțimilor neinstare să cearnă și să reducă la adevărata lor valoare sporovăelile bombastice ale „ ritorilor ” ce se improvizează în dascăli și luminători, când în realitate sunt răspânditori ai păcătoșeniei și ai minciunii ²⁾.

¹⁾ Papa Ioan VIII scrie regelui Bulgarilor: „Dic nobis, Fili, și aliquando Graeci sine hac vel illa haeresi fuerint; et cum non inveneritis eos ab aliqua haeresi aliquando liberos extitisse, oportet vos eorum fraudes et consortia fugere, ne cum illi erraverint, vos erretis...” (P. L., 126, 758 C.).

²⁾ Un dascăl blăjan ce vrednicia într'adevăr cinstea de dascăl luminat (Dr. Alex. Grama) scria, cu aproape o jumătate de veac în urmă, apropos de panglicăria

Se impuiază capul obștei credule cu dîtirambe ridicând în slăvi opera culturală, moralizatoare și națională a ortodoxiei române. Când cei cari vreau să știe o pot ști prea bine că de operă culturală în sensul cum a activat pe tărîmul cultural biserica romană¹⁾ nici pomenire nu se poate face când e vorba de biserica noastră neunită. Copierea de manuscrise slave aduse din mănăstiri bulgare și sârbești, extrase din cronicile bătrîne și hrană pentru distracție ca Varlaam și Ioasaf, Vămile Văzduhului, Călătoria Maicii Domnului la Iad, Legende bogomilice, Sf. Duminecă, Sf. Vineri, Apocalipsul cel nou și altele ca acestea nu înseamnă doar cultură cu care să

culărui unit apostat, tocmai în legătură cu „legea strămoșească”: „Oamenii fără cultură, catolici, »ortodoxi«, calvini și alții, nu se prea îndatineză a-și părăsi religiunea și a trece la alta. Motivul, ce-l aduc, este de comun, că nu voiesc să-și părăsească »legea strămoșească«. Pentru ce însă? Pentru că doar sunt convingși din argumente solide, că »legea strămoșească« e adevărată? Nici decum! Ci pentru că neînțelegând nimica din nici o lege, n'au nici un motiv de a se lega de una mai tare ca de alta, decât că una e „legea strămoșească” și altele nu. Și apoi respectul acesta față cu »strămoși«, dar numai acesta, și nici o altă convicțiune bazată, îi face și pe ei, să se lege de »legea strămoșească» și nu de altele. Sub „lege” însă înțeleg numai formele din afară ale religiunii.

„Tot așa stă lucrul și cu popoarele fără cultură. Toată religiozitatea lor se reduce la niște forme goale și uzanțe fără a fi înțelese de popor. Poporul se leagă însă de ele, dar numai fiindcă sunt „strămoșești”, căci alt motiv nu poate aduce. La atari popoare biserica de comun nu funcționează ca un organism deplin desvoltat străbătând viața religioasă a poporului în toate manifestările ei, așa cât fiește care membru al bisericii să aibă conștiință despre admirabilul organism al bisericei, să se simțească ca o parte integrală al lui, și chiar prin aceea să fie legat de biserică, de credința și de instituțiunile ei de adevărată convicțiune intimă despre adevărul ei înălțat preste ori ce îndoiele și scrupul, iară nu pe baza conservatismului mecanic al „legii strămoșești” nedemn de un popor cult”. (Cf. *Cestiuni, etc. Blaj. 1893. pag. 129—130*).

) Scrie d. Nichifor Crainic în „Universul” din 28 Aprilie 1931: „Putem noi să tăgăduim bisericii romano-catolice formidabila experiență istorică acumulată în astfel de răsboaie ale spiritului? Când Anticrist a îmbrăcat în Occident forma geniului filosofic negativ, catolicismul i-a opus filosofia creștină. Când Anticrist a îmbrăcat strălucirea artei și a poeziei ucigătoare de suflet, catolicismul i-a răspuns cu stâlpii de foc ai artei creștine; când Anticrist a devenit savant, catolicismul a intrat în laboratorii și a căutat să fundeze științific adevărul religios; când Anticrist a apărut ca demagog social, catolicismul i-a opus ordinea creștină a societății. Noi vom zice, fără îndoială, că e un alt mod de a lucra decât cel în care am crescut noi orientalii. Dar acest mod nu se exclude, ci se completează cu modul nostru contemplativ. Modul acțiunii catolice, în epoca modernă de defensivă, a trebuit să se formeze după împrejurările complexe ale civilizației occidentale. Și noi înșine știm, că spiritul militant se cere ascuțit și mlădios din cale-afară, — după cuvântul și după spiritul apostolului Pavel: *M'am făcut tuturor toate, ca pe toți să-i dobândesc!*”

fie în drept-o biserică a se mândri. Puținele însemnări istorice originale ale lui Macarie dela Neamtu, ale lui Eftimie, ucenicul lui Macarie și ale lui Isaia dela Slatina, așa cum sunt scrise ele, în slavonește, nu au cine știe ce valoare pentru sufletul românesc. Călugări și vlădici bulgari, sârbi ori greci cu orice și-au bătut capul, numai cu acest năpăstuit suflet românesc nu. Pentru a cunoaște duhul stăpânitor în biserica românilor de dincolo e destul să se știe că, bunăoară în Muntenia, dela aducerea tipografiei prin călugărul sârb Macarie la 1507 și până la 1640 — așadar vreme de 130 de ani — n'a apărut tipărit de sub teascurile acelei tiparnițe nici un șir în românește. Cea dintâiu carte românească tipărită la românii de dincolo e Pravila apărută în 1640. E ușor de închipuit ce va fi fost preoțimea dela sate în acele vremuri cumplite. Matei al Mirelor sigur că nu prea exagera când zicea că „preoții nu știu să boteze copii, nici să liturghisească rugăciunile lui Dumnezeu; de cununie și maslu, când aud se minunează și pe celelalte taine mai nu le știu nici de nume. Strașnic s'au sălbatăcit; nu mai știu nimic, ci mănâncă doar colivie ca dobitoacele“. Și ce era să învețe bieții popi dela sate dela niște „lumini“ ca ieromonahul Partenie Metaxapoulos, lingușitorul blasfem care, adresându-se lui Alex. Ghica, scrie în prefața „Invățăturii creștinești“ (București 1568): „Bucură-te Măria Ta, fiind nobil. O stăpânitorul meu cel vestit, *mai binefăcător decât Dumnezeu*“ (1). Ori, faptul că la 1742 Constantin Mavrocordat trebuie să poruncească aspru ca preoții să fie aduși la Vlădicie și aci vreme de 40 de zile să fie siliți a învăța ceea ce se țin de slujba duhovnicească, nu vădește o înfricoșată stare de decadență a tagmei preoțești? Cu așa păstori nu ne mirăm de durerea vlădicului Damaschin care, la 1715 a văzut cum „Românii noștri stau în biserică ca boii, neînțelegând ce se cetește și ce se cântă și iese fără nici un folos din biserică“. — Sub nici un raport n'a activat mai strălucit pentru sufletul românesc și conștiința religioasă ortodoxia ardeleană. Aceasta e drept că nu-i fericește pe ardeleni cu vlădici bulgari ori fanarioți, dar stă și ea sub oblăduire de sârbi, chiar și după ce, prin unirea cu Roma, puteau fi toți românii ardeleni scăpați de năpasta aceasta. Adecă totuși, s'a făcut simțit și aici duhul fanariot 1) prin „Caloiani“ Pater din Sibiu — faimosul

1) Din discursul unui fanariot sută la sută: „Nobili și cinstiți boieri! În sfârșit a venit timpul atât de mult dorit de noi. Să ne folosim de el, căci omul puternic n'are decât să dorească, pentru ca toate să-i vină în ajutor. Meșteșugarii pentru dânsul lucrează, numai pentru dânsul fac mi-

Pater Ianoș — care muștră pe Atanasie al Bălgradului trecut la unire și-i pune în vedere că va fi de ocară nu numai peste 20 sau 30 ci și peste 100 de ani, dacă va schimba „legea, au rea au bună“¹⁾. (ce superioară înțelegere etică creștină!). — Are drept d. Z. Păclișanu când constată: „In numele religiunii, al ortodoxiei eșiau din țară sumele mari de bani, câștigați prin munca aspră a țăranului român, pentru edificarea și împodobirea bisericilor, întemeierea și susținerea școalelor din Răsăritul grecesc; în numele ortodoxiei se tipăreau în țările române, cu bani românești, cărți liturgice și cărți religioase, chiar și în limbile arabă și georgiană; în numele ortodoxiei se făceau multe închinări de mănăstiri și inzestrarea lor cu averi mari, încât a cincea parte din teritoriul principatelor era în mâna bisericilor și mănăstirilor grecești, și năvălirea în țară a călugărilor și a altor clerici, și nesfârșitul șir de emisari ai patriarhilor și arhierieilor, cerșind milă în celea două principate unde se simțiau mai bine decât acasă. Cutropirea grecească de o parte, iar de alta ignoranța uriașă a clerului, mai ales a preoțimei de rând și a călugărilor, a făcut ca rolul bisericii în dezvoltarea culturală și națională a neamului să fie foarte mic, ba, în multe privințe, destructiv“²⁾.

nuni știința și arta. Să lăsăm filozofilor grija de a convinge lumea săracă că viața puternicilor și a bogăților este o viață de mizerie și că nu trebuie, ba nici nu merită, să fie invidiată; — că omul ambițios e o ființă nedreaptă, pe care omul cuminte o disprețuește. Amicii mei, această morală este bună pentru prostime, dar pentru noi n'are valoare. Să ne grăbim mai bine a ne îmbogăți. E adevărat că vom fi siliți a tunde de aproape oile noastre, cari sunt poporul. Dar ce primejdii avem de temut? Nu suntem noi acoperiți de puterea Hospodarului, care singur și cu capul lui e răspunzător de administrația sa? De altminterlea, e știut că argintul te scapă de orice grea întâmplare; nu se ating reputațiile acelor oameni cari au aurul ca bază. — Credeți-mă, amici, mai bine e să punem mâna pe bani decât pe conștiință“. Cf. M. F. ZALLONY: *Despre Fanarioți*. București. (Bibl. pt. toți) Nr. 152—154, pag. 76—77.

¹⁾ Cf. N. IORGA: *Istoria Bisericii Românești*. Vălenii de munte. 1909 Vol. II pag. 52.

²⁾ Cf. Z. PĂCLIȘANU: *Biserica și Românisul*. Cluj. 1910, pag. 25—26. Ar fi de dorit ca această lucrare excelentă să fie scoasă din nou, căci s'a epuizat, și să fie, eventual, îmbogățită și provăzută cu o anexă documentară, dat fiindcă: „contra facta non valent argumenta“. — La acest loc rețin și judecata severă dar dreaptă, a mult hulițului D. Drăghicescu (Din Psihologia poporului român. București. 1907. pag. 357—368): „S'a zis și se repetă foarte des că biserica, și legea creștină ne-a scăpat neamul și țara de pieire. Iată un lucru afirmat de toți și prea puțin controlat. Cu tot atâta drept cuvânt se poate afirma că legea creștină, biserica noastră, duse neamul românesc, în mai multe rânduri, la marginea Pierzării. Dacă pri-

Știm prea bine că îndată ce vine vorba de sf. Unire, toți dușmanii ei sar cu tunurile lui Bucow, cu luptele fratricide dintre românii ardeleni în veacul XVIII (isvor: „evanghelia” d. Silviu Dragomir: Desbinarea religioasă, etc., 2 vol.) și cu rapacitatea „lupului roman” (delicatețe de a d. St. Meteș, o. c. pag. 62) care, chipurile, nici când n'a vrut altceva decât să sfășie turma română, folosindu-se de dinți ungurești. Se uită că generalul Bucow, trimis de Viena politică și nude Roma papală, să restabilească ordinea într-adevăr tulburată, a restabilit-o, — vorba d. Mariu Theodorian-Carada (Pax. pag. 27) — „așa cum știu militarii să restabilească ordinea”. De sigur c'a fost o reprimare aspră. Numai cât (cum scrie același) „de sângele vărsat și de suferințele îndurate vinovați sunt cei ce, puși la cale de străini, au răsvrătit poporul ignorant și credul. — Bucow nu a făcut decât ceea ce au făcut generalii români în 1907; ceea ce ar fi fost siliți să facă în 1929, dacă răscoala încercată de agentii Sovietelor și din Sfântul Munte ar fi isbutit să rătăcească norodul pe chestia calendarului, cum au încercat. Eroi și martiri nu se poate spune celor ce cad victime marelor ignoranțe și credulității lor fără margine”. — Pentru bârbitorii sf. Uniri însă principalul nu e adevărul, ci improșcarea celor luați la țintă.

Se face adevărat spectacol ațătător cu pătimirile cutărui preot ori călugăr ortodox din Ardeal. Se trece însă cu vederea cât au suferit dela ortodocși uniții, cari nu înțelegeau să mai revină la turma cu păstori „români” ca Sofronie, Visarion și alții de teapa acestora, meșteri în a fanatiza mulțimi ignorante. „Unde nu mergea cu binele — cum scrie ortodoxul Hurmuzaki — venea rândul

vești lucrurile mai de aproape, de mirare este cum de am scăpat de prăpastia ce-a deschis de atâtea ori națiunii noastre biserica creștină. Dacă legea creștină a făcut ceva ca să ne scape și să ne păstreze, n'a fost de sigur în vederea lumii acesteia, ci, poate, pentru lumea cealaltă, pentru împărăția cerurilor. În lumea pământeană, legea creștină putea să ne dea pradă slavismului dela chiar începutul ființării noastre naționale, după cum era s'o facă mai târziu, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea. Slavismul bulgar sau moscovit stătu gata, în două rânduri să ne înghită, mulțumită bisericilor ortodoxe ce aveam comun cu el. Iar dreptcredincioșii din Levant și din Fanar, îmbrăcați în odăjdii perfide, desbrăcarea mănăstirilor și pe țărani de țarinile lor bogate. Dacă neamul nostru se păstră și scapă, nu fu prin, ci peste biserică. A trebuit să fie o vitalitate fără seamăn, care, cu toată urgia istoriei noastre, ne-a mai putut păstra în ființă.. Datorăm deci virtuților și însușirilor noastre sufletești admirabile, pe cari ni-le lăsară moștenire părinții noștri etnici Daco-Români, că până acum nu ne-au înghitit nici puhoiul parbar, nici oceanul slav, nici furentul turcesc, nici putrezichinea morală greco-fanariotă”.

la forță... N'au lipsit nici bătăi și maltratări puse ici și colea pe preoții uniți mai neascultători de astfel de dorințe. Cu cât se amâna lucrul, cu atât se îngrămădeau asupra capului lor jefuirile și prigonirile. Nici un preot unit nu se putea arăta în biserică și totuși poporul nu cerceta nici o biserică... Ce e drept Impărăteasa a cerat cu unele mijloace blânde să liniștească populațiunea, însă fiindcă acele mijloace se aplicau de niște mâini *acatolice*, mai mult stricau decât folosiau*, La Blaj s'au păstrat până în 1843 odăjdile în cari a fost măcelărit de „frați” la altar un preot unit, iar protopopul ortodox Mihail Popoviciu din Idicel se deda unui „sport” sui generis: intra în bisericile unite, lua sf. cuminecătură de pe altar și o trîntea de vatră, în mijlocul bisericii, în văzul norodului îngrozit și scârbit¹⁾. Isprăvuri de acestea de-ale taberei neunite n'a pomenit însă I. P. S. Nicolae al Sibiului în vorbirea-i lungă și spectaculoasă dela Senat. Cum n'a pomenit nici faptul remarcat de Petru Maior (Ist. Bis. p. I. c. 4, § 10): „Pe urmă aceea se cade să dăm protopopilor celor uniți, cari toți sunt învățați și întru știința teologică procopsiți, că ei cu hărnicia și cumpătul lor au stins urgia aceea între Uniți și Neuniți, care mai înainte se vedea a fi neînvinșă, cât acuma nu numai nu se gonesc, nu se batjocoresc unii pe alții, ci încă cu prietenie frățească petrec la olaltă”.

Se tot agită problema propagandei catolice maghiare printre Români, prezintându-se această propagandă drept o uneltire a „lupului roman” pentru a oropsi și nimici tot ce-i românesc. Tendința e limpede: Papa dela Roma a fost în toată vremea inamicul nr. 1 al neamului românesc. De aceea, de regulă, se tace tăcerea peștelui privitor la faptul că într'o vreme când alții habar n'aveau ce-s Românii, Papa Inocențiu III († 1216) îi aduce aminte lui Ioaniță Așan obârșia romană a sa și a poporului său; că acelaș Papă avea de gând să înființeze o episcopie de rit bizantin pentru Românii din Ungaria; că Papa Grigore IX, la 1234, poruncește episcopului latin al Milcoviei să-și alipească un arhiereu de rit bizantin pentru Românii din Moldova, ca să-i scape și pe aceștia de pseudoepiscopi, a căror pastorație numai spre bine sufletesc nu le este, căci deși se socotesc creștini, au „rituri și datine ce sunt contrare cu numele de creștin”; că Grigore XI avea de gând să deie Românilor o episcopie proprie²⁾; că Papa Calixt III a și dat Românilor din

¹⁾ I. M. MOLDOVANU în: Arhivu pentru fil. și istorie p. 741.

²⁾ Cf. MARIU THEODORIAN-CARADA: *Acțiunea Sf. Scaun în România*. București. 1936. Pg. 85. — Istoria d. Meteș are, în nota 2 dela pg. 42 încreștarea, oarecum dosită: „Papa Grigorie XI-lea și regele Ludovic cel Mare, la 1374, voiesc să înființeze un episcopat românesc: Episcopul să cunoască limba românească, ca și preoții, și să fie om învățat”.

Ardeal și Ungaria, între anii 1456—1458, un episcop unit de rit grecesc în persoana vlădicului Macarie, pe care însă episcopul latin maghiar Nicolae dela Alba Iulia, cu clerici și mireni de-ai săi (nu Papa!), îl împiedecau mereu în deprinderea drepturilor sale, pentru care lucru Papa Paul II, la începutul a. 1466, rânduește ca vlădicul Nicolae să fie tras la răspundere; că Papa Bonifaciu IX, la 1399, îl autorizează pe episcopul Cracoviei să publice cruciadă în contra Tătarilor și Turcilor, cari au făcut invaziuni în Polonia, Lituania, Rusia și *Moldova*; că acelaș Papă, în acelaș an, dă autorizație vlădicului din Chalcedon contra Turcilor cari voiau să ocupe Constantinopolul și să devasteze *Țara Românească*, și că, în 1407, Papa Grigore XII provoacă pe toți creștinii să se ridice împotriva Păgânului care a devastat ținuturile Constantinopolului, ale *Țării Româneștii, Cumantel, Bulgariei și Ungariei*¹⁾; că Papa Paul II îngăduie, printr'o bulă specială, foloasele duhovnicești ale anului jubilar tuturor celor ce se vor închina la biserica din Suceava a lui Ștefan cel Mare²⁾; și multe alte semne de dragoste părințească au arătat Papii dela Roma Românilor înainte de Sf. Unire dela 1700 și de atunci încoace. Duhul urei fanariote față de Roma³⁾ s'a infiltrat însă așa de adânc în lumea noastră neunită, încât trebuie să te minunezi ca de un lucru mare când auzi vre-un ortodox de-al nostru mai cu carte vorbind despre șezătorii în scaunul Sf. Petre din Roma cu obiectivitatea cuvenită.

Cu duh fanariot stăpânitor mai ales la Românii de dincolo⁴⁾, dar resimțit și dincoace de Carpați, e de înțeles că neunirea va

¹⁾ Cf. Z. *Pârlișanu*: Propaganda Catolică între Românii din Ardeal și Ungaria înainte de 1500. Blaj, 1920. pg. 29. 22—23.

²⁾ Cf. *Martu Theodorlan-Carada*: Papa² (Cap. Papa în raport cu Românii). Iași 1938. pg. 139.

³⁾ Vorbind cu arhiepiscopii ortodocși din Nicomedia, Dercon, Sofia și Thessalonic, aceștia i-au spus lui *Zallony* despre fanarioti: „Una din primele obligații impuse nouă de politica lor este de a da instrucțiuni predicatorilor, duhovnicilor și tuturor preoșilor de mîr, ca să întrefie în inima Grecilor supuși otomanî o ură nestinsă în contra bisericii latine, și mai ales contra Grecilor cari ar împărtăși credința acestei biserici” (Cf. *Zallony* o. c. pg. 127).

⁴⁾ În ale sale cercetări istorice asupra „Influenței culturii grecești în Muntenia și în Moldova” (București, 1900, pg. 18-22), *Gh. M. Ionescu* ajunge la constatarea că „influența culturii grecești în biserică a fost covârșitoare. Clerul superior s'a grecizat și ca consecință fatală prin mitropolii, episcopii, prin bisericile mari și mănăstirile închinete s'a cîtit, cântat și predicat în grecește și rareori și în românește; legile bisericesti au fost consultate după autorii cei mai reuțați, probă numeroasele și voluminoasele sintagme și nomo-canoane de care s'au servit atât profesorii în Academii cât și

mai dăinui, spre cea mai mare pagubă a sufletului curat românesc și spre umilirea sentimentului național al unui neam neolatin ținut între străini cari îl dușmănesc de moarte cu tot ce are el mai drag ¹⁾). Alergătura mai nouă după anglicani numai cinste nu aduce nici ea obrazului ortodox ²⁾). În aceeaș vreme frații întru la-

prin dicasterii. — Rangurile bisericești cum și numele însemnătoare sunt imitate după cele ale bisericii din Constantinopol...

Încât privește despre moravuri, școala greacă a fost detestabilă; ele se resimt și azi în biserica noastră, deși într'un mod mai ascuns. — Prin neconținutele căsătorii ce au avut loc între familiile românești și cele grecești, a intrat în masa atotmistuitoare românească, mult sânge grecesc, a distrus în parte caracterul românesc, s'a iasonat cugetarea, s'a schimbat sensibilitatea și acestea se pot vedea și astăzi în toate manifestațiunile spiritului românesc, în elementele lui superioare, în politică ca și în legislație, în concepțiunea administrativă ca și în viața socială, în școală ca și în Biserică³⁾. — Săptenti sat!

¹⁾ Că Rușii și Bulgarii ne urdesc neamul și limba și că ne-ar înghiți ca un picur de apă în marea lor slavă, după dovezile ce au dat cu prigonitoria limbii române chiar și în stratele bisericilor române de sub stăpânirea lor, nu mai încapă nici o îndoială. Că ce ne-au dorit și ne doresc *Sârbii*, cari fac zile amare bănățeanului Dimitrie Țichindeal pe titlu că întrebuițează „litere păgâne din Roma” (Cf. *Trandafir Lația: Cărturari din Banat*. Pg. 3); ucid elementul românesc din *Sârbia și desnaționalizează pe Românii din Cilsura Dunării românești*, e lucru destul de bine cunoscut. Cât de dragă a fost și este *Grecilor* limba românească, se vede, între atâtea altele, și din sfatul ce-l dădea Dositheiu patriarhul lui Atanasie al Bălgradului: „Să se cetească toate (ss. slujbe) pe limba slovinească sau elinească, iară nu românește s'au într'alt chip”. — În Salonic trăesc vreo 40.000 Români ortocși, dar abia vre-o 1000 își mai declară sentimentele naționale române. Mulți mărturisesc deschis călătorului român că sentimentul lor național e cel grec și în acest dub își cresc și copiii. În acest oraș al urmașilor eteriștilor, Românii, — frați cu ei întru ortodoxie — n'au nici o biserică. Preotul lor, pâr. Dimitrie Brindu, caută să slujască la biserica grecească, liștețe că în grecește, slujbe românești având dreptul să facă doar la cimitirul românesc, ori pela casele Românilor. În biserică atâtea i-se permite: să cetească evenghelia românește la Crăciun, la Anul Nou și la Paști. — În „Sfânta Epistasio” a *Muntelui Athos* cel încărcat de daruri române fără număr pe vremuri, nu se află nici un călugăr român, deși numărul lor e mai mare și decât al Sârbilor și decât al Bulgarilor hălăduitori prin mănăstirile republicii athonite (Cf. *Aurel Cosma: Sfântul Munte*. București. „Cartea Românească” pag. 17—18 și 11—12. — Simț, probabil, instinctiv, cuvioșii athoniți greci că nu acolo le este locul Românilor.

²⁾ Cum ni judecă anglicanii pe ortocșii noștri, când vorbesc sincer și nu se ascund după paravane diplomatice, s'a văzut din cele scrise anul acesta despre dânsii pentru anglicani de-un pastor anglican ce petrecuse și în România și sigur că-și culesese la fața locului informațiile, parte de visu, parte dela persoane pe cari le socotia de încredere. Faptul că alții mai „prudenți” au încercat să dreagă ceea ce stricase unul de-ai lor, poate mulțumi numai pe naivii incorigibili. — Nu se poate ca acest caz chinuitor să nu fie fost revelator și pentru ortocșii noștri cu bun simț.

tinitate, cari își înțeleg și își trăesc catolicismul congenital latinătății creștine, priveac ca pe niște înstrăinați de patrimoniul străvechiu și comun, pe cei ieșiți din legăturile tradiției strălucitei ginte latine¹⁾.

Bizanțul își va fi având meritele sale — fie chiar și mai mari decât le vede Ch. Diehl²⁾ — dar acelea împodobesc pe alții, nu pe noi. Pe noi, fie prin Bulgari, fie prin Fanar, fie pe alte căi ce porniau dela el, duceau pela alții și ajungeau la noi, n'a făcut decât să ne păgubească, atât sub raport național, cât și moral³⁾. Pe deasupra: prea mult iubitor, cum a fost și este, de reușitele vicle-

¹⁾ Până și numirea noastră de *Români* ne aduce aminte de credința catolică ortodoxă a străbunilor noștri Străromâni, cari, pentru Goții, Gepizii și Vandalii arieni ce se pretindeau a fi ei adevărații ortodocși, adevărații catolici, erau de credință *romană*, și când Gepizii se lapadă de arianism și îmbrățișează catolicismul, ei înșiși eo ipso, după chiar concepția lor, devin *romani*. — De aci și numirea de Români, Rumâni etc. (Vezi: *Constantin C. Dăulescu: Contribuție la vechimea creștinismului în Dacia*, Cluj 1925, pg. 17—18). În lucrarea „Lacul cu elefanți” (p. 146) d. *Mihai Tican-Rumano* se alid un episod interesant și sub raportul prismeii prin care atătia apuseni catolici mireni văd pe necatolici (— cu atât mai vartos pe neolatiniți neromani —): „Borel... deodată le puse (tovarășilor de vânătoare) o problemă care i-se părea interesantă pentru toți, spunând: Și dacă ar muri Tican, ce-am face? — Acelaș lucru pe care l'am face dacă si muri Dta, sau eu, răspunse Van Thyft. — Te înșeli, amice. Dacă am avea nefericirea de a pierde un prieten atât de simpatic, n'am avea altceva de făcut, decât să săpăm o groapă cât de adâncă și să-l asvărim într'nsa. Căci Mihai e schismatic. Româniți sunt ortodocși nu-l așa, Tican? — Cum, dta nu ești catolic, apostolic și roman? mă întrebă belgianul surprins. Ași îi jurat că da. Cum e cu puțință ca un om onorabil...”

²⁾ Cf. CHARLES DIEHL: *Bizanțul*. (Ed. „Naționala Ciornel). Trad. I. Biciolla. Pag. 307—343.

³⁾ La începutul veac. XVII, *Mateiu al Mirelor* se simte dator să-și îndemne „sinpatrioșii” la mai multă omenie, de care însă, în treacăit fie zis, n'au prea dat dovadă: „Nu supărați pe români prin nesăturata voastră lăcomie; nu sugeți pe săracul, că Dumnezeu e în cerțuri și ochiul lui e deschis asupra voastră; nu vă bucurați la strânsurica românului, că Dumnezeu are ochi mulți și nedreptatea nu poate scăpa nepedepsită de dânsul; cred, că tirăniți pe bieții români și nesăturata voastră lăcomie îi face de au o ură neîmpăcată pe greci și nu pot să-l vadă nici zugrăviți; voi tractați pe român, ca pe un câne; de n'ar avea dreptul n'ar striga; dar fiindcă se plâng, au cuvânt, cum se vede. Incețaiți dară, păziți-vă de nedreptăți, ca să nu vă pedepsească Dumnezeu cu pedeapsa de veci. Bieții români ne nutresc și ne respectă; vrând nevrând ne zic jupâne; caută dară să-i iubim și onorăm, ca pe niște frați ai noștri”. — Epoca fanariotă înseamnă pentru românime (vorba lui Alex. Odobescu) un morman de gunoale în care Românului (cinstiți) îi este scârbă și greață a răscoli. (Cf. *Z. Păcilșanu: Biserica și Românismul* pag. 32—37).

niei și de „perfidile frumos calculate” (Ch. Diehl, p. 187), a isbutit să abată atâta amar de vreme biserica românească dela datorința sa de a respecta semnătura sărbătorească a mitropolitului Damian la Florența, în 1439, așa cum a respectat-o dânsul până la moarte, și chiar și urmașul său în scaunul de mitropolit al Moldovei, grecul (!) Ioachim ¹⁾). Las, că duhul Bizanțului schismatic nicăiri n'a odrăslit binecuvântare într'ale creșterii în cunoașterea și în trăirea Domnului și a adevărului său ²⁾, dar pe noi ne-a blagoslovit în trecut cu o preoțime sadea fanariotă, după vorbă, după purtare, ori cu un cler român pe care străini de legea și de limba lui a trebuit să-l silească să slujească românește ³⁾, iar acum ne-a adus mulțimile ortodoxe la starea pe care o deplânge d. *Nichifor Crainic*

¹⁾ Cf. Z. Păcliganu: *Câteva rectificări și lămuriri*. („Cultura Creștină” no. 7—8 din 1939, pag. 487). — *Miron Costin* are drept să fie măhnit că „pizma gresească” a zădărnicit unirea dela Florența. *Dimitrie Cantemir* pe Teoctist al Moldovei (bulgar) care a făcut pe moldoveni să rupă unirea dela Florența îl numește deadreptul „zlditorul barbariei în care zace și acum Moldova”, iar poetul Cesar Boliac avea de ce să fie convins că România „... fusese greșită tare” de s'a rupt de Roma. (Vezi: *Mariu Theodorian-Carada*: *Papa*. Pag. 154).

²⁾ „Biserica de Răsărit nu are încă un document al credinței sale definitive” susține d. *Nichifor Crainic* (Gândirea, din Februarie 1924). *Vladimir Soloviev* remarcase cu mult mai înainte: „Nici credința, nici practica, nu mai vădesc (în biserica „ortodoxă”) unitate: asupra celei dintâi încorporări în Biserică, asupra botezului, dogma Constantinopolului contrazice pe cea a Petersburgului, de unde rezultă că, practic, același creștin în Rusia trece de ortodox, iar în fața patriarhului ortodox din Turcia de păgân. Dela o fracțiune la alta a acestei Biserici orientale, divergențele cele mai grave duse până la amenințarea, și ori chiar efectuarea excomunicăției imprumutate, sunt constante. Numai tăcerea împiedecă repetarea prea deasă a rupturilor publice”. (H. 264). — A se vedea și: ep. *Alex. Nicolescu*: Atitudini și învățături contrazicătoare în sânul bisericii ortodoxe. („Cultura Creștină” No. 3 din 1925). — Cu toate mijloacele de tot felul câte i-au stat la îndemână Bisericii ortodoxe rusești, aceasta n'a isbutit, nici măcar de formă, să-și păstreze barem unitatea externă a credinței. (Cf. *R. P. Janin*: *Les Églises séparées d'Orient*. Paris, 1930. Pg. 72—94). — Vieața din seminarile teologice rusești o descrie fostul seminarist rus, (de origine român basabeau) *L. Donici* în „Noul Seminar”, lăsând să se întrevadă cumplita decadență morală în care se aflau pepinierile de preoți pentru „Sfânta Rusie” pravoslavnică. — Ne putem închipui cum vor fi stând celelalte ortodoxii.

³⁾ Principele calvin *Ioan Sigismund Zápolya* dă poruncă dregătorilor săi, la 11 Noemvrie 1567, să stea într'ajutor „popli Gheorghe” (vlădicul român-calvin Gheorghe de Sângiorz) și să silească pe preoții români ortodocși să vestiască cuvântul lui Dumnezeu în adevărata lor limbă românească în bisericile în cari norodul asculta bolboroseli în sârbește. În acelaș sens susține și pe urmașul lui, pe Paul de Tordaș care, la rândul său,

nic în cartea sa „Icoanele Vremii“ (capitolul: Evanghelia în popor): „Poporul e marele naiv, care crede din instinct și din tradiție. Dureros e că tradiția sa e, în cea mai mare parte, *superstiție*. Nu ne putem plânge: și în popor și în preoțimea noastră veche a fost evlavie, dar n'a fost *știință*. Știință care limpezește evlavia, aceea a lipsit. Neavând o preoțime intelectuală care an de an să curețe și să ciseleze sufletul popular după modelul evanghelic, *religiunea*, așa cum s'a realizat în masse, e mai mult o creație a imaginației primitive“¹⁾. — Pentru aceea însă răsar una după alta parohiile (chiar și pentru 2 suflete, ca de ex. în Oncești Maramureșului) și vlădicile devotate Bizanțului, cu și fără temeieri istorice²⁾.

* * *

Ruga Mântuitorului: Ca toți să fie una, nu poate rămânea neimplinită. Toți câți simt cu Hristos, înțeleg că sfășierea trupului mistic al Domnului trebuie să înceteze. Unitatea religioasă de altfel e postulatul primordial al inșeși ideii de religie divină. Fiindcă, după cum bine zice anglicanul *Arthur Smallwood* (catolicii și ortodocșii se cade să înțeleagă și mai bine acest adevăr), „nu se poate vorbi în nici un fel de religie și de unitate religioasă ca de două lucruri

în sinodul (calvino-român) din Aiud (1569, la 16 Octdmvrie) între altele, aduce și hotărârea: Preoții cari nu vor face slujba bisericească în românește ci sârbește, aceia să fie scoși din serviciu (Cf. *Șt. Meș* a. c. pg. 82-84). — Vlădiful *Sava Brancovici* (cunoscut de cetitorii noștri) în sinodul dela 1675 e categoric și el: „Popii cari nu se nevoesc cu rumânle, ci tot cu sârbie (adecă ceice nu fac slujba dumnezească românește, ci în limba sârbească), unii ca aceia... să se oprească din popie“. (Cf. *I. Lupăș*. Istoria Bisericească a Românilor ardeleni. Sibiu 1918, pg. 72). Privitor la „Biserica românească și calvinismul“ sunt a se medita judicioasele articole ale d. *Z. Păclișanu* din „Cultura Creștină“ a 1911 și 1912, unde se arată ce „forță“ creștină și română a reprezentat ortodoxia românească până la Sf. Unire cu Roma.

¹⁾ Apropos de faptul că *Petrache Lupu* nu știa nici Tatăl Nostru când a avut afirmativele vedenii, tot d. *Nichifor Crainic* făcea destăinuirea uluitoare: „Aproape toată țărânlimea vechiului Regat se găsește în această ignoranță din lipsă de educație religioasă“. (Gândirea, no. 1 din a. 1936).

²⁾ Răp. episcop *Roman Ciorogariu*, în *Memoriul* înaintat la 15 Ian. 1920 în veci regretatului rege *Ferdinand*, pomenia de văduvia fostei eparhii ortodoxe din Oradea care ar fi avut ca ultim episcop în fruntea sa pe *Efrem Veniamin* (!) și cerea să capete din nou mire acea eparhie, iar *Monitorul Oficial* (14. IX. 1920) în legea pentru înființarea vlădiciei ortodoxe din Oradea, semnată de *Oct. Goga* pe atunci ministru al Cultelor și Artelor) afirma și ea că în puterea ei (a legii pomenite) „vechea episcopie ortodoxă română din Oradea Mare... se restatornicește“. Dintr'un document original, publicat de pâr. *A. L. Tăutu* în „Cultura Creștină“ no. 10 din 1936, pg. 600 sqq., a-

deosebite, ca și când religia ar putea exista fără unitate. Dacă religia creștinilor consistă în relația lor divină față de Dumnezeu, aceasta trebuie să implice o relație divină a unora față de alții. Prin urmare religia nu-i ceva „accidental” cu care religia poate să aibă și poate și să nu aibă raporturi: Unitatea, dîmpotrivă, este substanța religiei. Altfel religia contrazice pe Dumnezeu care-i este propria resursă, și se contrazice și pe sine însași, după ce ea este divină, fiindcă Dumnezeu este unul¹⁾.

Cele dintăiu tabere creștine cari caută să se apropie și să se unească sunt Apusul catolic și Răsăritul disident, părăușele ce le despart fiind ușor de trecut. Povestea cu „înghițirea necatolicilor” de către Biserica Romei cu care ar fi să se facă unirea²⁾ e o insinuație ce pleacă din ignoranță vinovată, dacă nu dintr’o re-credință după calapod kerularian. Atât și nimic mai mult. Fapt e că Apusul catolic azi are cea mai adâncă venerație pentru Răsăritul creștin și pentru toate comorile lui de gândire, simțire și realizare sfântă, originală și proprie și cu dor dorește să vadă acest Răsărit reintegrat în ecumenismul catolic, cu tot binele și frumosul special ce a produs el și dela desbinare încoace, căci numai așa: Apus și Răsărit lucrând, în unitatea credinței, dar cu mijloace și sub forme proprii, se va atinge idealul evanghelic în toată deplinătatea sa³⁾. Și mai curând, ori mai târziu, tot la unirea; mai bine zis: la re-unirea Răsăritului cu Apusul roman caută să se ajungă. Ne-ar ducea însă inima dacă noi Românii am fi cei din urmă care am da dovadă de această adevărată înțelegere superioară creștină, când pe noi toate considerentele vrednice să ne oprim la ele ne mână spre Roma și Petre. — Cum scria și regretatul p. I. Coltor:

pare, însă, absolut neîndoelnic, că *Efrem Banyanin* (nu Veniamin) nici român n’a fost, nici ortodox și nici în Oradea Mare n’a rezidat niciodată, ci a fost sârb, a rezidat la Corvin (lângă Pesta) și a fost vlădicul Sârbilor refugiați în Ungaria din calea Turcilor și — ironia sorții (?) — a fost trecut la unire cu Roma papală! Să mai facem comentarii? La ce bun și pentru cine? Și când te gîndești: Pe câte „temelii istorice” ca acesta razimă ortodoxia noastră!

¹⁾ Cf. A. SMALLWOOD l. c. pag. 945.

²⁾ Cf. GH. I. GHIA: *Problema unirii Bisericilor creștine*. Craiova. 1932. Pag. 38.

³⁾ Cf. M. J. CONGAR O. P.: *Chrétiens désunis*. Paris (Edition du Cerf). 1937, cap. VII—VIII, pag. 277—345, passim. — Câtă depărtare, Doamne, dela felul cum vorbește acest slujitor al altarului despre ortodoxie și până la ieșiri pătimase ca cea a arhim. *Iuliu Scriban* care nu se silește să afirme că Biserica Romei „e căzută în brațele curatei idololatriti”. (Vezi: *Biserica Ortodoxă Română*, No. 5 din 1924).

„Apropierea de Apusul latin nu va însemna niciodată umilire ori înfrângere. În unirea bisericilor, nota aceasta, de învins și de învingător, luată în înțelesul ce i-se dă, nu poate fi nici amintită. Când legătura dintre Biserici este întemeiată pe dragoste și pe desinteresa, dispar noțiunile de luptă și de războiu, chiar și cele de armistițiu ori de pace între adversari. Unirea va aduce cu sine, prin respect și devotament reciproc, fuziunea sufletească a celor ce se înțeleg și se iubesc.

În Bisericile noastre, cari vor rămâne românești, înaintea ico-nostaselor noastre frumoase, în stil bizantin, în întreagă desfășu-rarea bogată în culori și în poezie a ritului oriental, în slujba din altare, ca și în disciplina canoanelor răsăritene, se va desvolta liber și armonic sufletul românesc, întinerit, prin acel sublim contagiu în bine, provocat de contactul sufletesc, cu frații de un sânge cu noi, cu cari am purtat și am câștigat războiul de unire al tuturor ro-mânilor, războiul de dreptate și de desrobire pe pământ. Cu ei împreună, chiar și dacă până acum am fost mult timp aliați cu alții, ca și în războiul mondial, vom duce și vom purta și lupta cea mare, pentru reîntronarea în lumea întreagă a împărăției Celui restignit pe cruce. Cu ei ne vom împreuna armele, cu ei vom înfrunta furia valurilor protivnice, cu ei vom câștiga toți laurii marilor gloriei, ma-rilor, dumnezeștilor triumfuri, pentru cari a fost lăsată pe lume rasa latină.

Acesta este locul destinat nouă în lumea de limbi și de po-poare. Acesta este locul fixat de veci pentru neamul românesc. Și noi în curând ni-l vom ocupa cu mândrie și cu demnitate* 1).

Când visul acesta măreț și sfânt va fi fapt împlinit, canonicii Blajului (cum a declarat-o unul din ei: păr. Dr. Victor Macaveiu) vor sluji cu dragă inimă ca țarcovnici în bisericile neamului revenit sufletește la adevărata-i alvie străbună. — Facă ceriul ca acel ceas să fie cât mai apropiat. — Spre mărirea lui Dumnezeu, binele neamului și mântuirea sufletelor.

DUMITRU NEDA

1) Cf. Dr. Ioan Coltor: Gătiți calea Domnului. (Cultura Creștină, nr. 1 din 1924).

HĂRTII VECHI

1.

Invăţatul călugăr blăjan *Samull Micu Klein*, vorbind de moartea unchiului său, vlădica Inochentie, întâmplată în ziua de 22 Septemvrie 1768 la Roma, scrie: „*Toema* întru acea zi, când au murit la Roma episcopul Klain, au căzut în polata dela Blaj la pământ icoana episcopului Klain, fiind de faţă episcopul de atunci Atanasie Rednic. Icoana aceasta de nimenea mişcată au căzut cu faţa în sus, cu picioarele înaintea, cu capul către uşe, cum este obiceiul a duce mortul; pentru aceea unii ziceau cumcă acest semn s'a făcut pentru ca să se arate că atunci au murit *episcopul cel adevărat*“.

Despre căderea la pământ a portretului lui Klein în ziua morţii lui vorbeşte şi episcopul Rednic în scrisoarea din 3 Iulie 1769 trimisă unui Gentili la Roma. „*Illud demum hic Illmae Dvrae titulo alicuius notitiae fors non prorsus contemnendae referendum censui, quod dum Illmus Baro Klein huius dioecesis quondam episcopus Romae anno priori in infirmitatem, ex qua dein obiit, incidisset, ipsius hic icon in suo quondam palatio de alto decidens, quasi ab alio quopiam (ubi tamen certum est neminem fuisse) mirabili omnino modo regione ianuae collocata inventa est. Quod factum tum quidem prima consideratione aliquam speciem ominis referre videbatur ast postquam post tres menses Roma accepimus eundem B. Klein obiisse et recte, dum ipsius icon hic decidisset, ipsum in infirmitatem decidisse, casus hic coincidentiae in nobis majorem admirationem excitavit*“¹⁾.

¹⁾ În traducere românească: „Am socotit să mai fac cunoscut ilustraţiei Voastre, cu titlul pe informaţie care poate nu e cu totul de dispreţuit, că tocmai atunci când la Roma, Il baron Klein, fostul episcop al acestei eparhii, a căzut în boala din care i-a venit sfârşitul, chipul lui a căzut de sus, într'o sală a fostului său palat, şi a fost găsită în aşa fel ca şi când ar fi fost pusă de cineva în chip cu totul minunat (fiindcă este absolut sigur că n'a fost nimeni acolo). Întâmplarea aceasta s'a părut chiar de atunci un fel de semn; iar dupăce, la trei luni, am aflat dela Roma vestea că acelaşi ep. Klein a murit şi că s-a îmbolnăvit exact atunci când aici i-a căzut icoana, această coincidenţă n-a făcut decât să stârnească în noi şi mai mare admiraţiune“.

II.

În biserica unită din veacul al 18-lea întâlnim mereu instituția *inspectorilor*. Ce erau acești inspectori și ce atribuțiuni aveau ei? Răspunsul ni-l dă diploma, — a cărei dată, lipsindu-i sfârșitul, nu o cunoaștem — cu care vlădica *Grigorie Maior* l-a numit inspector al părților Turzii pe *Dumitru Prodan de Kis-Bun*. Textul ei este următorul: Nos Gregorius Maior, Dei gratia episcopus Fogarasien-sis, sacrae caesareae regiae et apostolicae maiestatis consiliarius actualis intimus, vigore praesentium memoriae comendamus quibus expedit universis et singulis, quod nos, consideratis fidelibus fructuosus nobilis domini *Demetri Prodan de Kis-Bun* pascitis in Ecclesia Dei meritis et operibus ut porro quoque amplior eidem pios conatus suos Deo hominibusque testandi optatosque fructus asserendi campus pateat, eundem prae laudatum *Demetrium Prodan de Kis-Bun* more modoque aliis etiam receptis hic religionibus usitato non modo *Thordensis* sed et in circuitu illo existentium ecclesiarum nostrarum per praesentes primarium curatorem nominamus, constituimus et confirmamus, plenariam ei dantes auctoritatem ut mutua semper cum loci archidiaconis locorumque parochis habita cointelligentia, curatores per loca constitutos aut deinceps constituendos perque hos quorumvis locorum fideles ad Dei Ecclesiaeque Eius sanctae praeceptorum observantiam, non modo hortari sed et compellere paenisque legitimis praesertim in blasphemos uti et festorum jejuniorumque violatores animadvertere queat, residentia item parochialia dotesque ecclesiarum contra quosvis impetitores defendere nobisque. . . . . (restul lipsește) ¹⁾.

¹⁾ *Românește*: „Noi, *Grigorie Maior*, din mila lui Dumnezeu episcop al *Făgărașului*, al *Maestății Sale sacrei cesaro-regești și apostolice sletnic intim actual*, în puterea prezentelor facem cunoscut tuturor și singuraticilor cărora se cuvine că Noi, având în vedere marile merite credincioase și rodnice pe care și le-a câștigat în Biserica lui Dumnezeu domnul de *Kis-Bun* prin faptele sale, și pentru că în viitor să se deschidă câmp și mai larg de afirmare, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, străduințelor lui de dobândire a noii rezultate dorite, pe același mai sus pomenit *Demetriu Prodan de Kis-bun* prin aceasta îl numim, constituim, și confirmăm, după obiceiul și în modul îndatînat și la celelalte confesiuni recepte, curator primar al bisericilor din *Turda* și din jur, dându-i autoritate deplină ca totdeauna în înțelegere cu arhidiaconii și parohii locurilor, pe curatorii constituiți ori cari se vor constitui de aici înainte în parohii, și prin ei pe credincioșii tuturor localităților să-i îndemne, și chiar să-i constrângă la observarea poruncilor lui Dumnezeu și ale Bisericii sale sfinte, aplicând pedepsele legale mai ales împotriva celor ce înjură și cari nu țin sărbătorile și posturile; să apere reședințele parohiale și zestrea bisericilor împotriva tuturor care le-ar ataca și nouă...

III.

Atragem în mod deosebit atențiunea cititorilor noștri asupra documentului, pe care-l publicăm mai jos și care aruncă o lumină cu totul nouă asupra simpaticului și popularului vlădică *Grigorie Maior*. Amenințată cu un nou războiu din partea lui Friedrich cel Mare al Prusiei, împărăteasa Maria Teresia a făcut apel la Ardeleni să-i dea recruți voluntari. Un astfel de apel a primit și vlădică dela Blaj. Acesta, continuând linia conștiinței naționale trasă de antecesorul său Inochentie Micu Klein, și profitând de situația grea în care ajunsese monarhia, a făgăduit și el voluntari, dar cu o condiție foarte îndrăznească pentru vremile acelea: *voluntarii români să formeze regimente românești*. Chiar și argumentele sunt identice cu acelea folosite de Inochentie Klein, și folosite cu doi ani mai târziu de autorii lui *Supplex Libellus Valachorum*. Textul interesantului document este următorul:

Generali Brigaderio a Rall
die 2-da Ianuarii 1779.

Illme Dne L. B. Generalis
Dne mihi colendissime.

Quid ego hac via Excellmo Dno Grali Commandanti intuitu spontanae in incrementum summi servitii oblationis scripserim, Illmae Dni Vestrae accludo praevie videnda penitiusque ruminanda. Mea clerique mei intentio humillimaque petitio ea vergeret, ut milites isti ita benevole convocentur et pedetentim erigantur, ut in regimen plane crescant, modo Maiestas Sua sacratissima eis de equis caeterisque necessariis benigne providere dignaretur, ac una clementer resolvere, ne ullus mortalium quemcumque ad hanc militiam libere accedere volentem quocumque demum praetextu aut nomine impedire possit, idque regimen dein vocetur Valachicum per nos filiosque nostros praecipue sacerdotum omni tempore ad necessitatem complendum. Neque enim aliud quaecumque et sub quocumque nomine regimen citius feliciusque volenter conflorare posse existimamus quam sub nomine *valacho* idque et iustitiae et aequitati summe consonum esset ut et Valachi, in principatu frequentissimi, ex quibus pleraque regimina potissime hungarica constant, regiminis etiam regulati nomen audiant.

Cum in principatu variae audiant nationes ac religiones suis quaevis distinctis privilegiis, honoribus, dignitatibus, favoribus commodis gaudentes solos Valachos ab his exclusos esse volunt, onerosa solum eis imponentes, de quibus si summa Princeps genuine

informaretur, et eo benigne condesceret gratia ne Valachi per allos nationes in sui exolutionem intercipientur, sed quaevis nationes suos nempe Hungari Hungaros, Saxones Saxones, Valachi Valachos statuunt tyrones, tunc spondeo Valachi etiam plures pedestres legiones pro suo nomine sponte conficiunt. Sed durum durissimum est unicuique nostrum, pro alterius nomine et gloria desudare ac mori. Tali pacto pluribus principatus liberaretur confusionibus, triste namque est hodieque audire quam funesti eveniant casus ab interceptiones tyronum et plures rationabiliter metuendi. Haec ideo praecipue romano Illmae DVrae Animo sub arcano sigillo praemitere aperireque volui ut nos hac in re per se summa docere manuducereque dignaretur, apparet enim nobis quod eiusmodi spontanea militia plus valeret durabiliorque esset quam alia multa violenta.

Illmae DVrae

Eppus Gregorius Maior ¹⁾

IV.

Se cunosc, în parte, încercările lui *Grigorie Maior* de-a întemeia o școală românească cu trei profesori și cu cel puțin o sută

²⁾ *Îată versiunea românească:* „Anexez aci și trimit Ilustrităților Voastre ceea ce am scris Excelenței sale dlui General Comandant în chestiunea înrolărilor voluntare în serviciul armatei, ca să vedeți în prealabil și să chibzuți mai departe. Intențiunea și preasmerita rugare a mea și a clerului meu ar fi ca acești soldați voluntari să se convoace și constituie pe încetul așa fel, ca să se desvolte în regiment, dacă Maestatea Sa va binevoi să le dea cai și să se îngrijească de celelalte lucruri necesare și va dispune ca nimenea sub nici un protest să nu îndrăznească, nici să poată a împiedeca pe vreunul din cei cari de bunăvoie ar voi să intre în această mișcăre. Acest regiment apoi să se cheme Românesc, urmând a se completa mereu după necesități dintre noi, din fiți noștri, mai ales a preoților. Credem că nici un alt regiment și în nici un alt chip nu s'ar putea constitui voluntari mai repede și mai norocos decât sub nume *românesc*; ceea ce ar corespunde dealtfel și drept și echitabil în cea mai mare măsură, ca adecă și Românii cari sunt cei mai numeroși în acest principat și din cari se compun cele mai multe regimente, mai ales ungurești, să-și aibă și numele regimentului lor reglementar.

În acest principat trăesc diferite nații și religii, fiecare avându-și privilegiile sale distincte, bucurându-se de diferite onoruri, demnități, favoruri și înlesniri. Numai pe Români li vreau înlăturați dela toate acestea, lor punându-le numai poverile. Dacă suprema Principesă ar fi informată exact și s'ar milostivi a dispune ca Românii, să nu mai fie primiți, spre marea lor năpăstuire, de către alte nații, ci ca fiecare nație să-și ducă în armată tinerii proprii, Maghiarii maghiari, Sași sași, Românii români, în acest caz mă leg că Românii vor constitui sub numele lor de bună voie mai multe legiuni de infanterie. Ci ne cade greu, neșpus de greu, unuia fie-

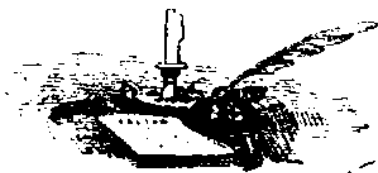

de elevi la Făgăraș. Incercările au fost zădărnice de rezistența Sașilor și a guvernului ardelean. Privitor la înverșunarea cu care cei dintâi urmăreau orice progres românesc și, mai ales, întărirea bisericii unite, ne dă relații extrem de interesante Maior însuș într'o scrisoare, care vibrează de indignare, trimisă în 1774 agentului său din Viena.

Nu se cunosc însă încercările lui *Atanasie Rednic* de-a înființa o nouă școală asemenea celei din Blaj. Un anume Iosephus Pichler scrie la 3 Noemvrie 1760 vlădicului blăjan: „*Exposui Malestati Suae Sacratissimae, quae de erigendis novis scholis ad exemplum Balasfalvensium mihi significare voluit*“. Mai mult nu spune scrisoarea. Cineva din Blaj ar găsi, poate, amănunte în arhiva mitropoliei. Probabil Rednic s'a gândit la Năsăud, pentru că în instrucțiunile date la 26 Ianuarie 1770 inspectorului districtului Rodnei, protopopului Danilă, după ce li atrage atențiunea că „școala nemțiască pentru pruncii poporenilor noștri s'a ridicat la Năsăud“, li poruncește să scruteze sentimentele oamenilor și să dea cerere „*ca și dascăl și îndreptător românesc să fie pruncilor lângă cel nemțesc*“.

Eforturile făcute de biserica unită în veacul al 18-lea pentru ridicarea nației din întunerecul în care a aruncat-o vitregia vremilor, sunt nebănuite. Numai când se vor cunoaște toate detaliile acestor eforturi, lupte și sacrificii, ne vom putea da seamă de imensele ei merite pentru dezvoltarea noastră națională.

Z. PĂCLIȘANU

căruia dintre noi, să asude și să moară sub numele și pentru gloria altora. — Prin acest argument, principatul s'ar scăpa de multe confuziuni. Este doar foarte trist să mai avem și astăzi întâmplările funeste ce se petrec cu prinderea tinerilor, și avem motive să ne temem de altele și mai multe. — Toate acestea am ținut să le fac cunoscute în prealabil sufletului D-voastre românesc, trimițându-le sub sigil secret, pentru că în această chestiune foarte mare să binevolți a sfătui și a Ne îndruma. Ni se pare, anume, că o astfel de armată voluntară ar fi mai vrednică și mai rămânătoare decât multe altele făcute prin violență.

OAMENI ȘI FAPTE

POPAS DE 1 DECEMBRIE

În bezna ce ne învăluie, 1 Decembrie ne-a ieșit în cale ca un ostrov de lumină. În vraștea lumilor ce se prăbușesc, licoana ei reflectează majestatea senină a definițiilor, a tăriei nesdruncinate, a satorniciei neclătite. Sentință înapelabilă, rostită de dreptatea eternă într'un proces milenar, ziua de 1 Decembrie 1918 constituie stânca de temelie pe care se va înălța prin veacuri cetatea de slavă a românismului în Ardeal.

Sunt toțișuri url care nu vreau să se împace cu verdictul Justiției imanente. Sunt mâni și invidii care scrișnesc nepotolte și ne pândesc haine clipa care să întoarcă Istoria din drumul ei. Foștii stăpâni nu-și mai dau odihnă de când și-au pierdut sclavii care veacuri dearându-le-au îngrășat cu fruda lor huzurul și grandomania. Umplu lumea cu scâncete pe care le alternează cu provocări. Lamentează în lung și larg împotriva Trăianonului care, chipurile, i-a mutilat pe nedrept.

Cât de neputnicioase se vădese acestea spârcoliri proiectate în măreția zilei istorice dela Alba-Iulia, cât de false scâncetele, cât de goale argumentele! Ce nălucri fără sânge înfierbântatele visuri de răzbunare, cu care își otrăvesc sufletele condamnații grandiosului proces deschis deodată cu invazia Aștel pe pământul Daciei Traiane! — Respectăm tratatele. Cuvântul dat e sfânt. Pactele încheiate sunt sfinte. Mal ales dacă ele au pecetea internațională și țintesc pașnica viețuire a popoarelor. — Totuși, astăzi, nu Trăianonul îl vom pune în fața cutropitorilor de ieri. Nu pe el razimă Ardealul românesc de azi; nu prin el a luat ființă și nu prin el va trăi. Temella lui este și rămâne ziua de 1 Decembrie 1918. Nicl un singur titlu de drept valabil nu pot invoca adversarii noștri pentru anacronicele lor chimere. Ci toată bogăția de putere și dreptate se cuprinde în această clipă rezumativă a istoriei noastre.

Vreau foștii cutropitori „dreptate istorică?” — Le răspunde 1 Decembrie: pământul Ardealului este românesc de două mil de ani, fără încetare și fără întrerupere. E moște strămoșească și leagăn al neamului care continuă în sânge și în vorbă gloria romană.

Ce însemnează, în această imensitate a vremii, cele câteva decenți de când, prin viclesug, acest pământ imperial a fost dat în exploatare Ungariei? Numai acestea, câte s'au scurs dela 1867 încoace, le pot invoca propagandiștii Budapestei. În alte vremuri, Ardealul și-a trăit viața sa aparte, cu voievozii săi năvalnici și trecători, ori a fost provincie a împăraților dela Viena; n'a fost însă și nu s'n ținut decât sporadic de „țara ungurească”, granițele căreia erau la Tisa și nu mai încoace.

Dar, mai tare decât titlul istoric, este astăzi principiul etnic. El creează titlul de drept la independență și suveranitate. Pe el s'au clădit tratatele de pace din 1918 și se vor face cele viitoare. — Ei bine, cine va fi atât de zăratec să neghe realitatea zdrobitoare și de toți controlabilă?! Încă acum două veacuri vlădica Inochentie striga cu țările, către împărat și în fața diletel, că în această țară Românii sunt cel mai mulți, ei poartă poverile cele mai mari și de aceea li se cad și drepturi în aceeași măsură. Groful și boerli au sărit să-l svârle pe fereastră, dar nimeni, nici unul din ei, nu și-a permis nebunia de a nega evidența realității. Îndrăznește astăzi cineva?

Tari pe aceste temelii de drept, conștiinți de dreptatea și de puterea noastră, am luat noi în mână soarta Ardealului în zilele de bejenie când s'a prăbușit colosul nefiresc aglomerat în jurul tronului Habsburgilor. Nu ni l-a dat nimeni: noi l-am luat! Atunci când puterea uzurpatoare s'a frânt, am înțeles că era dreptul și datoria noastră să intrăm în rolul firesc prea lungă vreme năbușit de potrivnice puteri.

Pe atunci, Trilanonul nu exista încă. Nu de-acoto ni s'au dat firmene de stăpânire. Ci am luat înșine, cu propria noastră putere și răspundere, chivernisirea moșiei noastre strămoșești. — Am luat-o chiar împotriva poruncilor ce ne veneau dela puterile apusului. Exista, pe atunci, o comisie interaliată, cu sediul la Budapesta. Ea trăgea peste fața Ardealului închipulte „linii demarcaționale”, de care noi n-am ținut și nu puteam ținea seama. Ne-am făcut deci stăpâni la noi acasă nu prin patalamale date de alții, ci în ciuda și împotriva poruncilor ce veneau dela ei!

Și să-și aducă bine aminte vechii cutropitori: au încercat ei, înainte de Trilanon, să-și apere cu armele puterea ce le scăpase din mână. Au mușcat însă din țărână și au trebuit să fugă peste Tisa! Iar noi ne-am creat un nou titlu de drept de a rămâne stăpânii nejdiscuțați ai acestor plaiuri.

Aceste adevăruri și aceste drepturi s'au rostit, cu solemnitate istorică, la 1 Decembrie 1918, pecetluind pentru totdeauna, fără nici

un amestec strălucitor, destinul Ardealului nostru. Trianonul se găsea în fața unei realități împlinite, pe care o crease dreptatea mult mai curând decât s'ar fi terminat discursurile și balurile dela conferința păcii. Ce ne-a dat nouă Trianonul? A tăiat din ce aveam. A luat din ce era al nostru. A sfâșiat din trupul și din sângele nostru, ca să dea altora ce n-au avut niciodată și n-ar fi cucerit în vece de vece. — Ne-a durut. Și ne doare până astăzi nedreptatea ce ni s'a făcut. Dar, nu ne dăm în spectacol cu lamentări și văicăreli. De dragul păcii, a bunăînțelegere cu vecinii, înțelegem să fim generoși. Nu se poate armonie fără sacrificii; le consimțim; cu jale, dar fără murmur.

Un lucru însă să se știe: ceea ce avem este al nostru după toată dreptatea divină și după toate legile umane. Nu mai dăm nimănui, nici o brazdă. — Pe asta ne legăm cu prețul vieții și al morții!

A. P.

AUGUSTIN BUNEA

Sufflet desprins din forța creatoare a Neamului.

Trup tăiat de Divinitate în pământul învățat al Țării Oltului
Se putea oare o mai armonică îmbinare pentru activitatea
aceuia care a fost Augustin Bunea?

Țara Oltului, Țara Voevodală cu oameni mândri și dârji —
inversunați în lupta pentru existență, de atâtea ori, să înfrunte na-
tura vitregă a pământului — i-a legănat în Vadul natal copilăria.
Era de pe atunci destinat să ajungă un apostol al Neamului său.

Călcând pe drumurile bătătorite de alți aleși ai neamului, dru-
muri ale credinței în Dumnezeu și ale iubirii celor de un sânge,
drumurile Romei eterne, Augustin Bunea nu și-a desmințit nici o
clipă destinul.

A luptat pentru Biserică, a luptat pentru Neam. Luptă uriașe,
dacă ne gândim că de atâtea ori se găsea aproape numai el pe
baricadă în mijlocul atâtor indolențe și ezitări.

A căzut ca un adevărat ostaș la postul înaintat al luptei, în-
tr-o vreme când se simțea mai mult lipsa lui.

De atunci, treizeci de ierni și-au așternut covorul alb pe mor-
mântul său străjuit, până mai ieri, de o cruce de stejar în cimi-
tirul din Blaj. Bunea a murit la un sfârșit de toamnă: 30 Nov. 1909.

Peste 9 ani, într-o zi apropiată de aceasta, sau poate chiar în
această zi, Românii adunați din toate părțile Ardealului în Cetatea
Bălgradului asistau la înmormântarea Impărăției nedreptății seculare.

Sufletul lui Bunea triumfase. Románismul își vedea înfăptuit idealul.

30 Noemvrie 1909 — 1 Decemvrie 1918, date aparent deosebite, unite însă în eternitate prin semnificația lor. La 30 Noemvrie se desprindea un suflet din țărâna rece a trupului să plutească de-a pururi strajă și îndemn pentru ai săi; la 1 Decemvrie 1918, în cetatea unde odată răsunase glasul lui de profet, mulțimile „ridicau templul libertății noastre politice naționale”.

Bunea nu a prins momentul acesta mareț. El l-a prevestit. El l-a trăit asemeni marilor precursori în toate clipele vieții sale, clipe intense de muncă încordată, clipe de luptă, clipe de sbucium, de bucurii sau amărăciuni.

Dărzenia Olteanului, optimismul nedesmințit, îl făcuse să afirme: „Noi vom sfârși cu izbândă războiul ce-l purtăm pentru Ființa noastră națională. Nu trebuie să ne tot căinăm, căci suntem un popor de putere și vieață. Dacă am fost veacuri întregi zidul de pază al civilizației din Apus împotriva cutropitorilor barbari, dacă am putut ridica Regatul nostru mândru românesc, e dovada cea mai vie de puterea și trăinicia noastră.

„Vom stinge pe toți păcătoșii cu puterea noastră de vieață. Și vom lupta în rânduri tot mai încheiate, prin mii de furtuni ce cearcă să ne risipească. Să cadă chiar cerul asupra noastră și noi nu ne vom înspălmânta în lupta ce o ducem pentru limbă și credință.

„Neamul acesta se va premeni de ticăloși și mișei. Va elimina din organismul său materiile cangrenoase și va răsări viguros și plin de vieață”.

Din ce străfunduri de veac și suflet vorbește Bunea așa cum a vorbit la Alba-Iulia? Pentru cine vorbește el? Pentru cei de acum 30 de ani? Pentru noi cei de astăzi? Pentru Românii de pretutindenii și de totdeauna?

O muștrare se desprinde par'că din recitirea spuselor lui.

Trăim vremuri tulburi. Vremuri de cumpănă sufletească și, cine știe? de noi primeniri. De ce facem să se aștearnă vâlul uitării, așa de ușor, peste cuvintele lui? De ce nu creiem din pilda vieții lui și din pilda vieții altor înaintași puncte luminoase în educația tineretului de azi? Unde a văzut cineva un legământ mai cuprinzător decât acela pe care Bunea l-a făcut: „Să cadă chiar cerul asupra noastră și noi nu ne vom înspălmânta în lupta ce o ducem pentru limbă și credință”; dar câți îl cunosc, câți îl urmează? „Limbă și credință”, „Națiune și Dumnezeu”!

Un program de veșnicie, inequizabil. Un imperativ al zilei de azi! Să ni-l apropiem unul fiecare și să-l urmăm.

Celui care ni l-a dat: lui Augustin Bunea, să-i păstrăm vie amintirea în sufletele noastre!

V. STOICA

PE SCARA ȘTIINTELOR — LA DUMNEZEU!

În doctrina catolică, rostul științelor și raportul lor față de credință este deplin lămurit. Problema rămâne totuși pururi actuală. Sbucliumul rațiunii se va prezenta mereu cu semnele lui de întrebare în fața tainelor ce nu se văd în laborator. Aceeași în fond, întrebarea are totdeauna colorit și stilizare nouă. Nou și potrivit trebuie să fie mereu și răspunsul Bisericii, marea învățătoare a adevărului.

Roma n'a rămas datoare în această privință. Nici prin cuvânt, nici prin faptă. Se știe că Biserica lui Petru a fost cel mai vast laborator al științelor europene. Iar rostirile Papilor au răsunit totdeauna la timp și potrivit necesităților.

Va străluci între ele, la loc de cinste, cuvântul cu care *Pius XII a inaugurat*, Duminecă în 3 Decembrie, *al patrulea an de activitate al „Academiei Pontificale a Științelor“*, instituție creată de marele Pius XI drept răspuns permanent și concret la întrebarea veșnic agitată. Este, în această rostire papală, adevăr adânc și greu, înțelepciune bogată, perspective de culmi și de viziuni, precisiune teologică ce nu lasă nimic de dorit; toate turnate în cuvinte de foc, în fraze de strălucire literară și retorică, în care vibrează căldura convingerilor și entuziasmul aprins pentru adevăr.

Însași Academia aceasta a științelor, întemeiată pentru cercetările matematice, fizice, naturale, este o permanentă propovăduire. A fost concepută și înfăptuită de alpinistul *Pius XI* ca „o ascensiune în munți, pe înaltele creste ale Alpilor științei, unde adevărul își înalță fruntea sus-sus peste văile și șesurile ce despărțări și ținuturi; culmi, unde adevărul ce țîșnește din abisurile pământului și pogoară din imensitatea cerurilor adună într'un mănunchiu geniile voastre scrutătoare, o iluștri bărbați de știință, și limba voastră pricepută o face să cânte imnul rațiunii umane pe urmele lășate de Creator în univers atunci când s'a făcut cerul și pământul și toată podoaba lor“ (Gen. 2, 1—2). De atunci chiar, Dumnezeu a decis să lase universul, creat și ținut de El, discuției neadormite a omului ca o mare enigmă, enigma „Dumnezeului necunoscut“, care este totuși atât de aproape de noi și puterea căruia o vestesc toate.

De aici au plecat științele, din această rânduire divină a lucrurilor. Setea după adevăr a umplut bibliotecile veacurilor. Această sete face valoarea și nobleța incomparabilă a cercetărilor naturii. — Cu o condiție însă: rațiunea să rămână la locul și rostul ei de căutătoare a adevărului. „Nu noi am creat natura; tot astfel nu noi creiem adevărul... Nu noi suntem măsura adevărului lumii“. Ci căutăm a-

devărul care există în lucruri. „Dacă intelectul nu se conformează realității lucrurilor și rămâne surd la glasul naturii, nu poate decât să rătăcească ca un somnambul în împărăția deșartă a iluziilor, alergând după năluciri care îi par persoane. De aceea e atât de adevărată vorba marelui poet italian Dante, că »natura își începe cursul din intelectul divin și din arta Lui... a voastră artă isvorește, urmând-o, pe cât poate, așa cum ucenicul pe maestru; astfel arta voastră este lui Dumnezeu ca și o nepoată«. (Inf. XI, 99—105)». Exact la fel științele: natura fiind fiica lui Dumnezeu, știința care prin vălul lucrurilor și a simțurilor caută pe Ziditorul, — după principiul scolastic: *omnis cognitio incipit a sensu* — este și ea nepoată divinității.

De aceea, natura și cercetarea ei este cea mai minunată școală a credinței. „Pe scara universului omul se ridică până la Dumnezeu. Astronomul care privește cerul, scaunul picioarelor tronului lui Dumnezeu, nu poate rămâne surd la glasul firmamentului; dincolo de zări și de nebuloasele astrale străbate cugetul lui plin de iubire și adorațiune și plutește spre Soarele care învăpăiază, nu lutul din om, ci spiritul care-i dă viață». Este o imensă bucurie în această avântată căutare. Ea este răsplata mare a cercetătorilor trudnici care deschid, totodată, drumurile progresului uman, a înfrățirii și fericirii umane.

Căci, „adevărul pe care-l vestesc lucrurile, în varietatea și diversitatea lor, nu naște ură, ci înalță peste desbinări și peste disensiuni, înfrățește mințile și spiritele în iubirea adevărului, pentru ca un adevăr să iubească pe celalt și, ca două surori, fiice ale aceleiași mame care este înțelepciunea divină, să se îmbrățișeze în fața Părintelui ceresc».

Iată valoarea și noblețea științelor; iată și rostul lor în viața omenirii. De aci se desprinde limpede și *atitudinea de totdeauna a Bisericii față de științe*. — „Prietenă a adevărului, Biserica admiră și iubește progresul cunoștințelor la fel ca și pe cel al artei, ca și pe cel al tuturor lucrurilor pe care le vede frumoase și bune a înălța spiritul și a promova binele. Nu Biserica este oare însuși progresul divin în lume, maica celui mai înalt progres intelectual și moral al omenirii și a conviețuirii civile a popoarelor? Invățătoarea adevărului și a virtuților, ea înaintează prin veacuri luptând mereu împotriva rătăcirilor, nu însă în contra rătăciților; nu dărâmand ci zidind, sădind trandafiri și crini fără a smulge maslinii și laurii. Ea păzește și, nu odată, sfințește monumentele și templele păgânei grandori romane și grecești. Dacă în muzeele ei nu se mai găsesc închinători de ai lui Marte și de-ai Minervei, în mănăstirile și bi-

bliotecile sale grăesc până astăzi Omer și Virgil, Demostene și Tulliu; și nu-i displace ca alături de vulturul din Ippo și de soarele din Aquino să stea Plato și Aristotel. Toate științele le invită în universitățile pe care ea le-a întemeiat; chiamă lângă sine astronomia și matematicile ca să cerceteze vechile măsurători a vremii; chiamă toate artele care poartă splendoarea adevărului, să emuleze în cinstirea lui Hristos clădind basilici care, cu ale lor cupole vertiginoase, prin podoabe, prin icoane și statui, să întrecă în măreție pe cele ale cesarilor“.

Astfel științele toate, întocmai ca și arta adevărată, slujesc lui Dumnezeu care este *scientiarum dominus* și *docet hominem scientiam* (Ps. 93, 10). Rațiunea este, doar, suportul credinței, căreia îi ofere acel *rationabile obsequium* (Rom. 12, 1) drept temelie și zid de apărare. „Credința, la rândul ei, exaltă rațiunea și natura, invitând toată mulțimea făpturilor să binecuvinteze pe Domnul... Biserica însași binecuvintează, cu ceremonialul său liturgic, operele rațiunii și ale geniului uman, tiparnițele și bibliotecile, școalele și laboratoarele, telegraful și căile ferate, uzinele electrice și aeroplanele, automobilele și vapoarele, jurnalele și podurile și toate celelalte înfăptuiri prin care mintea și arta omenească contribuie la progresul real și sănătos al conviețuirii civile“.

Servind credința, știința departe de a se umili, se înalță și se onorează pe sine, contribuind în cea mai mare măsură la progresul omenirii. Credința nu este, doar, o tirană față de rațiunea care poartă în frunte pecetea aceluiași adevăr unic. Dimpotrivă, cu luminile, cu directivele, cu perspectivele, și chiar cu îngrădirile ei este de mare ajutor înaintării științelor. Totdeauna Biserica a lăsat cercetărilor științifice libertate justă, suficientă, recunoscând principiile și metodele proprii fiecăreia din ele. De un singur lucru a avut grijă, și aceasta și în interesul lor: să nu se opună învățăturilor divine, căzând prin aceasta ele ineseși în rătăcirii fatale.

Această legătură tainică dintre științe și credință, Sfântul Părinte o vede admirabil concretizată în nemuritoarea stanță a lui Raffael, cunoscută sub numele de *Școala din Atena*. Pe fețele și în privirile „marilor spirite“ se reflectează sbuciumul neadormit al minții, care simte că numai dincolo de lume, în regiunile tainice ale credinței, se desleagă povara și enigma existenței. — Cealaltă icoană falmoasă a aceluiași neîntrecut maestru: *Disputa del Sacramento*, întregește minnat pe cea dintâi. Arată treptele ascensiunii spre Dumnezeu, până la vederea beatifică și pacea deplină. Ele duc „dela știință la credință; dela credință la vederea intuitivă a Adevărului prim și suprem, isvor a tot adevărul“,

„Trei școale sunt, una mai înaltă decât cealaltă, pe care ne urcăm ca pe niște trepte până la deplina împăcare a intelectului uman. Cea dintâi e *școala culturii*, în care cerurile spun mărirea lui Dumnezeu. Aici dascăl ne sunt lucrurile materiale care-și ascund ultima cauză; totuși, prin varietatea formelor și mișcărilor, fac simțurile s'o bânuiască... Ne vorbesc prin frumșeta lor, prin ordinea minunată, prin forța și grandoarea lor fără margini. Intrebați astri, soarele, luna, pământul, marea, abisurile și toate viețuitoarele ce se mișcă în ele, și toate vor răspunde într'un glas ca odinioară lui Augustin din Tagaste: *Nu suntem noi Dumnezeuul tău; caută mai sus de noi*“. (Conf. 10, c. 6. n. 9)... — „Peste școala naturii e *școala credinții*. Dascăl infalibil aici e Dumnezeu însuși, prezent și ascuns în sacramentul altarului. Înțelepciune divină întrupată, Cuvântul Tatălui, al cărui glas atotputernic învață pe filosofi vechi și noi originea universului din nimica, și tot așa poruncește Apostolilor să învețe toate neamurile vestindu-le o învățătură mai înaltă decât rațiunea, căreia nu-i pot sta împotrivă nici nu-i pot contrazice toți dușmanii (Luc. 21, 15)“... În urmă, *certul*, în care Raffael înfățișează pe Hristos mai sus și dincolo de norii credinții, „în splendoarea deschisă și vie a luminii eterne... Cerul acesta este înalta școală divină; tronul și catedra Invățătorului învățătorilor, »în care sunt ascunse toate visteriile înțelepciunii și științei« (Colos. 2, 3)“.

Aici, lângă tronul de lumină a Adevărului, este pacea și deslegarea tuturor problemelor și enigmelor. Spre el să tindem cu toții, spre „înalta lumină, adevărată prin sine însăși“, cum îi spune Dante. (Par. 23, 54).

A. P. .

† NICOLAE DRĂGANU

(18 Februarie 1884—17 Decembrie 1939)

Prin moartea lui Nicolae Drăganu, știința românească pierde pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai ei. Profesor de istoria literaturii vechi la Universitatea din Cluj și membru al Academiei Române, Nicolae Drăganu avea să câștige încă multe victorii pe terenul cercetărilor literare și filologice. Era la o vârstă când își însușise o metodă și câștigase un aparat științific ce-l ducea cu precizie la descoperirea adevărului. Și deși purta pe umeri rezultatele unor cercetări de mulți ani de trudă — totuși de acum înainte se așteptau dela savantul N. Drăganu lucrările de sinteză care să încunune o viață închinată în întregime științei.

Din culmea unei activități care-i deschidea perspective spre

toate zările, N. Drăganu s'a prăbușit de pe schele ca oarecând meșterul din legendă. Și clădirea a rămas neisprăvită. O istorie a literaturii noastre vechi și o sintaxă românească — urmau să încheie programul de muncă al acestui erudit.

În 1938 publicase o *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*. Calitățile acestei lucrări ne îndreptățesc să credem că mai bine decât oricine ne-ar fi putut da o istorie mare a literaturii vechi românești, care să încadreze, cu un simț critic riguros, valorile literaturii noastre vechi în tezaurul nostru cultural.

Răzimat pe ultimele descoperiri și știind, cu o clară intuiție, să aleagă adevărul din controverse, Nicolae Drăganu avea cea mai exactă viziune a eforturilor noastre de înălțare culturală. Cine a audiat cursurile și a participat la seminariile de literatură veche ale profesorului N. Drăganu, știe cu ce prudență se angaja la susținerea unei teorii, cu câtă meticuloasă își aranja presupunerile, ce calm arăta în discuțiile cu savanții de opinii contrare. Această atitudine l-a făcut poate să întârzie așa de mult redactarea unei *istorii a literaturii vechi românești* pentru care se pregătise cu atâta pasiune. Manuscrisele profesorului Drăganu poate ne vor oferi surprize. În orice caz un bogat material se va afla adunat între filele lor, oferind multe indicații și sugestii.

Cât de necesară ar fi o sintaxă a limbii române nu mai trebuie să o relevăm. Preocupările profesorului N. Drăganu în această direcție erau bine cunoscute. Studiile asupra unor chestiuni de sintaxă dintre cele mai obscure i-au creat o faimă care-l desemna anume pentru această lucrare monumentală. Poate că lucrarea se va afla în manuscris. Ar fi un mare câștig pentru știința noastră lipsită de astfel de opere.

Cine ar vrea să contureze fizionomia omului de știință care a fost N. Drăganu, ar trebui să-l integreze neapărat în acea nobilă tradiție a cărturarilor ardeleni care, cufundați între filele cărților și documentelor, descifrau începuturile neamului nostru și drepturile lui asupra pământului strămoșesc. Abandonând însă spiritul de polemică și patetismul luptei, N. Drăganu ne-a dat acea monumentală lucrare: *Românii în veacurile IX—XIV, pe baza toponimiei și onomasticii* (Academia Română — Studii și cercetări XXI), care i-a deschis porțile Academiei Române. În această lucrare, N. Drăganu a lămurit multe din chestiunile cele mai nebulose ale istoriei noastre. El arăta cu argumente filologice (nume de locuri și de persoane) că Românii au fost găsiți de Unguri pe aceste locuri, moștenite dela strămoși, și că ei se întindeau atunci pe o suprafață

cu mult mai mare — „in locuințe statornice și în organizații politice și militare“. N. Drăganu descoperea urmele existenței lor, între sec. IX—XII, în Pannonia, Moravia, Carpații nord-estici și Galiția, Banat, Munții Apuseni și Ardeal.

Pentru învățații unguri care continuă să mai susțină învechita teorie a lui Rösler, după care Românii ar fi imigrat numai în sec. al XIII-lea pe teritoriile de azi, nu putea veni o replică mai demnă și mai obiectivă, care să descopere motivele cu totul străine de știință ce stau la baza afirmațiilor lor. Plecând dela documente, N. Drăganu nu s'a lăsat condus de idei preconceptute și nici furat de deducții ușoare, ci a urmărit numai firul luminos din această noapte îndelungată a veacurilor trecute.

Pe urmele învățaților români de cea mai serioasă formație, N. Drăganu aducea în cercetările sale o rigurozitate și o stăruință impresionantă. Rezultatele activității sale prodigioase sunt fixate, în afară de volume, în numeroase articole, comunicări, etimologii și recenzii, publicate în revistele de specialitate, și îndeosebi în *Dacoromania* din Cluj.

Despre naționalismul lui N. Drăganu nu mai e nevoie să vorbim. Și l-a însușit încă de pe băncile liceului grăniceresc din Năsăud, și l-a purtat cu sine toată viața ca pe cel mai sigur razim al eforturilor sale. Opera sa nu-i decât expresia acestui naționalism creator, profund și dârz.

În ce ne privește, trebuie să reținem și faptul că profesorul N. Drăganu a rămas permanent și strâns legat de Biserica unită cu Roma, fiind chiar membru în comitetul central al Agrului.

*

Ce tristă e moartea savanților în mijlocul planurilor de muncă! Ai fi crezut că truda aceea neîntreruptă, care nu cunoștea anotimpuri și odihnă, va reduce la minim drepturile lutului. Și totuși, astfel de ocazii ne arată că ele rămân intacte și că dispun fără apel...

Cumpănind marea capacitate de sacrificiu și devotament a oamenilor de știință — te gândești că regretul nostru pentru pierderea lor este o prea mică răsplată. Numai profitând de vastele perspective pe care le-a deschis activitatea lor și continuându-le proiectele, ne vom arăta demni de amintirea lor.

Și, ținând seamă că N. Drăganu era departe de a-și fi epuizat programul de activitate, vom bănuși cât vor avea de lucru cei care se vor angaja să-i continue directivele.

RADU BRATEȘ

GEORGES GOYAU

Istoricul cu renume mondial de mult consacrat, secretarul perpetuu al Academiei franceze și catolicul pururea preocupat de gloria Bisericii, *Georges Goyau*, ne-a părăsit odată cu ultimile zile frumoase de toamnă.

A scrie despre *Georges Goyau* este lucru foarte greu, pentru că viața lui a fost așa de curată, de luminoasă și de activă încât elogiile incomplete nu o pot diminua și cuvintele cele mai juste, sonore și elocvente nu o pot mări. Indrăsnim totuși să-l prezentăm cetitorilor noștri folosindu-ne de o trăsătură din Sf. Scriptură care i-se potrivește de minune: „*Vir rectus, recedens a malo, timens Deum*”. A fost bărbat drept care toată viața sa n'a căutat să facă decât binele și de a se supune conștiinței. Cultul datoriei l-a făcut să muncească serios și să-și cumpănească orice gând, orice vorbă spusă sau scrisă și orice faptă. Conștiinței sale îi jertfi pasiunea cea mai irezistibilă ce se poate găsi în inima omenească: amorul propriu. Iată pentru ce acest om n'a vânat nici titluri, nici averi, nici onoruri.

A fost un creștin de toată fala. *Religia sa n'a rămas în domeniul speculațiunii ci a tradus-o în fapte încă din frageda copilărie*. Ca elev al unui liceu catolic din Orléans, ca elev al Școlii Normale Superioare din Paris, ca profesor universitar, ca academician, pretutindeni și totdeauna s'a arătat un creștin de elită care trăește deplin religia sa. Și-a închinat aproape întreaga sa activitate de savant istoric și de publicist cauzei Bisericii. Acest fapt îl mărturisesc operele sale mari și grele, admirate de o lume întreagă:

1. *Le Pape, les Catholiques et la question sociale* (1 vol).
2. *Le Vatican, les Papes et la civilisation* (1 vol.);
3. *Le Pape Leon XIII* (1 vol.);
4. *L'Allemagne religieuse: le protestantisme* (1 vol.);
5. *Vieille France, jeune Allemagne* (1 vol.);
6. *L'Allemagne religieuse: Le Catholicisme* (4 vol.);
7. *Bismarck et l'Église: Le Kulturkampf* (4 vol.);
8. *Une vieille Église: Genève* (2 vol.);
9. *Histoire religieuse de la France* (1 vol.);
10. *L'Église en marche* (6 vol. închid conferințele și cursurile despre misiuni ținute la Univ. Cat. din Paris);
11. *Vie de Sainte Mélanie* (1 vol.);
12. *Vie de Sainte Jeanne d'Arc* (1 vol), și altele multe.

Și după cum ne mărturisește *R. P. Yves de la Brière* prietenul și colegul său (în *Études* No. 5 Dec. 1939), *G. Goyau* a pregătit în ultimul timp o lucrare care avea menirea să facă cunoscut necredincioșilor *misterul lui Christ*. Moartea l-a împiedecat însă de a duce la bun sfârșit lucrarea, dar după cum spune același prieten,

cei care au cunoscut pe G. Goyau își cam dau seama ce ar fi putut scrie autorul.

De încheiere amintim că unica și arzătoarea dorință a lui Georges Goyau a fost reîncreștinarea societății moderne și revenirea orientului disident la sânul Bisericii Catolice. — Odihnească în pacer!

I. VULTUR

PIUS XI ȘI RITURILE ORIENTALE

Sutele de milioane cari cinstesc în Sf. Părinte dela Roma pe Vicarul Domnului, vor pomeni cu venerație adâncă pe cel ce a fost *Pius XI*. Acesta știuse să fie, în chip deosebit, tatăl și prietenul tuturor. Și mai ales al orientalilor. Nu numai ca Papă, ci și ca savant. Pentru că trebuie să se știe, că Pius XI a studiat serios Orientul disident și apoi, în ce privește același Orient, a avut și experiență personală câștigată în Polonia. Documentele și faptele dovedesc pe deplin acest lucru. Occidentul creștin, departe de a rămânea închis între barierele ritului latin, s'a ocupat pe lung și larg de activitatea orientală a lui Pius XI.

Iutre atâți alții cari au reliefat sub acest raport strălucita figură a Papii Pius XI¹⁾ e și pâr. *Igino Cechetti*, care publică în „*Bolletino Ceciliano*” (Nr. 1-2, a. c. pag. 1-92), un articol intitulat „*Pio XI nella luce di una grande idea*”, în care consacră un capitol activității liturgice răsăritene a lui Pius XI și din care spicuim datele și faptele ce urmează.

În enciclica *Ecclestiam Dei*, publicată cu ocazia celui de al

¹⁾ Cf. P. SCHWEIGL, S. I.: „De unitate Ecclesiae orientalis restituenda, documentis S. Sedis ultimi saeculi (1848—1939) illustrata”, în „*Periodica de re morali, canonica, liturgica*” 28 (1929) pag. 228 și urm., referitor la Pius XI. — Num în Ritu Byzantino officium „*Dulcissimi Iesu aequiparetur pietati SS. Cordis Iesu*”, în „*Periodica de re morali...*” [27 (1938) pag. 332—340. — De forma exterioare pietatis erga SS. Cor Iesu quae Ritui Byzantino congruat, în *Periodica de re morali...* 28 (1932) pag. 72—85. — Pio XI e l'Oriente Cristiano, în „*L'Oriente Cristiano e L'unita della Chiesa*”, 4 (1939) 1 și urm. — P. BEA: „Pio PP. XI in memoriam” în „*Orientalia*” 8 (1939) pag. 209 și urm. — PIETRO M. DE BELLOY S. I., „Pie et le retour à l'unité de l'orient séparé”, în „*Orientalia Christiana*” 16 (1929) pag. 5-28. — Vöste: „Projet d'édition du Pontifical des Syriens” în „*Ephem. Liturg.*” 53 (1939) pag. 10 și urm. — Pâr. D. Neda spune mult adevăr când scrie rânduri ca acestea: „Pius XI i-a avut dragi peste orice inchipuire pe toți răsăritenii, și în deosebi pe bizantini. Înțelegerea acestui Papă pentru disidenți, strădaniile și jertfele lui pentru unirea tuturor, au uimit o lume întreagă”. Vezi „*Cultura Creștină*” Nr. 7-8 a. c. pag. 463. Asemenea și bibliografia citată la aceeași pagină.

treilea centenar dela nașterea Sf. Iosafat, marele arhiepiscop Rutean martirizat pentru cauza catolică, declară egalitatea drepturilor diverselor Liturgii, de a fi considerate „*aequo iure*”; și făcând aluzie la frumusețea ce rezultă din varietatea lor, spunea că Biserica Romană totdeauna le-a respectat și a prescris păstrarea lor în forma cea mai autentică și mai tipiconală, considerându-le ca niște ornamente, prin cari Biserica apare ca o Regină „împodobită și în haină aurită îmbrăcată”.

Iar mai nou, în Motu Proprio: *Sancta Dei Ecclesia* (25 Martie 1938) impune încă odată fiecărui creștin datoria de a respecta riturile orientale ca mărturii ale credinții și ale sîntei Tradițiuni Catolice și prin urmare ca argument apologetic contra Protestanților și Ortodoxilor, a căror Biserici separate sunt „*massi auriferi staccati dalla rocca d'oro del Cristianesimo*”²⁾.

În lumina acestor principii se explică ușor preocupările lui Pius XI pentru îmbunătățirea și punerea în evidență a prețiosului patrimoniu liturgic oriental. Faptele grăiesc dela sine:

1. Permite ca liturghia bizantină să se celebreze și în limba Estoniei. (20 Febr. 1939).

2. Inițiază o „Secțiune Liturgică” pentru Orientali pe lângă Sf. Congr. Orientală. (8 Febr. 1930).

3. Dă ordin Sf. Congr. Orientale, ca prin Nunții Apostolici să se intereseze de statul cărților bisericești ale diferitelor rituri orientale. (23 Dec. 1930).

4. Se interesează personal de tipărirea unui Pontifical etiopean, iar în Aprilie 1937 constituie o comisie pentru tipărirea celorlalte cărți liturgice ale etiopilor — lipsindu-le aproape cu desăvârșire.

5. În 1930 cu ocazia reîntoarcerii la sânul Bisericii a Episcopilor Iacobiți din India, Ivanios și Theophilos, Sf. Părinte se îngrijește ca liturghia iacobită să fie studiată sub toate aspectele.

6. Dorind ca toți catolicii de rit oriental să-și aibă la Roma Biserica proprie „*in qua Deum, ad legitima suorum maiorum insti-*

²⁾ Vezi și „*Pio XI, discorsi agli universitari*” — Roma, Ed. Studium, 1932, pag. 27-28, discursul adresat „adunării studentești” dela Fuci, în 16 Ian. 1927, când între altele spunea: „dacă universitarii vor studia istoria bis., se vor convinge că cei cari prin schismă au părăsit Biserica, au păstrat ceva și în instituția de după separație din doctrina lui Hristos, după cum rămâne ceva din stâncă maternă în acei bolovani de piatră ce s'au despicat din înălțimile Alpilor. — Pentru reunire e necesară cunoașterea și iubirea reciprocă. Până acum însă nu se cunoaște tot ce e prețios, bun și creștin în acele frânturi depărtate dela vechiul adevăr catolic. Bolovani despicăți din minele aurifere sunt de aur și el. Așa că Orientul creștin păstrează lucruri de o atare sfințenie în cât merită nu numai respectul cuvenit ci și toată simpatia”.

tuta, orare possint“, prin Motu Proprio *Nostra animarum* (28 Oct. 1932) a dat Rușilor vechea Biserică ¹⁾ Sant Antonio, de pe Esquilin, dedicându-o sfintei Teresa de Pruncul Isus.

Deasemenea dispune ca în fiecare Vineri, și mai ales în prima Vineri a lunii, să se cânte canonul „*Isuse preadulce*“, cu scopul de a repara insultele aduse Preasfintei Inimi. Dar fiindcă lipsește din acest canon ideea clară de reparație, printr'un decret al Comisiei Pontif. pentru Rusia, introduce un *tropar* ²⁾ care să suplinească, ori mai bine zis să exprime acest concept. Apoi, prin acelaș Motu Proprio, hotărăște ca sărbătoarea solemnă a „*Preadulcelui Isus*“ să se celebreze Vineri ce urmează după a doua Duminică după Rusalii, când latinii sărbătoresc „*Sacro Cuore*“.

Mai mult, tot la Sant Antonio formează un centru al „*Apostolatului Rugăclunii*“, cu scopul de a expia fărădelegile „Ateilor militanți“ din Rusia Sovietică. Slujbele în această biserică se fac de către clericii Colegiului Rus, zidit tot de Pius XI și dedicat sf. Teresa de Pruncul Isus a cărei amintire se prăznuiește din partea Rușilor din Roma la 17 Maiu, ziua canonizării sf. Tereza.

7. Dă norme speciale pentru binarea sf. Lit. în ritul bizantin (1 Febr. 1933) și cari ne privesc și pe noi Români.

8. A prescurtat rânduiala „Ungeriei de pe urmă“ la Copti (6 Iunie 1933).

9. Extinzând, prin Const. Ap. „*Ouod superiore anno*“ (2 Aprilie 1934) Jubileul Răscumpărării la lumea întreagă, Pius XI se îngrijește ca credincioșii riturilor Orientale să poată câștiga indulgențe, servindu-se de practice religioase corespunzătoare ritului propriu.

10. Numește o Comisie specială pentru tipărirea Pontificalului Caldeian (1 Dec. 1934) ³⁾.

11. Se îngrijește de tipărirea Orologhionului grec (1931), care și vede lumina tiparului la Grottaferata (1937).

12. Deasemenea aprobă revizuirea și tipărirea Oficiului divin „*Shem*“ al Sirilor (10 Iunie 1935).

13. Pentru revizuirea și retipărirea cărților liturgice ale Ru-

¹⁾ Deși mai aveau una: San Lorenzo ai Monti dăruită de Benedict XV. A Românilor e cea cunoscută sub denumirea de San Salvatore delle Copelle.

²⁾ Textul original: „*Dulcissime Iesu, Amor ineffabilis, qui dixisti «Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos; et discite a me quia mitis sum et humilis Corde», fac nos reddere amorem pro amore, offerentes tibi opera dignae expiationis, servare tua mandata, sincere diligere se invicem, intercessione Genitricis, solus Amator hominum*“.

³⁾ Vezi: *VOSTÈ O. P.* „*Projet d'édition du Pontifical des Syriens Orientaux*“, în „*Ephemerides Liturgicae*“ 53 (1939) 3-12.

tenilor se lucrează din toate puterile din partea unei Comisii înființate spre acest scop la 15 Ianuarie 1938.

14. Permite Ethiopilor reîntoarcerea la vechea uzanță de a întrebuița pâinea fermentată la sf. Liturgie și de a distribui sf. cuminecătură „sub utraque specie“ (2 Aprilie 1938); la fel, introducerea ornatei bisericești corespunzătoare ritului¹⁾.

15. Dă tot ajutorul pentru retipărirea „vade mecum“ a Breviarului Caldean publicat pentru prima oară la 1886. În anul în curs e și scos de sub tipar după toate cerințele moderne²⁾. Spre bucuria caldeilor.

16. A conces diferite indulgențe credincioșilor Ruși pentru sărutarea sfințelor icoane, precum și 300 zile indulgențe ori de câte ori vor recita „Salvator mundi, salva Russiam“.

Din cele de mai sus rezultă că Pius XI nu numai a permis conservarea riturilor Orientale, ci a pretins în mod riguros păstrarea cu sfințenie a acestor comori de înaltă spiritualitate ale sf. Biserici. Ba, mai mult, chiar și devoțiunile particulare, ca Rozarul, cultul sf. Inimi, Binecuvântarea Eucharistică etc., pretinde să se facă întrucât e posibil în cadrele ritului, ori cel puțin în așa fel încât să nu știrbească regulele tipiconale ale respectivului rit.

Însfârșit, ca părinte al tuturor, cu vreme și fără de vreme dispune și ajută cu cuvântul și cu fapta ca toți catolicii orientali să-și aibă cărțile liturgice și astfel să nu mai fie constrânși a întrebuița manuscrise ori ediții de-a le fraților din stranele de-a stânga. Apropos. deie Domnul să se găsească un preot al Bisericii Române-Unite, care în înțelegere cu un urmaș a lui Pius XI, să studieze și să propună tipărirea unui adevărat „*Orologhion*“ — vade mecum — compus din Mineele, Octoichurile, Triodurile și Pentecostarele stranelor noastre, ca slujitorii altarelor să poată veni în contact în fiecare zi cu bogățiile spirituale ale cărților bisericești... Dar despre asta cu altă ocazie.

ALEX. TODĒA

¹⁾ Insași sf. Părinte a dăruit primele ornate, lucrate după toate cerințele ritului, Colegiului Etiopian care se găsește în grădina Vaticanului, la câțiva pași de Palatul Papei. Iar când cu trecerea la cele vecinice a lui Pius XI, au fost întrebuițate de către preoții și clericii acestui Colegiu, la slujirea sf. Liturgii pentru odihna sufletului augustului binefăcător.

²⁾ Cfr. P. VOSTÈ O. P., „Il nuovo Breviario Caldeo“, în „L'Osservatore Romano“ (24 Sept. 1939).

INSEMĂRI

Acțiunea de pace a Papii — văzută de alții

Străduințele neobosite ale lui *Pius, XII* pentru împăcarea lumii tulburate, sunt cunoscute. Întrebarea e: găsesc ele în mijlocul haosului deslănțuit înțelegerea și prețuirea necesară?

Putem afirma, spre mângâierea noastră, că răsunetul acestei acțiuni este foarte mare. Chiar și în țările beligerante, cel puțin acolo unde granițele nu s'au închis ermetic în fața oricărui glas al adevărului. Și mai mare, firește, în țările neutre, în stare să aprecieze mai just aceste eforturi. — Este, mai ales, deosebit de edificatoare atențiunea pe care le-o acordă America. În *Osservatore Romano* din 13 Dec. c. găsim o spicuire foarte interesantă din cele mai puternice organe de presă ale lumii noi. Mărturiile lor sunt cu atât mai grele, cu cât vin din cercuri desinteresate și de obicei necatolice.

Mai multe ziare constată răspicat că acțiunea Papii este, „din lumca întreagă, cea mai mare contribuție în favorul păcii“, și că apelurile Lui „ar fi trebuit să sguđue și inimile cele mai dure“. Aceste apeluri, după *The News* din Malden, constituie „o capodoperă de inteligență și de forță spirituală, care nu poate să nu miște și inimile celor ce vreau războiul“. Dacă totuși nu vor fi ascultate, singura cauză va fi „perversitatea oamenilor“.

În ce privește esența și caracterele acestui apostolat pacific, înțelegerea și admirațiunea este deasemenea unanimă. — *Star-Eagle* din Newark subliniază că cuvintele papale sunt medicină oferită unei lumi bolnave. Ele corespund așteptării tuturor popoarelor, care le-au și primit cu profundă admirație. — *Mail* din Charleston adaogă: „experiența omenească a veacurilor stă cheazășie pentru adevărătatea eternă a îndemnurilor lui Pius XII“. — *News-Post* din Baltimore constată, că Pius XII a arătat lumii calea adevăratei păci; ar fi bine pentru toți, dacă popoarele ar asculta această învățătură de a încheia o pace întemeiată pe principiile morale și nu pe considerațiuni politice care nu duc la o pace onestă și durabilă. „Foarte rar — scrie *Post* din Houston — oamenii au conceput și rostit apeluri atât de logice, atât de umane

și elocvente ca cel al lui Pius XII⁶. „Nu s'a vorbit lumii nici odată mai elocvent și mai sincer — zice *Star-Times* din St. Louis — decum a făcut-o Pius XII, când a atras luarea aminte a națiunilor că justiția nu se dobândește prin forța armelor ci prin aceea a rațiunii“.

La fel de clară este mărturisirea presei și în ce privește răsunetul în lume al cuvântului papal. — Dacă *The Capital News* din Jefferson City nu crede că actualii conducători ai popoarelor încăerate vor înțelege un apel atât de călduros și sincer ca cel al Sfântului Părinte, *News* din Galveston e de părerea că chiar și aceștia „nu pot primi decât cu vie simpatie cuvintele Papii“. Dacă boerii războiului și ai noului păgânism — continuă *Philadelphia Inquirer* — mânați de inspirațiile lor păgâne, fac să nu fie ascultate aceste apeluri, apoi alții, milioane și milioane de oameni, au simțit întărindu-li-se credința și hotărîrea de a continua rugăciunile pentru pace“. Nu numai catolicii, ci și protestanții și toți cei cari au o credință, au ascultat apelurile Papii — scrie *Journal Gazette* din Fort Wayne; „milioane de oameni, de toate credințele, în toate țările creștine“, confirmă *The News Index*. „Singurul mare și adevărat neutru — scrie *News Sentinel* din Fort Wayne — Papa, cu vorbele sale, a impresionat adânc, fără îndoială, națiunile învăluite în conflict; mai mult, de sigur, decât ar fi putut-o face orice altă declarație făcută de oameni ori puteri pământene“.

Dovedindu-se Pius XII cel mai autentic interpret al conștiinței mondiale, „întreaga lume civilizată trebuie să se unească la sentimentele și opera lui“ (*State-Register* din Springfield în Illinois), *New York Journal American* completează: „Mișcarea cea mai puternică, cea mai cu răsunet pentru pacea lumii, este astăzi cea condusă de Vatican“.

România latină, creștină, ortodoxă, pare mult mai departe de Roma, decât America tuturor sectelor protestante și pocăite! (ap.)

*

Temeiul unei economii sănătoase

Camera de comerț a Statului New-York — raportează, după săptămânalul „America“, „Schönere Zukunft“ din 12. 11. 39 — a numit încă în Ianuarie anul trecut o comisiune pentru examinarea situației educației publice. După cercetarea asiduă a tuturor categoriilor de școli, primare, secundare și de specializare, comisiunea a întocmit un raport documentat, în care se cuprind, între altele, o seamă de constatări privitoare la importanța educației religios-morale pentru viața economică și socială a Americii.

Școlul întregii educații, raportul îl vede în „întărirea Statului

prin creșterea de cetățeni tot mai buni sub raport moral și tot mai destoinici în privința profesională*. Iar în ce privește căile pe care se ajunge la această țintă, se spune din cuvânt în cuvânt: „Comisiunea este convinsă că cel mai mare defect în viața familiilor și a poporului nostru este lipsa de religiozitate sinceră și dreaptă. Dacă poporul nostru nu-și păstrează temelii sa religioasă, întreaga clădire socială se va prăbuși. Statele nu se mențin numai prin cultură externă, prin iscusință tehnică și cunoștințe intelectuale multilaterale. Ele razină pe tăria caracterelor, pe moralitate solidă și pe voinicie trupească. Dar, o privire asupra istoriei ne învață, că moralitatea și sănătatea trupească decad tocmai în vremuri de ascensiune culturală externă; mai mult, că după vremuri de cultură aparentă, nu arareori a urmat prăbușirea și fărâmițarea Statului însuși. De aceea, în fruntea listei ce cuprinde postulatele tipului de școală de care are nevoie Statul nostru, așezăm fără șovăire — înțelegerea deschisă și sinceră pentru religie. S. U. ale Americii nu vor avea o temelie solidă și rămânătoare, dacă ea nu se va zidi pe principii religio-morale. Cu toate că unii vor fi având oarecari nedumeriri, noi punem în programul nostru de educație religia la locul prim“. — Constatări prețioase, care au valoare pretutindeni, nu numai în America. (ap).

O notiță...

O mulțime de streini refugiați în Franța au cerut guvernului să le permită angajarea în armata franceză. Ei vreau cu orice preț să lupte pentru Franța apărătoarea libertății, a culturai și civilizației. Un colaborator al revistei „Études“, dl Jean de Saint-Chamant, se apropie de acești noi legionari spre a le culege unele reflexii și confidențe pe care apoi le publică în amintita revistă, No. din 5 Dec. 1939, sub titlul „Légionnaires d'aujourd'hui“. Desprindem un fragment interesant.

„Un colos al tipului de om gigantic înaintea încet. Este îmbrăcat ușor, ca și cum ar vrea să-și micșoreze talia prea mare pentru hainele sale prea uzate și care-mi dau impresia de a fi fost de mai multe ori „înțoarse“. Are fața limpede, amabilă, aproape zimbitoare și se exprimă într'o franceză ireproșabilă. Recunoscui în el un slav.

„Sunteți rus?”

— Nu, Domnule, sunt român.

— Mă mir... Din ce regiune?”

— Originar din Basarabia, am locuit în Bucovina înainte de a veni în Franța spre a-mi termina studiile de inginer geolog.

— Și sunteți... ?

— Să Vă spun drept, sunt ucrainian; aparțin minorităților ucrainiene de pe malul Nistrului. Dar de prezent sunt român, după-cum bunicii mei fuseseră ruși atât timp cât Basarabia făcea partea din Imperiul țarist*.

Inginerul se oprește puțin, mă privește, citește'n ochii mei interesul pe care-l arăt cazului său, și apoi continuă:

„România ne tratează bine; ea vede în noi un tampon contra penetrării ruse, bolșevice sau alta, primejdioasă pentru Moldova de sus. Acordul semnat mai recent la București tinde să ne încorporeze în Frontul Renașterii Naționale, noul partid unic care trebuie să se opună deodată atât hitlerismului cât și panslavismului. Reîncepe o istorie veche: Stalin reia politica țărilor și noi ceștialți, ucrainienii, redevenim victimele Rusiei“.

„Am asistat, îi spun, acum 20 ani, în Rusia, la proclamarea Republicii Ucrainiene, și astăzi iată Volhynia și Podolia reduse integral sub jugul Moscovei. Cum vă înfățișați viitorul ?

— Luptând acum cu țările care, cu Franța 'n frunte, condamnă dictatura și opresiunea totalitară. Și aceasta mi-ar fi îndeajuns ca să mă declar prieten pasionat al țării Dvoastre și gata de a mă bate pentru ea, dacă n'aș avea și alte motive mai personale de a face așa ceva: eu îmi datorez întreaga mea cultură și educație Franței... A servi Franța este o onoare cu care mă mândresc. Am soție franceză, o Alsaciană, și doi copii care sunt evacuați în sudetul țării cu mama lor. Șomer dela începutul războiului, căci patronul este mobilizat, am crezut că nu pot face un lucru mai bun decât acela de a mă angaja spre a-i apăra*. (iv.)

*

Discuție semnificativă la Athena

Anul acesta, în Iulie, profesorul universitar din Bruxelles, d. H. Grégoire, a ținut la Athena, în sala vastă a „Școlii Franceze“ de acolo, și în fața unui public select ce tixia sala, o foarte interesantă *conferință*, debătând tema: „Adevărul istoric în ce privește desbinarea Bisericilor Apuseană și Răsăriteană“.

Om de știință și strălucit conferențiar, de. H. Grégoire, răzimat pe cercetările istorice ale orientaliștilor de seamă Jugie, Dvornik, Grumel și Aman, a lămurit faptul că desbinarea de pe vremea lui Fotie n'a fost pricinuită de chestii dogmatice, ci de frământări și neînțelegeri din chiar sinul bisericii Bizanțului. Răul a crescut și

mai mult și raporturile dintre Roma și Bizanț s'au înăsprit și mai tare în urma convertirii Bulgarilor care a adus din nou pe tapet chestia Illyricumului asupra căruia Roma își revendica străvechile-i drepturi. Cu toate acestea, după cea de a doua înscăunare a lui Fotie, între Roma și Bizanț s'a încheiat o „pace completă și definitivă”. Papa l-a recunoscut pe Fotie de patriarh, iar acesta a rămas în bune raporturi cu Sf. Scaun, până la moartea sa. Când fi scrie Papei Ioan VIII, i-se adresează cu cuvântul păcii și al iubirii: „Carissime”. Așa că așa numita „cea de a doua schismă a lui Fotie”, nu e decât „o mistificație istorică” datorită unei greșeli (de bună credință dealtfel) a Card. Baronius, care a luat de bani buni falsurile partidei ignațiene, potrivnică lui Fotie. — Ruptura din 1054 a fost produsă și ea de chestii politice și de păcătoase antagonisme personale. Neînțelegerea imprumutată și prejudițiile au tot înrăit situația, care trebuie acum îmbunătățită, cu frățească înțelegere și respectând adevărul istoric. Așa cum a spus atât de apăsător Pius XI.

Printre ascultători erau și profesori dela Universitate și dela înalta Școală Teologică Ortodoxă din Athena, precum și o mulțime de reprezentanți ai aristocrației din capitala grecă.

La puține zile după aceea prof. *Allvisatos* dela Școala Teologică din Athena — o mare autoritate teologică a Bisericii Grecești disidente — a răspuns profesorului Grégorie printr'un foarte calm articol apărut într'unul din cotidianele ateniene. S'a declarat de acord cu conferențiarul dela Bruxelles, că adevărat nimic din ceea ce se invocă drept cauză a desbinării Bisericilor nu justifică această desbinare și cu atât mai puțin îndreptătesc continuarea ei. Recunoaște și dânsul sincer că azimele, rasul bărbii, ajunurile, celibatul și chiar și faimosul „Filioque” sunt numai cauze secundare, umflăte însă în chip „anticreștin” (cuvântul e al lui Alivisatos) de oameni pătimiși și prezintate ca adevăratele cauze ale sciziunii. Când de fapt, după prof. Alivisatos, singura cauză este Primatul Papii și infalibilitatea pe care profesorul ortodox atenian le-ar recunoaște numai dacă s'ar mărgini exclusiv la Apus.

Cuvântul acesta criticat și de foile catolice grecești „Katholiki” și „Glasul Bisericii”, n'a plăcut nici ultraortodocșilor cari s'au declarat smintiți de „inovațiile d. Alivisatos”. — Și de fapt: să mărturisești că singura pricină a neunirii este Primatul Papii și corolarul acestui Primat: infalibilitatea, înseamnă să fi înaintat mult pe calea împăcării cu Apusul roman. Ceeace, așa se vede, pe habotnici nu poate decât să-i smintească.

Dealtfel Alivisatos nu e cel dintâiu Grec ortodox care a avut

curajul să-și spună deschis și pe față credința sa în ceea ce privește o problemă așa de însemnată și de jinguașă cum e cea atinsă de profesorul catolic belgian și de dânsul. Gazeta „Katholiki”, punând la punct ieșirile celor „smițiji”, le aduce aminte cazul vestitului mitropolit *Ambrosios Staurinos* dela patriarhia țărigrădeană, care în lucrarea sa despre sf. liturghie (vol. II) publicată la Constantinopol în 1922, scria: „Noi (ortodocșii) ne înșelăm dacă gândim că celelalte Biserici, în afară de noi, se află în greșală... Incepând cu primele veacuri ale Creștinismului, unirea desăvârșită între diferitele Biserici era fapt adevărat... Nu vrem să falsificăm istoria: »Filioque« exista deja în 589 în Spania. Și acest »Filioque« a fost socotit — absolut fals — pe vremea patriarhatului lui Fotie (857-867) drept cauză a desbinării celor două Biserici. Iubirea! Iubirea! Această poruncă de temelie a Domnului să fie de aci încolo grija noastră. Infrățirea tuturor creștinilor să fie dorința noastră, silindu-se fiecare dintre noi, după statul Sf. Apostol Pavel, să păstreze unitatea duhului în unirea păcii, cu toată smerenia și simplitatea, suportând pe toți întru răbdare».

Scrișul prof. Alivisatos a arătat punctul de vedere al teologilor greci în ce privește unirea celor două Biserici: a Răsăritului cu cea Apuseană Romană. A dovedit că în ce privește această unire, vremile nu mai sunt așa tulburate ca în trecut. Zicem și noi cu semioficiosul Vaticanului, (*L'Osservatore Romano* 13-7-39) — de unde luăm aceste informațiuni —: „Măcar de-ar fi mișcările acestea mari începutul acelei zile, într'adevăr fericite, când cu toții, infrățiji cu adevărat, vom cânta imnul Sfintei Uniri”. (dn).

*

„Octolchul lui Macarie (1510) și originea tipografiei în Țara Românească”.

Sub acest titlu d. profesor universitar I. P. Panaitescu a publicat în revista „Biserica ortodoxă română (1939 Nr. 9-10) un interesant studiu asupra întâiilor tipăriri eșite de sub teascurile tipografiei ieromonahului Macarie din Țara Românească. Întâiul exemplar cunoscut din această carte a fost semnalat la mănăstirea Hilondari, la muntele Athos, iar al doilea se află la Biblioteca centrală din Blaj. Studiindu-l, d. profesor I. P. Panaitescu constată, între altele, următoarele referitoare la situația acestei instituții: În Biblioteca Mitropoliei Unite și-a Seminarului din Blaj, în care se păstrează cărțile bisericești ale vrednicei Mitropolii românești dela Alba-Iulia precum și bibliotecile lui Timotei Cipariu și a lui Ion Micu—M.

doveanu, se află multe manuscrise și cărți vechi de mare preț pentru istorici și filologi.

Din nefericire, cercetările sunt îngreunate din pricina că autoritățile noastre nu acordă nici o subvenție acestei instituții, așa că biblioteca nu are nici astăzi, nici catalog complet, nici un local demn de tezaurile ce le conține. Cu prilejul unei vizite la Blaj am găsit din întâmplare acolo un exemplar aproape complet al octoichului celui din 1510 care, după câte știu, nu fusese menționat niciodată de nimeni. Dl profesor Ștefan Manciulea, care conduce biblioteca, mi-a îngăduit să-l cercetez în chip amănunțit și să-i i-au mai multe fotografii, ce însoțesc acest articol*. (sm).

NOTE LITERARE

Pentru amintirea lui Augustin Bunea

Uneori te gândești cu regret că, pe măsură ce înaintăm în timp, se duc oamenii care mai știu câte ceva despre vremile apuse ale Blajului, despre personalitățile care constituie mândria și gloria trecutului său. Și foarte puțini sunt aceia care să fi pus ceva pe hârtie, — pentru ca urmașii să intuiască mai ușor atmosfera de lupte naționale, de superbă credință într'un viitor de aur al neamului nostru, de splendidă concretizare a nobleței noastre ancestrale. Se păstrează doar o tradiție orală care mai apropie, rar de tot, în câte o întâlnire de pioase aduceri aminte, umbrele trecutului. Nu mai avem timp de evocări și, poate, nici conștiința răspunderilor noastre; lăsăm pe seama viitorului împlinirea a tot ce recunoaștem că e necesar să se facă. Și nu ne gândim că ceea ce prezentul poate realiza cu ușurință, viitorul va îndeplini numai cu multe străduințe, sau, poate, nu va ajunge niciodată să câștige tot ce prezentul lasă să se piardă...

Am avut personalități de mare anvergură, pe care le admirăm cu sinceritate și mândrie și care n'au plecat prea de mult timp dintre noi. Mai sunt oameni care le-au cunoscut de aproape, care știu detalii ce conturează bine fizionomia lor spirituală. *Pentru ce nu se fixează aceste amintiri pe hârtie, pentru ce se păstrează pentru un cerc atât de restrâns aceste amănunte pitorești ale trecutului?*

Am avut pe Timotei Cipariu, I. Micu-Moldovan, Augustin Bunea — pentru a aminti numai pe câțiva dintre cei mai reprezentativi. Câte lucruri bune nu se știu despre ei și sunt date uitării cu

o neglijență greu de explicat! Cercetătorii viitori nu vor ajunge niciodată să le găsească în hârtiile prăfuite. Ele se pierd odată cu dispariția celor care i-au cunoscut de-aproape, care au fost în direct contact cu sfera activității lor. De aceea o mare răspundere apasă pe umerii celor care lasă să treacă vremea fără să fixeze pentru posteritate liniile unor atitudini de mare preț pentru istoria luptelor noastre.

Și ca să ne oprim la Augustin Bunea, — dela moartea căruia s'au împlinit la 30 Noemvrie 1939 treizeci de ani, — cine a scris ceva despre cazurile de mare intransigență națională ale acestui Român de o rară dârzenie? Cine a prezentat vreodată cu destulă culoare figura spirituală a acestui vizionar al Țării dragi de astăzi? Purtăm doar imaginea vagă pe care anii de școală ne-au făurit-o din câteva lecturi fragmentare. Și ar fi atâtea de spus despre Augustin Bunea !..

Se împlinesc 30 de ani dela moartea lui. Oamenii care l-au cunoscut mai de aproape, l-au înțeles și l-au admirat, ar fi bine să-și scrie amintirile, cumpănit și duios. Viața lui Bunea e o bogată mină de sugestii. Pentru generația actuală și pentru generațiile viitoare. De ce n'am exploata-o? Trecem pe lângă aniversări ca și când am fi epuizat exemplele, îndemnurile și directivele pe care ni le indică ele. Și nu ne dăm seama că pentru programul nostru de viață, pentru încercările pe cari ni le rezervă timpul de învâlmășeală în care am intrat — aceste aniversări sunt tot atâtea izvoare de optimism, care ne întăresc forțele și credința.

Cum spunea părintele I. Agârbiceanu, într'un articol luminos din *Tribuna* (19 Noemvrie 1939): „Biserica, școala, viața publică, știința românească, toate au ce prăznui la treizeci de ani dela moartea lui Augustin Bunea“. Și ar trebui să-l prăznuiască demn și cu fast. Nu pentru el, cel plecat, printr'un tragic destin, înainte de realizarea visului drag al Unirii. Ci pentru noi, cei care avem atâtea de învățat din exemplul vieții sale bogate. Iată cum îl prezintă părintele I. Agârbiceanu:

„Ridicat din cea mai curată ramură autohtonă a etnicului românesc, acela căruia i-a căzut fulgerător condeii din mână înainte de a-și termina ultima lucrare, despre „Stăpânii Țării Oltului“, a avut el însuși și în înfățișarea trupească și în structura spirituală, calitățile acestor stăpâni.

Voinic, drept, puternic — un adevărat luger român — cu ținuta capului veșnic semeață, cu frunte largă și gânditoare, cu un aier de seriozitate și de măreție mereu întipărită pe față, în priviri

— înfățișarea sa externă era cartea deschisă a spiritualității sale, de o rară frumusețe și soliditate.

Studiile, cetirile, munca sa istorică, cunoștințele vaste, parcă nu aveau alt scop decât să crească pe Românul de rasă din el însuși, pe boerul încrederii necondiționate în viitorul mare al neamului său.

Prin puterea românismului său el s'a ridicat deasupra istoricului, deasupra oratorului, deasupra preotului, și a rămas în conștiința generațiilor ce l-au cunoscut în primul rând ca un *Mare Român*, cea mai bună rasă a luptătorilor naționali dinainte de unire.

Avea pas și vorbă de stăpân, cu priviri agere, cutezătoare în tot cuprinsul teritoriului etnic al neamului său, pe care nu l-a socotit niciodată al altora, ci numai uzurpat dela noi. Pentru el stăpânii adevărați ai acestui teritoriu eram numai noi, și de aceea în adâncă lui viziune profetică îl organiza în țara românească.

N'a voit să știe, toată viața, de superioritatea altui neam conlocuitor față de-al nostru, și autoritățile străine cu cari avea de lucru erau constrânse, sub privirile lui, subt tăria spiritualității sale, să privească cel puțin ca la un egal, dar în care simțeau rasa superioară a Românului stăpân.

Nefnduplecat a rămas o viață întreagă, ca și canonicul Ioan Micu-Moldovan — cunoscut sub numele de Moldovănuț — în fața tuturor ingerințelor și presiunilor guvernelor din Budapesta în legătură cu școlile din Blaj... Nefnduplecat în drumul drept al politicii naționale pentru care a fost, adeseori neștiut *decât de intim*, mare izvor de energie și de optimism. Vestitor cu nouă ani înainte, din Alba-Iulia, cu prilejul unei adunări festive culturale, a unirii dela Alba-Iulia*...

La acei intimi sau cunoscuți, care știu mai mult decât însemnările documentelor, facem apel. Din amintirile lor fragmentare, însă vii și deschizând largi perspective, am putea aduce în câmpul interesului nostru figura spirituală a lui Augustin Bunea, și i-am putea auzi mai clar îndemnul și directivele. Mai mult chiar decât un studiu perspicace, aceste evocări ar constitui cea mai potrivită aniversare. Ele ar aduce între noi sufletul furtunos al lui Augustin Bunea. Și ar mări talazul rezistenței noastre...

RADU BRATEȘ

CRONICI

Programul noului guvern

Guvernul Argetoianu s'a dovedit un simplu provizorat. După câteva săptămâni i-a luat locul altă echipă, pusă sub prezidenția dlui G. Tătărescu. Pe câtă vreme? Taina viitorului!

Oricum, precum era firesc, noul guvern pleacă la drum cu deplină încredere și cu un program de muncă foarte vast. Realizarea lui ar însemna transformarea radicală și structurală a întregii noastre așezări obștești. Ceeace, de sigur, nu se poate face cât ai bate în palmi, ci reclamă timp destul de însemnat. Într'adevăr, programul publicat de Premier la radio în 28 Noembrie prevede, între altele, un plan economic de 5 ani, un fel de „piatiletică“, în sensul căreia se va planifica și, mai ales, se va mecaniza toată agricultura românească. Noul guvern, adeca, socotește „că organizarea muncii naționale, în vederea sporirii și ameliorării producției constituie problema fundamentală a timpului nostru“, problemă care se rezolvă prin tehnicizarea producției. Față de această „preocupare de temelii a guvernului“, altele care — după a noastră părere — sunt de importanță hotărât mai mare, par a cădea pe planul al doilea. Așa, de ex. în ce privește politica bisericească, programul are o singură frază laconică: „*Întărirea credinței și asocierea bisericilor naționale la opera de ridicarea satului, asigurându-le un rol precumpănitor în realizarea asistenței publice*“. Noroc, în schimb, că stilizarea este destul de elastică, așa încât ea nu va sta în calea unei politici de largă înțelegere și de armonioasă colaborare dintre Stat și Biserică, armonie și colaborare mai

necesară în aceste vremuri de bejenie decât oricând altădată.

Tocmai aceste vremuri excepționale ne fac să renunțăm la examinarea mai deaproape a vastului program de guvernare. El cuprinde, de sigur, cele mai bune intențiuni, precum sigur este iarăși, că toată lumea se va bucura de orice realizare bună și cuminte va răsași din sugestiile lui. Deocamdată însă, țara și neamul are o singură și covârșitoare preocupare: să fie tare și să iasă biruitoare din cataclismul care s'a abătut peste lume. În scopul acesta este mai necesar decât orice entuziasmul general, solidaritatea desăvârșită și încrederea deplină a mulțimilor în conducători. Sfântul Părinte Inuși, primind pe noul ambasador al Italiei la Vatican, a scos în evidență această supremă cerință pentru o guvernare acceptabilă în vremurile tulburate pe care le trăim: „*Implinirea unor datorii de guvernare atât de apăsătoare prin povara sacrificiilor excepționale legate de ele, face mai necesară decât oricând încrederea adâncă și adevărata lealță a masselor poporului*“ care, astăzi ca și totdeauna, poartă crucea grea pe drumul durerilor pe care a apucat omenirea.

Iar pentru dobândirea acestei încrederi, în afară de alte condițiuni, e mai necesară astăzi „*observarea strictă a celei mai rigide morale în toate actele de administrare și de gestiune*“, din punctul 15 al programului, decât orice piatiletică economică și agrară. Acest lucru l-a subliniat, de altfel, cu toată tăria Inuși Suveranul, legând de sufletul noului guvern înflorirea morală a țării mai mult decât cea mate-

rială și cerând miniștrilor să fie „păzitori credincioși ai legii” și „să pună toată râvna pentruca opera de moralizare și de cinste să se întărească pe zi ce trece” (a).

Simbol al eroismului creștin.

Asta a fost cu adevărat *José Antonio Primo de Rivera*, eroul spaniol, ale cărui oseminte, din ordinul generalului Franco, au fost scoase în toamna acestui an din gropnița comună dela Alicante unde căzuse în luptă cu milițienii roșii, și au fost transportate sărbătorește, pe umeri de falangiști, cale de 500 km., spre a fi așezate, cu cinstea cuvenită nemuritorilor neamului spaniol, spre veșnică odihnă, în Madrid.

Fiu al fostului dictator Primo de Rivera și întemeietor al „Falangei spaniole tradiționaliste”, *José Antonio*, care s'a stins în vârstă de abia 32 de ani, a fost o apariție fenomenală, venită chiar în momentele cele mai cruciale ale Spaniei zilelor noastre. Ideile acestui cugetător adânc și creștin catolic până în măduva oaselor, îl așează între cei mai de seamă bărbați de stat și îndrumător de popoare ai veacului nostru, asigurându-i însă un loc distinct în galeria acestora. Ocupându-se cu acest cap luminat și suflet de foc, d. *Al. Gregorian* scrie în „Universul” (25. XI. 39):

„În conflictul epocal dintre ideologia anarho-marxistă și naționalismul creștin iberic, el a trecut în chip deliberat pe baricada lui Hristos. Naționalismul catolic reprezintă — și reprezintă — pentru țara lui izvorul esențelor morale. Demoliberalismul le sugrumase tiranic. Marxismul le încheștase într'o încăierare de haos. Naționalismul de concepție joseantoniană le absoarbe și le redă apoi armonia originară și unitatea totală.

„Este o importantă deosebire între totalitarismul mistuitor de forțe și acest naționalism cu dublă funcțiune politică de diferențiere și de integrare simultană. Unul proclamă mitul statului în care

personalitatea omului dispare în totalitate ca o unitate moleculară. Celalalt respinge și el individualismul pulverizant, dar cultivă personalitatea omului.

„Extrasă din esențele creștine și autohtone ale vieții spaniole, această doctrină e la o egală distanță de capitalism, de mistica rasială ca și de teoria omnipotenței statale. Realitățile autohtone nu pot fi modificate după tipare internaționale sau universale. Statul naționalist spaniol nu poate fi o operație aritmetică, o însumare de spanioli într'o vastă cazarmă, ci o armonie colectivă rezultată din restaurarea idealurilor de justiție socială și de concordie spaniolă prin celulele organice ale corpului social: familie, breslă, municipiu”.

José Antonio Primo de Rivera a fost ucis. Ideile lui însă trăesc și rodesc grație acelei admirabile *Juventud heroica* (= Tineret eroic), care i-a moștenit și îi trece în faptă gândurile înălțătoare de țară, prin forțe împrumutate din nesecata vistierie a catolicismului (n).

Originea catastrofei europene

Oliveira Salazar, primul ministru al Portugaliei, a dovedit strălucit că este un mare om de stat și puternic talent organizator. Este însă, mai înainte de toate, un adânc gânditor social și om cu vaste orizonturi culturale. De aceea cuvântul lui sgârcit are totdeauna răsunet mare, și ideile pe care le exprimă nu produc niciodată desiluzie.

Revista *Marianne* din 1—11—39 publică fragmente dintr'un recent discurs al premierului, ținut în fața Parlamentului portughez, discurs a cărui elevație spirituală stă să întreească importanța politică. Analizând cauza rezelor de care suferă Europa, d. Salazar spune, între altele: „Marea criză a Europei este că nu mai e capabilă de a-și asigura pacea internă. Ea deține și acum primatul științelor, literelor și artelor; stăpânește secretele tehnicii; știe organiza munca; nu știe însă cultiva pacea.

Pricina acestei racile nu este densitatea populației, nici sleirea solului, nici îngustimea fășilor de pământ ce ocupă; ci cauza este *imboalnăvirea ei spirituală*. Ca odinioară Roma, într'un ceas fatal al decadenței sale, ea pare a «nu mai putea suporta nici boala nici leacurile».

„Lumea se sbate astăzi între două perspective deodotrivă de oribile: răsboiul deoparte, viața de incertitudine și neliniște care a permers răsboiului, de alta. Intrebarea este, inchee d. Salazar: n'ar fi oare posibil a deschide păcii alte drumuri decât cele ale răsboiului?». (a).

Legenda pacifismului sovietic

Prin propagandă abilă și stăruitoare, Rusia sovietică reușise să acrediteze în lume o legendă. Se arăta și voia să fie crezută drept cea mai pacifistă putere a pământului. Poporul, oamenii simpli, muncitorii din toată lumea vreau pace și detestă răsboiul. Purtătoare de cuvânt a acestui comandament proletar, împărăția roșie a tunat și fulgerat contra oricărui gând de răsboi, a definit cu precisiune noțiunea „agresorului“, a semnat toate pactele și tratatele de neagresiune, s-a legătuit să-și aranjeze toate diferendele cu alte țări prin tratative pașnice ș. a. m. d.

Proletarii lumii erau încântați de această strașnică lecție pe care statul socialist o dădea cu consecvență imperalismului burghez, militarist și răsboinic. Erau mândri de tovarășul Stalin, a cărui mână puternică asigură pacea lumii. Nu mai departe decât în Martie făcuse stăpânul sovietelor declarații strașnice, în fața congresului partidului bolșevic. „Suntem pentru pace — a spus el, în aclamațiile și uralele entusiaste ale tovarășilor — suntem pentru păstrarea raporturilor pacifice și de bună vecinătate în afară; le vom păstra așa cum și alții le vor observa față de noi; suntem pentru apărarea victi-

melor agresiunii și aceloră care luptă pentru independența patriei lor“. Aceste hotărâri se răzîmău „pe armata și pe marina militară rusească; pe sprijinul moral al muncitorilor din toată lumea, cari toți au un interes vital să se mențină pacea“.

Sămânța aruncată astă primăvară a rodit în toamnă — exact la 7 Sept. 1939 — intrarea trupelor roșii în Finlanda. În aceeași clipă lumea uluită a văzut prăbușindu-se încă un idol și destrămându-se încă o legendă: povestea pacifismului sovietic se vădia o vorbă goală și umflată! — De sigur, Rusia își motivează acțiunea. A învățat dela maeștrii agresiunilor europene toată tehnica argumentelor în care se învâluie astfel de acțiuni. Este evident, că Finlanda era imperialistă. Și agresoare. Voia să cucerască bietul imperiu pașnic al sovietelor. Este firesc deci că ele se apără. — „Se apără“ fără a mai vrea să asculte propunerile de pace, cu adevărat rezonabile și modeste, pe care le-a făcut și nu încetează a le face Finlanda.

Spectacolul e infinit de urât. În același timp plin de învățături. O mare școală. Ea deschide ochii multora. Cine mai poate crede în morală cea fără Dumnezeu, în cuvântul celor fără morală, în pacea fără principii eterne și superioare? „Noua ordine a lumii, a vieții naționale și internaționale deopotrivă — spunea Pius XII în Enciclica sa — nu se mai poate clădi pe nisipul înșelător al unor norme schimbăcioase și efemere, care depind de bunul plac al egoismului colectiv și individual“. Nu, nu. Pe astfel de nisip nu se poate zidi nimic traenic. De aceea lumea începe a înțelege — și agresiunea împotriva Finlandei o ajută în acest drum de pocăință — că noua rânduială a lumii trebuie să aibă drept temelie neclintită și indispensabilă pe Hristos. (a).

Salarul minim

În Mon. Of. Nr. 253 a apărut un decret lege cuprinzând norme pentru stabilirea *salarilor minime în întreprinderile particulare, comerciale, industriale și de transporturi.*

Nu vrem să examinăm în amănunte această lege. Ne mulțumim să constatăm, cu toată satisfacția, că ea este, principial, un nou pas înainte spre dreptatea socială. Asigurarea existenței cinstite a muncitorului care trudește cinstit este nu numai o poruncă limpede a dreptății, ci și o condiție de temelie pentru pacea și prosperitatea colectivității. Capitalul particular, prins în vârtejul aprigei lupte de concurență și având ca supremă țintă producție și beneficiu maxim, a călcat cu suveran dispreț peste această cerință morală. Prin aceasta însă a tulburat întreg organismul social, producând starea de criză și de continue sguduiră la care am ajuns. Liberalismul economic a rodit anarhie. Din privitor ce era, statul s'a văzut nevoit să intervină ca regulator activ în procesul economic. Asigurarea minimumului de trai pentru diferitele categorii de salariați ai întreprinderilor particulare, alături de *contractul colectiv de muncă*, este una din formele salutare ale acestei intervenții.

Să nu uităm însă că e vorba nu de deslegarea integrală a problemei, ci numai de „un pas” spre ea. În interesul societății însăși va trebui să ajungem, cât mai curând, la forma de salarizare care singură corespunde deplin dreptății sociale: *salarul familiar*. Ocrotirea familiei este interes general mai mare decât asigurarea singurătății.

Nu strică să subliniem din nou acest principiu acuma, când se vorbește de o nouă *armonizare a salariilor funcționarilor publici*. Este aceasta, fără îndoială, una dintre cele mai arzătoare și cele mai grele probleme ale ceasului de față. Deoparte, fiindcă anarhia sistemelor de salarizare a ajuns la haos

complet. De altă parte, fiindcă tipurile de salarii stabilite cu atâția ani în urmă nu au ținut pas cu scumpirea continuă a costului vieții. Ele au ajuns, mai ales pentru cei mici, cu totul insuficiente.

Să se știe însă clar și precis, că jumătăți de măsuri și peteciri n'ar face decât să incurce și mai mult desordinea actuală și să creeze nemulțumiri și mai mari în corpul funcționăresc. De aceea, este nevoie neapărată de *reformă radicală, eroică*. — Ea va trebui, între altele și mai ales, să pună în aplicare comandamentul social al salariului familiar. Statul trebuie să premerge în privința aceasta, impunând un principiu care apoi va trebui extins și generalizat pe toată linia. Și tocmai în acest punct este actuala situație nu numai paradoxală, ci deadreptul criminală. Actualele „ajutoare familiare” sunt o *batjocură*. Imprejurarea că ele, chiar așa cum sunt, se dau numai după primii trei copii, constituie un adevărat indemn la avort ori la sterilitate. E timpul suprem să dispară din viața statului această rușine antisocială! (a).

Crucea 'n școl

Ministrul Educației Naționale din Spania, după ce a introdus studiul religiei ca obligatoriu în toate școlile imperiului, începând cu școlile primare de la sate și terminând cu Universitățile, a dat în preajma noului an școlar (1939—40) ordin ca să se introducă, cu tot fastul cuvenit, crucea în fiecare sală de curs precum și în cancelariile direcțiilor și în salele de consiliu ale profesorilor.

Ordinul privește, desigur, școlile de stat, de unde crucea fusese înlăturată în mod criminal de stăpânirea bolșevică. El a și fost executat cu un entuziasm de nedescris în ziua de 14 Septembrie, ziua în care creștinătatea serbează „*Înălțarea Sfintei Cruci*”. Cu această ocazie s'a servit și câte o sfântă liturgie la care s'au

cuminecat dascăli și școlari deopotrivă. Printr'o altă dispoziție ministerială, ziua de 14 Septembrie a fost decretată de „serbătoarea educației creștine”.

Prin exemplul său, Spania Catolică vrea să arate lumii că educația națională pentru a fi traică și „integrală” trebuie să se facă în semnul Crucii lui Hristos și sub conducerea Bisericii Catolice! (v).

Slugi plecate

Protestantismul german are și personalități de bisericieni cari înțeleg să deie Chesarului numai ceace-i a Chesarului, respectând în același timp în întregime lor drepturile lui Dumnezeu. Sunt însă destule trestii cari se pleacă, mult peste ceace se îngăduie, la suflarea vântului puterii de stat. Așa, în vara acestui an, cum încrestează *Informations Internationales* (no. 199), unsprece „episcopi” protestanți au rupt legăturile cu protestantismul mondial și s'au declarat gata să adopte programul așa zișilor „creștini germani”, care-i un talmeș-balmeș de elemente creștine și neopăgâne.

Dealtef neopăgânismul face ravagii tot mai vădite în lumea protestantismului german. „Statul bisericesc” al bisericii protestante din Thüringia a crezut că-i bine să precizeze public că această biserică a renunțat de multă vreme la controlul învățământului religios și că s'a pronunțat pentru o instrucție religioasă „liberă de tot ce-i spirit dogmatic”. Dimpotrivă: nu înțelege chiar de fel să autorizeze decât o atare instrucție religioasă care se inspiră din spiritul național-socialist și care insistă asupra opoziției fundamentale între creștinism și judaism.

Slugărnicia aceasta a atătora dintre cei ce-și zic protestanți a încurajat pe cei dela puterea vremelnică să ia măsuri împotriva „recalcitranților”,

Mai mult: chiar autoritățile bisericești ce au intrat în solda nazismului, ti fac pe „incăpăținați” să simtă că cine nu-i maleabil, nu-i de trăit. Pe pastorul Niemoeller, care stătuse pentru îndrăsneala sa creștină mai mai bine de doi ani în lagăre de concentrare, „Statul Bisericesc” din Brandenburg, l-a pus în disponibilitate deși numai pentru asta nu i-a sosit vremea. Facultatea de Teologie protestantă din Münster (Westfalia) a revocat titlul de „doctor honoris causa”, pe care-l conferise lui Karl Barth, în 1922. Acelaș profesor, care s'a împotrivit „spuchronisației” bisericilor protestante din Germania, și-a plătit curajul cu perderea catedrei sale dela univ. din Bonn, unde avea mare trecere la studenți.

Dat fiind că „gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo”, nu-i eschis ca protestații germani ce s'au opus până acum neopăgânismului, să se deie bătuți (sau cum s'ar zice la noi: „să se cumintească”) și primească și ei crezul „Creștinilor Germani”, al cărui crez cel dintâi articol este: „Nu este decât un singur Dumnezeu care a fost dela început și care ni-s'a descoperit nouă prin național socialism... Prin urmare declarăm: supunându-ne lui Adolf Hitler, ne supunem lui Dumnezeu. Iar a ne supune lui Dumnezeu înseamnă că ne supunem manifestărilor voinței sale prin Adolf Hitler”. (n).

Scopurile războiului și păcii

L'Osservatore Romano din 15-12-39 rezumă un foarte important discurs ținut de primul ministru al Portugaliei, d. Oliveira Salazar în fața parlamentului. Marele bărbat de stat creștin, examinând situația europeană, a ținut să precizeze și chestiunea atât de viu desbătută a scopurilor de război și pace, urmărind de cele două tabere adverse încercate în hora morții.

Deocamdată, flecare din ele vreau victoria. Dar victoriile, prin ele înseși, încă nu produc pace, ci mai curând sporesc dușmăniile. „Pacea este mai pe sus de toate o creațiune a spiritului“; și anume a spiritului care recunoaște principiile dreptății pentru sine și pentru alții, și știe impune să se respecte „interesele superioare“ mai mult decât cele ale beligeranților, învingători și învinși. Aceste „interese superioare“ nu sunt ceva abstract; ci interese foarte concrete, care însă trec peste marginile particulare ale singuraticelor națiuni; nu însă ca ceva străin de ele, ci ca valori care condiționează binele tuturor împreună. Iată precizate mai deaproape aceste interese superioare comune, care trebuiesc avute în vedere la chestiunea scopurilor de război și pace:

„In Europa — zice Salazar — există o civilizație specială, a noastră. E, civilizația creștină. In climatul acestei civilizații s'au format spiritualmente toate națiunile Europei și Americii; și multe alte neamuri din diferitele părți ale lumii au secerat multe binefaceri prin influința ei. In acest patrimoniu moral, care este al nostru, se găsesc principiile eterne ale adevărului și ale vieții sociale. De aici datorita noastră de a afirma fidelitatea noastră față de aceste principii, astăzi uitate ori violate, cu atât mai mult cu cât lumea este mai alarmată și conștiința perplexă a popoarelor caută cu îngrijorare și nu știe dacă in mijlocul acestui deastru se mai găsește oare loc pentru adevăr, pentru onoare, pentru dreptate, pentru drept și pentru binele comun al oamenilor și al popoarelor“. — Conservarea, apărarea, dezvoltarea acestei civilizații creștine este și trebuie să fie întâiul scop al războiului. Impreună și clădite pe el, se pot urmări și alte ținte secundare și intermediare. Principalul însă este

acela care dă semnificația și valoarea întregului. Atitudinea și țelurile beligeranților nu se pot judeca obiectiv decât după acest criteriu: cum se raportează ele la principiul fundamental de mai sus, cum respectă valorile etice ale creștinismului. (a).

Universități creștine în Spania

Ministrul educației naționale al Spaniei, d. Ibanez Martin a făcut ziaristului Walter M. Uiman prețioase declarații privitor la reforma școlii plănuită de guvernul național. Reține din ele, după cotidianul „A. B. C.“ spicuri interesante *Osservatore Romano* din 15-12-39.

„Până la începutul glorioasei mișcări naționale, învățământul se chema democratic, in realitate însă era sectar și măcina temeliiile istoriei și ființei poporului spaniol: patriotismul și religia. Mișcarea condusă de Caudillo se opune categoric acestei acțiuni sectare de despaniolizare. Intregii mișcări culturale ascensionale va trebui să i se dea, după criteriile fixate de Caudillo, orientarea aceasta: întoarcerea la vechile valori ale iubirei de patrie, la conștiința măreției istoriei naționale, continuând directivele spaniole de cultură animate de spiritul și dorința crescândă de a progresa. — In universitatea spaniolă vor trăi in perfectă armonie Biserica, Statul și Societatea. Liberalismul a murit, ia noi, pentru totdeauna. Biserica catolică a fost totdeauna cel mai puternic stimulent pentru dezvoltarea științelor. In aulele universitare se va restabili spiritul creștin; își vor face intrarea in ele științele sacre, cărora li se va da locul de onoare care li se cade in cultura noastră; învățământul va fi religios, filosofic. Vom ceesce zicea José Antonio de Rivera, ca acest spirit religios, cheia celor mai glorioase epoce ale istoriei noastre, să fie respectat și protejat după vrednicie“.

Directive sănătoase și binefăcătoare. Păcat că nu se potriveșc și învățământului nostru universitar, care continuă încă tradițiile liberalismului sectar. (a).

BIBLIOGRAFIE

DOM ILDEFONSE DIRKS: Les saintes Icones.

Cartea ne-a venit la redacție în vremele involburate ale primăverii. Atunci când gândurile redacției deopotrivă cu ale cititorilor se îndreptau spre granițe; când sub amenințarea unui nou cataclism, rândurile ce le-am fi încrestat despre acest minunat elogiu al iconografiei răsăritului, ar fi trecut nebăgat în seamă sau nefcndea ajuns băgat în seamă.

Iată de ce am amănat anunțarea ei cititorilor. Am nădăjduit într'o involburare de primăvară, după care vânățul seninului ridică mai ușor cugetul, limpezește mai iute apele sufletului. Acum în toamnă însă, aceiași nori persistă, aceleași rostogoliri de furtună. Numai că furtuna s'a deslănțuit, iar norii se ridică, se indeasă peste Europa de pe întinsurile stepelor rusești, de acolo de unde câteva veacuri în șir au tremurat luminițele creștine, deodată cu evlavi-oasa mană a unor zugrăvi iconari ca Uchacov, Stroganov, Rublev și alți mulți anonimi.

Și nu știu dacă citind această carte nu te fură gândul; nu te saltă deasupra cenușiiului pustitor și nu te întărește în convingerea că încercarea de acum pentru poporul rus și deopotrivă pentru atâtea altele tot prin aceste umile iconițe, cu sfinți lipiți în poze serafice, se va sfârși. Prea mult suflet este închis în aceste icoane și mult mai mult în poporul care le-a zugrăvit ca să nu se spargă crusta norilor și să nu săgeteze din nou luciul aurului de pe iconostasele creștine.

Rusia, marea enigmă a Europei, e țara unde sufletul asiatic în fecundări

trecătoare cu cel european dă nebănuite aspecte de viață sufletească. Aici creștinismul, trecut prin filiera fastului ritual bizantin, câștigă un alt aspect decât cel obișnuit. El capătă o notă profund locală, este fasonat după gradul și puterea de întrupare a țaranului rus, pe atunci abia ridicat de la nivelul troglodit. Creștinismul pătrunde greu. În treaga Rusie nu-i decât un imens continent, stropit cu așezări între cari distanțele de zile se străbat greu; iar la sosire așezarea e abia un rudimentar adăpost, bogat doar în suflet. O coesiune a lor vine destul de târziu, când învățătura lui Cristos s'a plantat și a luat deja aspectul local. Dealtcum acest aspect nu variază prea mult, peste tot „Cristul rusesc fiind idealul omului Rusiei și nepretinzând să devie chipul Mântuitorului”. Centrele de civilizație bizantino-slave — în veacul al IX și XII — sunt mai mult centre de difuzare, de desfacere decât unele în jurul cărora să se închege, să se polarizeze într'adevăr o viață spirituală. În aceste centre atmosfera Bizanțului se resimte; dar când caravana pornește, pe măsură ce înaintează în imensa stepă, se identifică tot mai mult cu aspirațiunile sufletului slav, nereușind decât să-l trezească pe acesta din urmă, și să-i întindă un punct de plecare pentru profunzimile sufletești ce vor urma.

Kievul e unul din primele orașe cari primesc acest patrimoniu bizantin, datorită așezării lui geografice în calea comerțului dintre țările nordice și Bizanț. Evoluția lui se dapănă între acești doi poli, oscilând când spre unul

când spre altul: când spre sudul creștin, când spre nordul nebulos. Aproape de anul o mie, influența bizantină se stabilește definitiv, atunci când Corsun, oraș bizantin, e cucerit de prințul Vladimir. Kievul cucerește Corsunul, dar Kievul cade sub fecunda influență artistică a acestuia. Deacum drumul e deschis până la Kiev, ca în veacul XI-XII întreaga Susdalie să ajungă o provincie împânzită de influența bizantină. Aici principii ca Bogoliubski clădesc biserici, organizează noua viață, nu fără a imprima o notă locală a tot ce ridică.

Apoi alte două centre de civilizație bizantino-rusă: Novgorodul și Moscova veacurilor XII-XVII. Catedrala Novgorodului ridicată de fiul lui Iaroslav e numai un indiciu de ce a putut să fie veacul de glorie creștină. Dacă Kievul a fost reședința princiară, bogată și aplicată spre fast și bogăție, Novgorodul a fost un oraș de burghezi, de negustori cu puternice legături cu Bizanțul, cu arta lui și cu artiștii lui. Arta Novgorodului păstrează mult timp pecetea acestor bizantini cari au lucrat pentru nevoile locale burgheze. Dar apare Andrei Rublev și cu el decodată arta specifică, arta etnică, mustită din adâncul pământului rusesc. Școlile de artă bisericească se creiază mereu: Kievul, Novgorodul, Moscova cu perioada de glorie pe timpul lui Boris Godunov sunt deacum tot atâtea centre de artă specifică, adevărate școli, dela cari, ca o pânză de paianjen, se întind firele de influență în spațiu până la periferiile Rusiei, iar în timp până prin al șaptesprezecelea veac, când influența apuseană inclină curba ascendentă spre rutina insignifiantă de mai târziu, sau spre o influență dăunătoare — din acest punct de vedere — a apusului. În veacul al XVII Novgorodul va juca încă mare rol, dar declinul se resimte, decadența artei bizantino-slave e aproape.

Cartea urmărește activitatea fiecărei

școli, inventariind o pleiadă întreagă de nume, unele răsunătoare și celebre, altele mai aproape de anonim, toate însă înșirate ca mărgeanul pe un profund și tipic sentiment de religiozitate rusă. Toți acești artiști au creat nu din nevoia de a se exterioriza, ci mai degrabă au făcut-o așa cum altul înseamnă o cruce, murmură o rugăciune sau dă un ban pomană. Iată pentruce arta bizantino-rusă de care vorbește cartea părintelui călugăr Ildefonse Dirks e atât de sublimă, atât de serafică în tot ce a realizat. Și iată și pentruce cartea în sine e dela început până la sfârșit o încântare, așternută în rânduri elogioase, cu atât mai prețuite cu cât ele vin dela un rafinat spirit apusean.

Dar arta bizantino-rusă a bătut culmi nebănuite și datorită unor măsuri pe care le-a luat biserica, măsuri de natură de a feri creația de comercializare, care totuși a venit mai târziu. Iată-l de pildă pe arhiepiscopul Macarie ordonând respectarea canoanelor și modelelor deja statornice. Icoanele sfinte, spune biserica, n'au de scop seducțiunea ci dimpotrivă ele trebuie să fortifice credința dreptcredincioșilor; de a o proteja și susține. O iconografie se creiază zi de zi, iconografie care se va lega atât de intim cu biserica, încât nu o dată se va cere zugravului să fie preot sau călugăr și invers. Din această vreme datează faimoasele fresce ale catedralei Înălțării din Kremlin.

Așadară biserica cerea pentru pictura religioasă un suflet de artist, dublat de un teolog mistic. „Arta singură nu ajunge pentru a crea o icoană frumoasă; iar singură teologia nu o poate crea”. Deaceea pe drept cuvânt se afirmă că arta bizantină s'a născut din sufletul bisericii și numai așa se poate înțelege locul de cinstă ce se da în orient zugrăvirii icoanelor. Această artă era un apostolat pe care biserica îl voia însoțit de rugăciuni, psalmi și ajun. Sunt lirești dar toate canoanele cari îngrădăiau practica picturii bisericești.

Țarul Ivan al IV-lea le cuprinde într-o carte. Citez câteva: „Nu poți încredința zugrăvirea chipului lui Dumnezeu unuia care îl dezonorează”. „Icoanele sunt făcute pentru gloria Lui”. „Chiar dacă cineva ar fi socotit abil în zugrăvirea icoanelor, dacă nu duce o viață pioasă, nu-i permis a-i îngădui să zugrăviască, ci să fie folosit la alt lucru manual”. O carte din Muntele-Athos, între multe alte condițiuni ce cere pentru zugrăvirea unei icoane, o pretinde și pe aceea de a ruga pe Dumnezeu „cu lacrimi”, ca El să intre în sufletul lui. Să se ducă apoi la un preot care să-i citească rugăciuni și să reciteze asupra lui Imnul Schimbării la față, și să zică apoi următoarea rugăciune: „O Tu care atât de admirabil Ți-ai imprimat chipul pe pânza trimisă lui Avgarus din Edessa, care atât de admirabil ai inspirat pe Evanghelistul Luca... luminează sufletul meu și al servitorului Țău; poartă-l mâna ca să execute desăvârșit chipul Țău, al Sfintei Fecioare și al tuturor sfinților Țăi, pentru pacea și gloria Sfintei Biserici. Imprăști ispitele și închipuirea-i diabolică în numele Sfintei Fecioare, al Apostolilor, al Sfântului Luca și al altor sfinți. Amin”.

Nu mai amintesc șirul blestemelor sortite acelor cari ar fi călcat canoanele prescise, sau nu ar fi procedat cu deplină smerenie, dragoste și evlavie în zugrăvirea icoanelor. Zugravul era socotit o unealtă a Providenței; un evangelist, utilizând culoarea în loc de cuvânt. În asemenea atmosferă vie s'au creat celebrele icoane ruso-bizantine și tot în asemenea atmosferă au fost în folosul comun. Firește că în asemenea împrejurări icoana a jucat rolul ce trebuie să-l joace oricând. „Icoana orientală e un mijloc de comuniune între credincios și Dumnezeu s'au sfinți”. Acest rol îl va juca până târziu. Până atunci când chingile sufletului slăbesc deopotrivă la zugravi și credincioși, când tipul vechiu canonizat al cutărui slănt rămâne o formulă seacă, în dosul căreia nu mai tremură lumina credinței.

Mă gândesc la așa numita artă bisericească a noastră, care se execută pe zidul bisericilor așa cum zugravul execută șabloanele în cutare dormitor sau sufragerie. Deosebirea e doar în subiect și persoană. Fiindcă în dosul sfinților noștri „bizantini” e același gol sufletesc; lipsa credinței care să justifice o atitudine, un gest, o mină de ascet. „Arta singură nu ajunge pentru a crea o icoană frumoasă”. Intr'adevăr nu ajunge. Ea va crea un tablou, care va fi gustat poate prin simțul estetic, dar nu o icoană care să instruzioneze melodii cerești și de acolo, de pe zid, să ridice în extaz aceleași armonii în sufletul credincioșilor. Azi nu se face artă bisericească. Dacă nu e vorba de practicarea unei meserii îndeajuns de bănoasă, poate fi vorba de preschimbarea unei monezi. Arta bisericească s'a convertit în artă profană de interior bisericesc. „Pictura bisericească cere un suflet de artist dublat de un teolog mistic” și asemenea lucru nu avem azi. Dupăcum un mai avem nici bagajul de cunoștințe de ordin tehnic, care caracterizează vremurile trecute, în cari, de dragul unui efect anume, nu se precupețta nici timpul și nici truda de mulțori corporală. Cartea părintelui călugăr dă o serie de precizări tehnice, descifrate fie din falmoasa „Erminie” dela Athos fie din izvoade bizantino-ruse. Rezultă din ele că ucenicia de zugrav cerea timp și mai ales practică lungă și variată. Controlați din acest punct de vedere lucrările contemporane. Nu odată mi s'a întâmpat să văd lucrări de abia 2-3 ani, condamnate pierii și stricăciunii. Zugravul vremurilor trecute cunoștea secretul unor tencuelli absolut sănătoase, a unor subjectile ce nu desmințiau lucrul la prima intemperie. Aveau acele vremuri ceva dintr'o viață sănătoasă, o meserie trăită cu răgaz, ca pe vremea lui Giotto, Cennini, Cozzoli sau alți înaintași ai glorioasei Renașteri italiene; iar în ce privește puritatea crăștină, a unui Rublev de pildă, doar pe Fra Angelico

I-am putea pune alături. Poate frescele acestuia și a alor doi trei primitivi s'ar putea compara cu candoașea rusă. Fi-rește, păstrând fiecare distanța climatalui geografic și istoric. Așezui climat i se datoresc o mulțime de simbolisme ce inundă arta bizantino-rusă și pe cari cartea le descifrează la fiecare ocazie cu o aleasă pricepere și erudicție, mergând până la un definit symbolism al culorilor. Predilecția pentru symbolism ne duce cu gândul la locurile de origine ale artei bizantine, dar în același timp și la noua ei patrie: Rusia. Deasemenea obiceiul împământenit sau mai bine spus născut, în veacul al XIV-lea, de a îmbrăca în plăci de argint și încrustații de aur icoanele corespunde aceleiași răbufniri a sentimentului religios alav ca și a ancestralelor comori de orfevrărie și ciseluri.

O caracteristică a artei bizantino-ruse, sau mai precis a iconografiei, e o ierar-chizare a cetelor de sfinți. Iconostasul o ilustrează mai mult. El are întotdeauna o economie precisă. Asta mai ales dupăce, din peretele despărțitor de altar și împodobit cu icoane, s'a definit în forma lui actuală, cu registre suprapuse după valoarea lor ierarhică. Mi se pare neexplicabilă această ierar-chizare. Ea ar putea fi mai aproape de creștinismul apusan; acolo unde totul e clădit pe ierarhie și pe un difinit respect al ei. Cred că această tectonică a iconostasului să fi fost statornicită de cineva și prin autoritatea lui să fi pătruns în erminii. Odată ajunsă aici, s'a păstrat fie sub aripa canoanelor, fie învâluindu-se în obșnuitul văl al misticeii. Dealtcum în credința poporului

rus există o ierarhizare. E însă una subiectivă, fiecare având predilecții pentru cutare sau cutare sfinți sau icoană. Aceasta deszinte pe cea a iconostaselor. Predilecțiile acestea mergeau până departe, poate de multe ori încălcând barierele îngăduite de bi-serică. Nu mai interesa chipul sfântului sau ierarhia lui, ci icoana în sine. „Icoana a devenit pentru familia ortodoxului adevărat binecuvântarea casei“; iar în vreme de grea cumpănă și mi-zerie nu o comercializează pentru pâine, ci desprinzându-o din colțul cu candelă, o dă în păstrare unui sanctuar, ca pe un lucru sfânt. Firește, chiar dacă se depășește bariera, e vorba de un sentiment religios, înțeles după puterea de înțelegere a poporului rus. Și mai poate fi vorba de profunzimi sentimentale nebănuite decât în perioade de grea cumpănă pentru biserica lor, cum sunt cele pe cari le trăesc acum. Așa fiind, ne mai putem mira de dărzenia cu care sovietele, noui iconoclaști, distrug aceste icoane? Au fost arse cu mîile pe piețele publice, la intrarea bisericilor în satele mai răsărite. Sovietele știu ce fac. În persecuțiunile lor satanice atacau sentimentele cele mai dragi poporului, dar religia creștină rămânea vie în ciuda furiei lor. Pentru artă e o catastrofă. Pentru biserică mai mult decât atât. Din fericire, suntem mărturi că în manevra lor diabolică n'au reușit până acuma, fiindcă acum mai mult ca oricând spiritul creștin renaște și rămâne viu.

V. Fulicea.

JEAN LEFLON: *Bernier Evêque d'Orleans 1762—1806*. Paris Plon. 1938.

În două mari volume, autorul zugrăvește viața unui arhiepiscop înzestrat cu mari calități de bărbat de stat și de diplomat iscusit. Omul, care din pricina ortodoxiei lui catolice se pune în fruntea Vandeeienilor răsculați în contra Republicei necreștine,

îndată însă ce se convinge că Napoleon vrea să restabilească creștinismul în Franța, părăsește pe regaliști și-l ajută să împace Vandea.

Tot el contribuie la încheierea concordatului italian, la reorganizarea Bisericii Catolice în Germania Napo-

leoniană, și la stabilirea programului încoronării împăratului Francezilor.

Dar rolul cel mare istoric l-a jucat Bernier la facerea concordatului francez. Este nu se poate mai interesant de urmărit fazele prin care s'a trecut până s'a putut încheia acel concordat, fără de care Biserica franceză nu se știe dacă, omenește vorbind, s'ar mai fi putut ridica. Mai mult decât probabil, Franța ar fi azi galicană sau poate chiar complect necreștină. — Dacă Franța este azi una din țările cele mai catolice, meritul revine în primul rând lui Bernier. Numai mulțumită dibăclei sale, Galicanismul — un fel de ortodoxie neunită de rit latin — a dispărut. Plin de toleranță, nu se poate mai dibaci, el și-a dat seamă de realități și, cunoscător al prezentului, a lucrat pentru viitor. Românul care citește opera lui Leflon, poate, dacă are puțină imaginație, să asimileze starea sufletească a Franței dela începutul sac. XIX, cu cea dela noi din ziua de azi. Pentru acest lucru e destul să vedem în clerul rămas credincios Papei pe Uniți, în clerul constituțional socotit de Roma schis-

matic pe neuniți, în celelalte secte anticatolice pe Anglicanofili, adventiști și pe feluriti iubitori de reforme necanonice dela noi; iar în Talleyrand, Fouché etc., pe politicienii din răposatele partide, pe cei fără pic de convingeri religioase cari își ascundeau sentimentele lor vrășmășești împotriva Concordatului Român făcând pe patrioții și pe apărătorii prerogativelor Statului. — Printre rândurile lui Leflon, se poate întrezări ce va fi și ce va trebui făcut, când va veni ceasul deplinei unificări a Bisericii Române, așa cum cere Hristos și Evanghelia. Deaceea dar, ar fi bine ca volumele lui Leflon să se găsească în bibliotecile tuturor Eparhiilor române unite și neunite, ca toți cei ce răspund de viitorul bisericesc al României să-și dea seama ce se poate și cum se poate duce la bun sfârșit o mare operă; o operă la fel cu reîncreștinarea Franței, și cum poate să se ridice Biserica Română întreagă la rangul la care trebuie să tindă.

M. T. C.

Corrigenda. La pag. 727, citatul din d. Ș. Meteș se găte cu cuvintele: limba latină. — La pag. 739 este a se citi: Prin urmare unitatea nu-i ceva „accidental” etc.

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

SUMARUL

I. Studii și articole.

	Pag.
Teodosie Bonteanu: De-ale vieții monahicești din Muntele Athos	34
Nic. Brăzeu: Marcu al Efesului. (Cu ocazia semimileniului dela Sinodul dela Florența)	397
Tit L. Chinezu: Etica în școala secundară	293
Ceva despre nemurirea sufletului	700
Nicolae Comșa: Contribuție la studiul cronografelor în literatura românească	262
Un manuscris românesc dela mijlocul sec. al XVIII-lea	667
„Cultura Creștină“: Porunca unirii	1
Noi lămuriri pentru d. I. Lupas	150
V. Fulcea: Bisericile noastre	179
Dumitru Lucaș: Visarion al Niceei și soborul din Florența	18
Șt. Manclulea: Biblioteca Centrală din Blaj, (Istoric, Indicele manuscriselor)	185, 276, 424, 564, 681
Gh. Mărazat: Vechile școli românești din jud. Someș	436
Șt. Nedveșanu: Căsătoria: taină mult primejduită	161
I. Nicles: Specificul filosofiei tomiste	7
Jacques Maritain. (Omul — Filosoful — Creștinul)	406, 527, 672
R. Moldovanu: O nedreptate istorică. (În legătură cu desființarea Universității Săsești și a instituției celor Șapte Juzi)	545, 692
Dumitru Neda: Scornitură păcătoasă. (Răspuns nedumeririi: Unirea cu Roma înseamnă latinizare?)	85
Fides intrepida: (O seamă de însemnări închinată memoriei + Pius XI)	203

Dumitru Neda : Mărturia sângelui. (Momente din viața fer. Cosma Cărbunaru, mucenic al Sfintei Uniri).	323
„ „ Strădanii binecuvântate. (Încrестări cu privire la refacerea unității religioase dintre Roma și Bizanț)	451, 590, 717
Mitrop. Alex. Nicolescu : Sfinții și animalele	657
Z. Păclișanu : Discuții mărunte	43
„ Lupta împotriva icoanelor. (Iconoclasmul. — Capitola din Istoria creștinismului medieval	303
„ Unirea dela Florența	442
„ Cu privire la Sava Brancovici (In legătură cu cartea „Mitropolitul Sava Brancovici“, de Marina I. Lupaș)	573
„ Hărții vechi	741
Ang. Popa : „Protocoalele Înțelepților Sionului“	70
„ „ Petru al 262-lea	129
„ „ Școală creștină	257
„ „ In lumina Florenței	388
„ „ Răsboiul	513
„ „ Lumină în întunec. (Enciclica-program a Sfântului Părinte Pius XII)	649
Dr. Coriolan Suciu : Crâmpoie din procesul Iemenian	56
Ioan Suciu : Înfrățirea lui Isus	136
Mariu Theodorian-Carada : Cardinalul României	714
* * * Să se bucure cerurile. (Din Decretul Unirii celei mari dela Florența)	385

II. Oameni și fapte.

Radu Brateș : † Nicolae Drăganu 753.

„Cultura Creștină“ : † Papa Pius XI. 94.

P. Gh. Fireza S. I. : Glas anglican despre primatul Papii 105.

D. N. : Trei cuvioase cu aduvărat 99. — Preoțime mult huliță

352. — „Ingerul Etiopiei“ 482. — Moartea Card. Angelo M. Dolci 615.

A. P. : „Serviciul Social“ 103. — *P. Albert M. Javier, O. P.*

349. — Christus vincit... 468. — Popas de 1 Decembrie 746. — Pe calea științelor — la Dumnezeu 750.

A. Popa : Din viața lui Pius XII 228. — Pacea, rod al dreptății 236. — Reforma învățământului primar 343. — Statutul funcționarilor publici 474. — Mobilizarea sufletelor 604. — Vaticanul în slujba păcii 611.

Gh. Someșanu : Imprejurul unei biserici... 476.

V. Stancu: Întâiul Rege al Românilor 227.

V. Stolca: O aniversare 340. — Ovid Densușianu 347. — Augusta Bunea 748.

Alex. Todea: Pius XI și riturile orientale 757.

Sept. Todoran: Aniversare ce nu se va ține 234. — Academician albanez 472.

I. Vultur: Georges Goyau 756.

P. Felx Wierciński S. I.: Tragedia Sf. Uniri în Rusia Albă 607.

III. Insemnări.

Gavril A. Bălan: Antimise vechi 242.

Ep. Ioan Bălan: Eminescu și teologii uniți din Viena 619.

nd.: Ceva despre purgator 624.

N. Cârșea: Cultură ardeleană fără Blaj? 356.

dm.: Octoiul lui Macarie (1510) și originile tipografiei în Țara Românească 766.

Șt. Manchiulea: Din legăturile lui Vasile Alexandri cu Blajul 492.

Ĭ. Moldovanu: Vlădicul Sava Brancovici a fost ridicat la rangul de baron post mortem? 241.

— O ședință a Săborului mare, ținut la Sibiu în anul (...?) sub președinția vlădicului Ioan Giurgiu-Pataky 488.

dn.: Organisme osândite morții 33. — Presa grecilor uniți 111.

— Sofinismul osândit 245. — Călugări inventatori 627. — Discuție semnificativă la Athena 764.

Z. Păcliușanu: Câteva rectificări și lămuriri 485.

Patarte: Un frate din Libia 340.

ap.: Ce reprezintă catolicismul? 109. — Patronul vânătorilor 112. — Papa și noi 239. — Românii și Roma 354. — Pentru pacea dreptății 360. — La problema claselor sociale 489. — Apel la conștiința lumii 617. — O precizare necesară 626. — Ceva despre „asasinatul politic” 628. — Acțiunea de pace a Papii — văzută de alții 761. — Temeiul unei economii sănătoase 762.

Octavian Popa: Hârtii făgărășene 621.

Virgil Pop: Insemnări vechi 114.

to.: O notiță 763.

Alexiu Viela: Toponimie 488.

• • • Mihail Eminescu despre catolicism 363.

Rugăciune pentru unirea Bisericilor 435,

IV. Note literare.

Radu Brateș: Trei cărți. — Despre estetica lui Timotei Ci-pariu. — În așteptarea unei cărți. — Cinci cântece. — Despre Pavel Dan 365—371. — Impotriva maculaturii culturale. — Povestiri despre Bunul Dumnezeu. — Dreapta înțelegere a bunurilor vieții 404—498. — Despre literatura ardeleană de azi. — O revistă care se ocupă de noi 630—632. — Pentru amintirea lui Augustin Bunea 767.

N. Comșa: Douăzeci de ani de viață spirituală în Ardeal. — Sfinții și animalele 683—635.

„*Cultura Creștină*”: Interesul pentru literatură 364.

Dionis Popa: Biserica și autonomia artei. — Sfântul și frumosul 496—500.

V. Cronici

a.: Cuvântul Americii 117. — Drama palestiniană 119. — Biserica „Sf. Mormânt” în primejdie 121. — „Dumineca Presei” 121. — Tragedia spaniolă 123. — Succesiunea apostolică în biserica Suediei 124. — Noul secretar de Stat al Vaticanului 249. — Tragicul sfârșit al Cehoslovaciei 250. — † Card. Mariani 252. — Intre intelect și acțiune 253. — Ardeleni în Academie 371. — Autonomia teologilor 372. — Renașterea Spaniei 373. — Apropiere între Vatican și Fanar 374. — Răsăritenii uniți cu Papa 376. — Vaticanul și Jugoslavia 376. — Catolicii în Grecia 377. — 150 ani dela revoluția franceză 502. — Apostolat catolic american 504. — Compromitea pe sălbateci 506. — Educația în Universitate 636. — Programul F. R. N. 637. — Noi vlădicii ortodoxe 638. — „Serviciul Social” suspendat 639. — Frăția ruso-germană 641. — Impozitul pe moșteniri 643. — Martirul Poloniei 644. — Transfer de populație 645. — Programul noului guvern 770. — Originea catastrofei europene 771. — Legenda pacifismului sovietic 772. — Salarul minim 773. — Scopurile războiului și păcii 774.

„*Cultura Creștină*”: An nou 116.

um.: † Canonical Iosif Hossu 147.

n.: Seminarisții de veghe 117. — Titluri de glorie 118. — Împărăția Domnului în creștere 118. — Apostolie printre Ruși 120. — Bavaria fără școală creștină 122. — Strădanii rōdnice 122. — Cuvânt de ordine 123. — În decursul unui an 249. — Moartea Patriarhului Miron Cristea 251. — Măna Domnului 252. — Eroism creștin 373. — Suflet de tribun 375. — Patriarhul Nicodim 377. — Nou canonic blăjan 378. — Aniversară evocativă 378. — Pius XII și Ortodoxia Română 501. — Cruciada faptei bune 501. — Undele ete-

rice în slujba sufletelor 503. — Catolicii jugoslavi 505. — Misionari melchiți 507. — Lucrare osândită 507. — Patronii primari ai Italiei 639. — Bulgarii ne prigonesc limba 642. — Asasinarea Premierului Țării 642. — La un sfert de veac 643. — Solemnitate semnificativă 646. — Simbol al eroismului creștin 771. — Crucea în școli 773. — Slugi plecate 774.

s. tod.: Ministrii britanici la Vatican 125, — Incoronarea Papii Pius XII 248.

fw.: La unirea bisericilor 119.

VI. Bibliografie.

N. Comșa: Cărțile populare în literatura românească, de N. Cartoian 125.

M. T. C.: Bernier, évêque d'Orleans, de J. Leflon 779.

V. Fulcea: Les Saintes Icones, de Dom Ildefonse Dirks 776.

Dumitru Neda: Paladinul Păcii, Pius XI, de V. Cristian 256. — Papa, de Iosif de Maistre — M. Theodorian Carada 384.

Z. Pâclișanu: Natura juridică a Acordului dela Roma din 30 Mai 1932, de Gh. Sofronie 508. — Un vlădică român năpăstuit la a. 1638. — Cine putea fi? 646.

Aug. Popa: Publicațiile »Institutului Central de Statistică«, de Sab. Manuilă 381,

Dionis. Popa: Caravanele Ardealului, de Sept. Popa 256. — Drumuri, de Lascarov-Moldovanu 512.

V. Stanciu: Eminescu și catolicismul, de I. M. Rașcu 382.

V. Stoica: Urcan Bătrânul, de Pavel Dan 379.

